

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická Fakulta
Ústav Blízkého Východu a Afriky

Pamela Markéta Klasová

Diplomová práce

**Politický vývoj postsaddámovského Iráku.
Šiité mezi sektářstvím a nacionalismem**

**Political development in post-Saddam Iraq.
The Shia between sectarianism and
nationalism**

Praha, 2011

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu diplomové práce Prof. PhDr. Eduardu Gombárovi, CSc., za jeho podporu a cenné rady při vedení diplomové práce ale i za inspirativní přednášky. Zvláště bych mu ráda poděkovala za jeho ochotu kdykoli s čímkoli pomoci. Rovněž chci poděkovat PhDr. Josefu Ženkovi za jeho vstřícnost a užitečné konzultace.

Mé největší díky patří mojí mamince za její trpělivost a neutuchající podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. května 2011.

podpis

Abstrakt

Tato diplomová práce zkoumá vývoj postavení iráckých šíitů v Iráku a vývoj jejich postojů k tomuto státu, zvláště v době po americké invazi do Iráku v roce 2003. V centru pozornosti jsou koncepty nacionalismu, sektářství a identity v rámci iráckého státu a šíitské komunity.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, první část je věnována období před rokem 2003 a druhá období od roku 2003 do dnešních dnů.

Současná šíitská identita a postavení v iráckém státu bylo formováno jejich historií před rokem 2003. Důkladné osvětlení irácké šíitské historie v tomto období je zásadní pro pochopení událostí po invazi. Od založení moderního iráckého státu, a dokonce i v dobách Osmanské říše, byli šíité tradičně vyloučeni ze sféry politické moci. Politické rozdělení šíitů a sunnitů se odráželo i v rozdílném společenském statusu mezi bohatšími sunnity a chudšími šíity. Tato situace měla za následek vytvoření zdánlivě nepřekonatelných bariér mezi oběma komunitami. I když se monarchie ovládaná sunnity nesnažila aktivně o zapojení šíitů do společnosti, tyto bariéry začaly zvolna mizet, když ve 30. a 40. letech minulého století šíitský komunita zaznamenal ekonomický růst a pokrok ve vzdělání. Následná 50. a 60. léta (republikánská „mezihra“) se částečně díky sekularizujícím trendům léta nesla ve znamení největšího porozumění mezi oběma náboženskými skupinami v moderní historii Iráku. S nástupem strany Baas k moci toto období skončilo a za vlády Šaddáma Ĥusajna se vztahy mezi sunnity a šíity ještě zhoršily. Rozpory mezi oběma komunitami, ke kterým Šaddámův režim významně přispěl, se v poválečném Iráku zdály být nepřekonatelné.

Druhá část této práce se zabývá politickou situací v době po americké invazi. Přestože západní mocnosti měly představu, že Irák je rozdělen na tři jednolitě etnicko-náboženské skupiny (sunnity, šíity a Kurdy), poválečné události odhalily mylnost takového předpokladu. Šíitská komunita projevila vysoký stupeň nejednotnosti. Různé šíitské skupiny měly i odlišné zájmy a prokazovaly loajalitu odlišným zemím. Kromě fragmentace šíitské komunity americká invaze udělala ze sunnitských a šíitských povstalců podivné spojence. Například šíitské milice Mahdího armády získaly podporu sunnitských protiamerických radikálních duchovních. Diplomová práce rovněž posuzuje míru národního citění v demokratickém Iráku podrobnou analýzou předvolebních kampaní a voleb, ze které je evidentní, že volební vývoj v letech 2005 - 2010 se obrací ve prospěch nacionalistických stran. Mimoto v poslední letech nacionalistická rétorika ovládla kampaně všech politických stran – i těch, které se vždy profilovaly spíše jako sektářské. Nicméně, hlubší rozbor volebních výsledků ukazuje, že

vítězné strany jsou nacionalistické pouze v jejich diskurzu, zatímco jejich složení a okruh voličů jsou stále spíše sektářské. Výzkumy veřejného mínění, další měřítko pocitu národní příslušnosti mezi Iráčany potvrzuje závěry studie, že i když Iráčané stále volí podle své sektářské příslušnosti, podporují obecnou myšlenku iráckého nacionalismu a touhu po jednotném Iráku. Diplomová práce dochází k závěru, že i přes jasnou nacionalistickou tendenci mezi iráckými občany, která je pozoruhodná zvláště u šíitské komunity, vezmeme-li v potaz její historickou pozici na okraji společnosti, Iráčané stále nedokážou zapřít své sektářské identity.

Klíčová slova: Irák, šíia, nacionalismus, sektářství, politika, rétorika

Abstract

This thesis examines the Iraqi Shia community's evolving approach towards and their position in the Iraqi state, especially after the American-led invasion in 2003. The focus is on concepts of nationalism, sectarianism, and identity within the Iraqi state and the Shia community. This thesis is subdivided into two main parts, the first of which considers the time period before 2003. Contemporary Shia identity and standing in Iraq was forged in the crucible of pre-2003 Iraq, so a thorough background in this time period is essential for understanding events after the invasion. Since the founding of the modern Iraqi state, and even during Ottoman times, Shias have traditionally been excluded from positions of power. This political division reflected the socioeconomic divide between the wealthier Sunni and poorer Shia communities. This situation resulted in sharp barriers between Sunnis and Shias. Although the Sunni-dominated monarchy was not actively trying to incorporate the Shias, economic and educational progress eventually reached some in the Shia community beginning in the 1930s and 1940s, and several of these sectarian barriers faded. Partly due to a secularizing trend, the 1950s and 1960s (the "intermezzo" republican period) witnessed the greatest amount of intermingling between these sects in Iraqi society. This era came to an end with the rise of the Ba'ath party, and relationships worsened with the authoritarian regime of Saddam Hussein. The divisions between Sunnis and Shias that Saddam Hussein's regime greatly contributed to seemed to be insurmountable in post-war Iraq.

The second part of my thesis deals with the post-invasion political situation. Although foreign powers and academics treated Iraq as if it had three monolithic ethno-sectarian groups (Sunnis, Shias, and Kurds), post-war developments showed this to be untrue. The Shias were especially revealed to include numerous subgroups, each with their own interests and allegiances. In addition to splintering Shia groups, the Iraqi insurgency made strange bedfellows of both Sunni and Shia militias. The anti-occupation Mahdi Army, for example, gained support from the similarly anti-American hardline Sunni clerics. This second part of the thesis also measures nationalist feeling in the democratic Iraq by means of examining election campaigns and voting. In doing so, it is immediately evident that the electoral trend from 2005 to 2010 is towards larger victories for nationalist parties. Moreover, nationalist rhetoric dominates the entire electoral campaign – even coming from sectarian parties. Yet, deeper analysis of the election results shows that the winning parties are nationalist in their rhetoric but still quite sectarian in their composition and voter base. Nationwide opinion polls, another metric of this nationalist feeling among all Iraqis, reinforce the conclusion that

although Iraqis might vote for political parties dominated by one sect, they still support the general idea of Iraqi nationalism and the desire for a unified Iraq. This thesis concludes with the realization that in spite of a clear nationalist trend among all Iraqis, which is especially remarkable among Shias considering their history of exclusion, Iraqis still cannot wholly deny their sectarian identities.

Key words: Iraq, Shia, nationalism, sectarianism, politics, rhetoric

Obsah

ÚVOD	11
Hodnocení dostupné literatury, cíle a metodologie práce	14
Forma textu	17
Základní uvedení do tématu	18
<i>Šiité a politická moc</i>	18
<i>Nacionalismus a Irák</i>	19
I.část MODERNÍ IRÁK, ŠÍITÉ A NÁRODNÍ OTÁZKA DO ROKU 2003	21
1. kapitola: Původ a složení iráckých šiitů	21
1.1 <i>Historie šiitské komunity na území Iráku před rokem 1920</i>	21
1.2 <i>Irácká svatá města</i>	24
1.3 <i>Obrácení arabských kmenů na šiitskou víru</i>	26
1.4 <i>Složení iráckým šiitů u zrodu iráckého státu</i>	26
1.5 <i>Závěrem: Šiitsko-sunnitské vztahy a identita v počátcích hášimovské dynastie</i>	29
2. kapitola: Vznik Iráku a období hášimovské monarchie	29
2.1 <i>Státní nacionalistické ideologie za irácké monarchie</i>	32
2.2 <i>Postavení šiitů v době monarchie a jejich reakce na nacionalistickou politiku státu</i>	34
2.2.1 1920-1927: Pasivní opozice	34
2.2.2 1927-1947: Snahy o politickou moc	37
2.2.3 1947-1958: Některé úspěchy	39
2.3 <i>Závěrem: Šiitsko-sunnitské vztahy v průběhu monarchie a faktory, které je ovlivnily</i>	40
3. kapitola: Mezihra: republikánský Irák 1958-1968	42
3.1 <i>Nacionalistická ideologie v iráckém republikánském mezidobí: waṭanija na vrchole</i>	43
3.2 <i>Šiité v republikánském Iráku</i>	43
3.3 <i>Závěrem: Šiitsko-sunnitské vztahy 50. a 60. letech</i>	46
4. kapitola: Strana Baas. Irák v letech 1968 – 2003	46
4.1 <i>Nacionalistická ideologie strany Baas a Šaddáma Ĥusajna: Irák v čele arabské ummy</i>	48
4.2 <i>Šiité v baasistickém Iráku: válka s režimem</i>	53
4.2.1 70.léta: příprava na střet	53
4.2.2 80.léta: válka proti režimu	57
4.2.3 90. léta: porážka	59
4.3 <i>Závěrem: Zhoršení šiitsko-sunnitské vztahy jako výsledek baasistické nacionalistické politiky</i>	60

II. část POLITICKÝ VÝVOJ IRÁKU A NÁRODNÍ CÍTĚNÍ ŠÍTŮ PO ROCE 2003	62
5.1 <i>Složení šíitské politické scény v roce 2003</i>	62
5.1.1 Exilová islamistická šíitská uskupení	62
5.1.2 Irácká šíitská sekulární opozice v exilu	67
5.1.3 Domácí šíitské islamistické hnutí	68
5.2 <i>Zahraniční vlivy</i>	72
5.2.1 Írán	72
6. kapitola: Politický vývoj Iráku po roce 2003	74
6.1 <i>Od americké správy po první irácké svobodné volby</i>	79
6.2 <i>První irácké volby 30. ledna 2005: Sunnitský bojkot</i>	86
6.2.1 Výsledky parlamentních voleb	86
6.2.2 Výsledky provinčních voleb	91
6.3 <i>Ústavní referendum: otázka federalismu</i>	92
6.4 <i>Parlamentní volby 15. prosince 2005: sektářské koalice</i>	97
6.4.1 Výsledky voleb	96
6.4.2 Nový premiér: Núrí al-Málíkí	99
6.4.3 Mezivolební období	100
6.5 <i>Provinční volby 2009: první triumf nacionalismu?</i>	100
6.5.1 Kandidující strany	101
6.5.2 Výsledky provinčních voleb	104
6.5.3 Ponaučení z voleb: na cestě k sekularismu a nacionalismu	109
6.6 <i>Parlamentní volby 7. března 2010</i>	111
6.6.1 Kandidátní listiny	111
6.6.2 Volební zákon	114
6.6.3 Vyloučení kandidátů	116
6.6.4 Výsledky voleb	117
7. kapitola: Výzkumy veřejného mínění	123
ZÁVĚR	123
Seznam použité literatury	127

Seznam zkratek

AMS, (Association of Muslim Scholars) Asociace muslimských učenců

AQI, (Al-Qaeda in Iraq) al-Qá'ida v Iráku

CPA, (Coalition Provisional Authority) Koaliční prozatímní správa

IIG (Iraqi Interim Government) Irácká prozatímní vláda

IIP (Iraqi Islamic Party) Irácká islámská strana

IHEC, (Independent High Electoral Commission) Nezávislá nejvyšší volební komise

INA, (Iraqi National Accord) Irácká národní dohoda

INA, (Iraqi Nationali Alliance) Irácká národní aliance

INC, (Iraq National Congress) Irácký národní kongres

IGC, (Iraqi Governing Council) Irácká vládnoucí rada

ISCI, (Islamic Supreme Council in Iraq)

NCHSP, (National Council for Higher Stratedgic Purposes) Národní rada pro nejvyšší strategické metody

ORHA, (Office of Recontruction and Humanitarian Assistance). Úřadu pro rekonstrukci a humanitární pomoc

SCIRI, (The Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq) Nejvyšší radu pro islámskou revoluci v Iráku

SIGIR, (Special Inspector General for Iraq Reconstruction) Zvláštní generální inspektor pro obnovu Iráku

TAL, (Transitional Administrative Law) Prozatímní administrativní zákon

UIA, (United Iraqi Aliance) Spojená irácká aliance

UIC, (United Iraqi Coalition) Spojená irácká koalice

„Vyzývám vznešený irácký národ, vyzývám všechny irácké náboženské a etnické komunity, vyzývám své bratry politiky k vynaložení úsilí o překonání sporů, které nás v minulosti rozdělovaly, a k započetí nové éry, která se bude zakládat na spolupráci a jednotě.“¹

Núrí al-Málíkí, u příležitosti svého zvolení iráckým premiérem, 25. listopadu, 2010.

ÚVOD

Brzy po pádu režimu Šaddáma Ĥusajna se Irák ocitl ve stavu občanské války. Země zaznamenala strmý nárůst sektářského násilí, vytváření guerillových skupin, sunnitských i šiitských milicí a sebevražedných atentátů. Ty byly cílené jak na americké jednotky, tak na Iráčany jiného vyznání či etnika. Irácká společnost se v roce 2003 ukázala být hluboce rozdělená.

V této souvislosti se většinou připomíná fakt, že Irák se skládá ze sunnitských a šiitských muslimů, Kurdů a z více menších náboženských skupin. Irák je rozdělen na tři hlavní etnické a náboženské oblasti. Od Bagdádu na jih převažuje šiitské obyvatelstvo, na západě severní části Iráku sídlí sunnitští Arabové a východní část je domovem sunnitských Kurdů.

Avšak ne vždy byly hranice mezi jednotlivými komunitami jasné. Co se týče arabské části obyvatelstva, z historických důvodů mají mnohé irácké rodiny šiitské i sunnitské větve.² Také je třeba si uvědomit, že Irák není rozdělený jen po etnické a náboženské linii. Irák se vždy vyznačoval vyšší tribalitou než ostatní arabská území, a to se nezměnilo ani v průběhu 20. století a na začátku 21. století. Mohlo by se zdát, že tyto rozličné identity zastínily pocit příslušnosti Iráčanů k jejich státu.

V souvislosti s územní celistvostí Iráku v historii a s ní související iráckou identitou existují dva hlavní pohledy na věc. První z nich rozšířené hlavně mezi neiráckými akademiky. V tomto pojetí je moderní Irák víceméně umělým a nefunkčním výtvozem Velké Británie z počátku minulého století. Nicméně, je to opravdu pádný důvod k tomu, nepovažovat Irák za životaschopný? Pro srovnání takové Švýcarsko vzniklo v polovině 19. století z původně mezi sebou soupeřících kantonů, které se rozhodly pro mírovou cestu a vytvořily federaci. Za vznikem tohoto státu tudíž stály politické cíle, žádný nacionalismus. Přesto, a přes jazykovou různorodost svých občanů, je Švýcarsko jedním z nejvíce prosperujících států světa.

¹ Webové stránky informační kanceláře Mawsú'at al-Nahrajn, "Kalimat as-sajjid ra'ís al-wuzará' Núrí Kámil al-Málíkí" 25. listopadu 2010. <http://www.nahrain.com/d/news/10/11/101125bb.htm>

² Eduard Gombár, *Kmeny a klany v arabské politice* (Praha: Karolinum, 2004), 204.

Opačný pohled na Irák, který vychází z klasických nacionalistických pozic, zastávají především iráčtí akademici. V jejich pojetí území Iráku po dlouhou dobu existovalo jako jednotná historická jednotka, a proto v úvodu k dějinám či politické situaci novodobého Iráku zmiňují starověkou Mezopotámii³ či abbásovskou říši.

Ze všech těchto důvodů je nanejvýše zajímavé se zaměřit na nacionalismus právě v iráckém kontextu. Jako kdekoli jinde na světě nacionalismus v Iráku měl od samého počátku za cíl sjednotit národ. Byla to hlavně vrstva mladých intelektuálů zastávajících učitelské posty, která se zasadila o upevnění vztahu mezi tímto starověkým zeměpisným pojmem⁴ a moderním státem Irák. Všechny režimy, které se v této zemi vystřídaly, ať už tím či oním způsobem v tomto snažení o vytvoření národní irácké identity pokračovaly. V současné době zažívá Irák, i přes nedávnou sektářskou válku a federální charakter nové státu, návrat k nacionalistické rétorice.

Struktura práce

Ve své práci jsem se rozhodla zaměřit pouze na šíitskou komunitu v Iráku a její vztah příslušnosti ke státu, protože rozsah diplomové práce neumožňuje podrobné studium všech iráckých komunit. Přestože těžiště mé práce leží v analýze šíitských postojů vůči nacionalismu a příslušnosti k šíitské komunitě v postsaddámovském Iráku, historická analýza postavení šíitů v moderním iráckém státu a jejich vztahu k němu je nezbytná. Národní cítění šíitů bylo do velké míry jejich moderní historií formováno.

Proto je diplomová práce rozdělena na dvě hlavní části. První se zaměřuje na vývoj postavení šíitů v moderním Iráku a jejich postoje k vládoucí sunnitské elitě jako představitelům státu. První část obsahuje čtyři kapitoly, z nichž první popisuje historii šíitů na území Iráku s důrazem na šíitsko-sunnitské vztahy, obrácení kmenů na šíitskou víru v 19. století a socioekonomické složení irácké komunity na počátku století 20. Tato kapitola je nezbytná jako vodítko k první části diplomové práce a k hlubšímu porozumění otázce šíitské a sunnitské identity. První kapitola totiž ilustruje to, že ve hře bylo na začátku 20. století vícero různých identit. Sunnitě a šíité nebyli pouze dvě oddělené náboženské komunity, rozdíl mezi nimi existovaly spíše v sociální než kulturní rovině. Kromě toho, mnohé kmeny a rodiny přijaly

³ Viz například Tareq Y. Ismael a Jacqueline S. Ismael, „Whither Iraq? Beyond Saddam, Sanctions and Occupation,” *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 4/5, (2005): 609-629.

⁴ Název pro toto území - *al-Iráq* – se používal už od 6. století n. l. Původ tohoto označení není jasný, ale často se poukazuje na shodnost jeho kořene s arabským slovesem *'araqa*. To nese významy potit se, ale také být hojně zavlažený. Další teorií je, že toto pojmenování bylo odvozeno z názvu sumerského města Uruku. Viz Etymonline.com.

šíismus až v 19. století, a tak mohly mít kmeny sunnitskou i šíitskou větev a v takovém případě mohla být preferována pokrevní příbuzenství.

Následující tři kapitoly se věnují historickému popisu šíitského postavení v době irácké monarchie (1920-1958), v době republikánského mezidobí (1958-1968) a v době baasistického Iráku. Tato období jsou zvolena podle toho, jak se měnila nacionalistická koncepce vládnoucí elity. V počátcích irácké monarchie byla nastolena ideologie panarabského nacionalismu, která se pozvolna přetvářela v irácký teritoriální nacionalismus. Vrcholu užšího pojetí nacionalismu s důrazem na irácké vlastenectví byl stát svědkem právě v období, které jsem nazvala republikánskou „mezihrou“ v letech 1958 a 1968. Konečně baasistický režim a zvláště Šaddám Ĥusajn se snažili tyto dvě ideologie spojit nacionalistickou rétorikou, která viděla Irák v čele celého arabského národa. Kapitoly jsou podle vládnoucích nacionalistických ideologií rozděleny z důvodu, že tyto ideologie měly různý dopad na šíitskou komunitu a její případné začlenění do irácké národní identity.

Každá z těchto historických kapitol (2-4) se dále dělí na tři základní podkapitoly: státní ideologii, postavení šíitů a pokud možno jejich reakce na státní ideologii a ke konci shrnutí šíitsko-sunnitských vztahů v daném období.

Druhá část mé diplomové práce je rovněž její stěžejní částí. Politickému vývoji postsaddámovského Iráku se zaměřením na šíitskou komunitu a její vztah k iráckému státu je věnována větší polovina studie. Na začátek druhé části jsem zařadila kapitolu (5), která objasňuje skladbu šíitské komunity v roce 2003. Šíitské elity byly na úsvitu nové doby rozdělené na různé politické a mocenské skupiny, podle toho kde, s jakou ideologií a s jakými spojenci bojovaly proti minulému režimu. Z toho také plynula podpora různých částí šíitské (i sunnitské) komunity pro různé šíitské vůdce. V této kapitole je také zařazena podkapitola, která se zabývá vlivy některých blízkovýchodních států na vnitropolitickou situaci v demokratickém Iráku.

Další kapitola (6) je nejdelší kapitolou celé práce. Věnuje se vývoji politické scény v Iráku pod taktovkou Spojených států. Po krátkém úvodu, kde zmiňuji hlavní události postsaddámovského Iráku, se do pozornosti dostávají události politického rázu. Tato kapitola je dále rozdělena podle politického vývoje na kapitoly zabývající se přechodným obdobím americké správy Iráku (6.1.), prvními iráckými volbami 30. ledna 2005 (6.2.), ústavním referendem (6.3.), parlamentními volbami 15. prosince 2005 (6.4.), provinčními volbami 31. ledna 2009 (6.5.) a konečně parlamentními volbami 7. března 2010 (6.6.). V těchto kapitolách

neanalyzují jen výsledky voleb, ale soustředí se také na vývoj předvolebních kampaní a rétoriky, kterou politici v těchto kampaních použili.

Poslední krátká kapitola je věnovaná výzkumům veřejného mínění, z nichž jsem vybrala hlavně otázky, které vypovídají o vztazích mezi sunnity a šíity a o jejich pohledu na projekt jednotného národa.

Hodnocení dostupné literatury, cíle a metodologie práce

Prvním cílem, který si má studie klade, je dokumentovat vývoj politické scény v Iráku po roce 2003 s důrazem na koncept nacionalismu a sektářství jak v politické rétorice tak v praxi. Většina prací, která byla o postsaddámovském Iráku napsána v angličtině se spíše zaměřuje na *americkou přítomnost* v Iráku. Tato díla se věnují důvodům, které vedly Spojené státy k útoku na Irák, jejich oprávněnosti, či odhadům, jaké následky tato akce bude mít pro Ameriku a mezinárodní společenství.⁵ Studie, které se zabývají poválečným vývojem Iráku jako takovému, věnují největší pozornost poválečnému chaosu a sektářskému násilí, zatímco politický vývoj jako takový stojí většinou na okraji zájmu.⁶ Není velikým překvapením, že autoři jediných dvou děl, na která jsem při svém hledání narazila a která se zaměřují na vznikající politickou scénu jsou iráckého původu.⁷ Adeed Dawisha, profesor politologie na univerzitě v Miami, věnoval poválečné politické situaci jednu kapitolu svého díla *Iraq, A Political History from Independence to Occupation*.⁸ Pravděpodobně nejobsáhlejším popisem poválečných událostí v Iráku, včetně těch politických, je kniha Aliho Allawiho, bývalého iráckého politika, *The Occupation of Iraq, Winning the War, Losing the Peace*.⁹

V českém akademickém prostředí se Iráku po roce 2003 věnuje kniha Tomáše Raděje, *Irácké povstání v letech 2003-2009*.¹⁰ Jak je zřejmé z názvu, kniha se věnuje hlavně popisu a kategorizaci iráckého povstání proti zahraničním jednotkám na území Iráku nikoli politické

⁵ Viz např. Richard Haass, *War of necessity, war of choice : a memoir of two Iraq wars* (New York: Simon & Schuster, 2009) Phil Shiner, *The Iraq War and international law* (Oxford: Hart, 2008), Peter W. Galbraith, *The end of Iraq : how American incompetence created a war without end* (London : Pocket Books, 2007), Rick Fawn, *The Iraq war : causes and consequences* (Boulder: Rienner, 2006)

⁶ Markus E. Bouillon, *Iraq: Preventing a New Generation of Conflict*. (International Peace Academy, 2007)

⁷ Adeed Dawisha přišel do Spojených států v dětském věku.

⁸ Adeed Dawisha, *Iraq, A Political History from Independence to Occupation*, (New Jersey: Princeton, 2009).

⁹ Ali Allawi, *The Occupation of Iraq. Winning the War, Losing the Peace* (New Haven, London: Yale University Press, 2007).

¹⁰ Tomáš Raděj, *Irácké povstání v letech 2003-2009*. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010).

scéně. Sám autor poznamenal, že se „otázka různých iráckých voleb a vznik a vývoj iráckých politických stran...těšila...[z jeho strany]...menší pozornosti“¹¹ V tomto ohledu je snad téma mé diplomové práce v českém akademickém prostředí originální.

Co se týče ne zcela akademické literatury, ke své práci jsem použila hlavně zprávy a data tří výzkumných institutů (tzv. think tank) International Crisis Group, Brookings Institution a Global Policy Forum. Zvláště analýzy předvolebního dění na International Crisis Group (ICG) poskytují přehledný a detailní zdroj informací o politickém vývoji v Iráku. ICG také pro ilustraci situace podnikla mnoho rozhovorů s Iráčany z různých politických stran, které byly cenné pro mou analýzu současného politického diskurzu. International Crisis Group je mezinárodní think tank se sídlem v Bruselu, který od roku 1995 slouží jako zdroj analýz a informací pro vlády, OSN, EU a jiné.¹² Většina jejích zpráv a analýz ohledně Iráku je dostupná i v arabské verzi. To znamená, že jsou tyto analýzy určeny jak pro irácké (a potažmo arabské) tak pro západní publikum.

Brookings Institution (BI) poskytuje zase vynikající komplexní statistiky o bezpečnosti a ekonomice, které se hodí komukoli, kdo se chce orientovat ve složité irácké poválečné realitě.¹³ BI je think tank zaměřený na posilování americké demokracie, což znamená, že statistiky i výzkumy veřejného mínění jsou spíše směřovány pro americké publikum, přesto je na stránkách BI k nalezení mnoho cenných informací o situaci v Iráku.¹⁴

Global Policy Forum je nezávislý orgán, který dohlíží na práci OSN. Na jeho stránkách se nacházejí výzkumy veřejného mínění, které tvoří základ mé poslední kapitoly. Tyto výzkumy jsou stejně jako data BI zaměřeny na neirácké publikum. Měly sloužit jako data, která měřila vojenský úspěch koaličních sil, a je příznačné, že byly zastaveny v roce 2008 po amerických volbách.¹⁵

Poslední zdroj informací, o kterém se zde zmíním, jsou oficiální webové stránky iráckého šíitského duchovního vůdce *sajjida* al-Sístáního. Jeho stránky jsou na rozdíl od většiny ostatních vůdčích osobností země velmi přehledné a v perfektním pořádku. Kromě toho

¹¹ Tomáš Raděj, *Irácké povstání*, 172.

¹² Webové stránky International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/>.

¹³ Webové stránky Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/~media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index.pdf>.

¹⁴ Webové stránky Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/>.

¹⁵ Webové stránky Global Policy Forum <http://www.globalpolicy.org/index.php>

obsahují archiv mnoha vyjádření této vůdčí osobnosti irácké současnosti na různorodé otázky, včetně těch politických.

Druhým, konkrétnějším cílem mé práce je poskytnout analýzu postojů irácké šíitské komunity vůči nacionalismu a vůči sektářství. Otázka, na kterou se má práce snažit odpovědět, zní **„Jak se iráčtí šíité postavili k různým nacionalistickým ideologiím v různých obdobích od založení Iráku a jakým směrem se tyto nacionalistické tendence ubíraly na politické scéně postsaddámovského Iráku?“** Jinak řečeno: **„Projevovali iráčtí šíité v moderní historii Iráku loajalitu spíše ke své komunitě, či k iráckému státu? A jaká je situace v současnosti?“**

V minulých letech se objevilo mnoho hlasů pesimistických k možnosti mírové koexistence jednotlivých složek irácké společnosti v rámci jednoho státu.¹⁶ Moje práce nemůže odpovědět na tuto otázku, ale může přispět svým dílem k osvětlení problematiky soužití iráckých šíitských a sunnitských Arabů, kteří tvoří 72 % iráckého státu.¹⁷

Nicméně je třeba vzít v potaz, že šíité v Iráku nejsou žádná jednolitá „mlčenlivá“ skupina, jak se o nich někdy psalo před pádem Šaddáma Ĥusajna.¹⁸ Tato komunita se skládá z mnoha různorodých skupin, od levicových intelektuálů po šíitské duchovní. V nedávné době byla většina šíitských elit v opozici proti Šaddámovi. Koho si zvolily za spojence, přispělo k další diferenciaci šíitské komunity. Ne všechny skupiny reagovaly na nacionalistickou státní politiku stejně. Šíitská komunita byla často názorově rozdělená jak v bývalých režimech, tak nyní, a proto je třeba porozumět sociálnímu a politickému rozvrstvení iráckých šíitů. Z toho důvodu jsem zařadila kapitoly, které se věnují sociopolitickému rozdělení iráckých šíitů na začátku 20. století a po roce 2003.

Pro moji studii jsem použila vícero metod: historickou, sociologickou, politologickou a rétorickou analýzu. V první části je použita hlavně historická metoda nezbytná pro popis

¹⁶ Viz například Liam Anderson, *The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), Adeed Dawisha, „Should Iraq Be Partitioned?“ 28. října 2006, National Public Radio,

<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6397238>.

¹⁷ Marion Farouk-Sluglett a Peter Sluglett, „The Historiography of Modern Iraq“ *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991): 1413.

¹⁸ Ofra Bengio, *Saddam's Word. Political discourse in Iraq* (New York: Oxford University Press, 1998), 99.

postavení šíitů v rámci moderního iráckého státu před rokem 2003, sociologická metoda pro kategorizaci rozdílných sociálních skupin a jejich interakce a politologická metoda pro analýzy státních nacionalistických ideologií před rokem 2003 a absence, či existence a případná podoba iráckého nacionalismu šíitů.

Co se týče státních ideologií nacionalismu, nebyl to složitý úkol, protože, jak už bylo řečeno, všechny irácké režimy vynakládaly veliké úsilí při propagaci své verze iráckého nacionalismu a angažovaly se zvláště v oblasti školství a kultury. Šíitský pohled na věc byl samozřejmě složitějším oříškem. Zde jsem pracovala kromě historických dat i s různými prohlášeními čelních představitelů jednotlivých šíitských skupin a zaměřila se na jejich nacionalistickou rétoriku.

Co se týče postsaddámovského politického vývoje v Iráku, prim hrála politologická metoda analýzy volební dat a dostupných výzkumů veřejného mínění. Volby a předvolební kampaně jsem zvolila jako stěžejní část, protože v demokratické zemi by volby měly vyjadřovat priority celé irácké společnosti. Soudě podle volebních výsledků posledních voleb se zdá, že co se týče šíitské komunity, začíná převažovat národní trend, neboť strany, které se profilují jako vyložené šíitské, ztrácejí voliče ve prospěch sunnitsko-šíitských aliancí.

Rétorice je věnována větší pozornost, zvláště v druhé části studie, než je v historických pracích zvykem. Rétoriku jsem pojala jako významný ukazatel stavu irácké společnosti. Projevy politiků jsou důležitým faktorem v rámci předvolebních kampaní, ovlivňují rozhodování voličů pro koho budou volit. Strany proto mají naopak tendenci přizpůsobit svůj politický diskurz náladám svých potencionálních voličů. Proto, když se výrazným způsobem změní rétorika od federalismu k nacionalismu, a od náboženství k sekularismu, jak se tomu stalo v Iráku, takový vývoj naznačuje i změny ve společnosti. Proto jsem se pro prohloubení mé studie současných nacionalistických tendencí iráckých šíitů soustředila na analýzu současného politického diskurzu šíitských politických a náboženských představitelů.

Díky tomuto trendu byla moje pracovní hypotéza, že šíitská i sunnitská komunita se po prudké sektářské válce v letech 2006 a 2007 odvrací od sektářství směrem k nacionalismu. Nicméně po podrobnější studii volebních výsledků a složení jednotlivých stran, jsem došla k závěru, že nacionalistický trend zůstává víceméně pouze součástí programů politických stran.

Forma textu

Při prepisech arabských jmen a termínů jsem použila systému transliterace, t.j. systému, ve kterém je kladen důraz na grafickou stránku výchozího jazyka bez ohledu na výslovnost. Poučené publikum ocení, když okamžitě vidí, jak se to či ono jméno píše v arabštině a laikovi to nijak nepřekáží. Používala jsem tedy i znaky q ṭ ṣ ḏ ṭ ḏ pro rozlišení souhlásek, které nejsou češtině vlastní a ḥ pro tzv. dyšné, neznělé h. 'Ajn (ع), ojedinělou arabskou hrdelní třenou hlasnou souhlásku jsem také nevynechala. Pro ghajn (غ) jsem zvolila tradiční systém přepisování gh. Přece jen můj systém není dokonale transliterační, protože jsem neznačila existenci *hamzy* (tzv. ráz) před slovy, které začínají samohláskou. Hamza uvnitř slov označena je. Přece jen jsem ale nepřepisovala tímto poměrně striktním systémem všechna arabská slova v textu. Některá pojmenování, se totiž již v češtině ustálila, a proto jsem nepovažovala, za nutné je přepisovat jiným způsobem. Mezi tyto příklady patří slova: šía, Basra, Bagdád, Mosul, Baas, ajatolláh a jejich odvozeniny. Konečně, všechna arabská slova, jež nejsou vlastní jména jsem vyznačila kurzívou.

Pro slova, která se vyskytují v perštině i v arabštině jsem použila jako výchozí jazyk arabštinu. Například zmiňuji doktrínu *wilájat al-faqíh*(ar.) a ne *velájat-e faqíh* (pers.).

Poznámkový aparát jsem umístila přímo pod text, protože tento způsob považuji za nejšikovnější pro čtenáře. Ten tak nemusí poznámky hledat na konci kapitoly nebo na konci celé práce ale hned u textu, který čte. Poznámky jsem psala podle chicagského stylu.¹⁹

Základní uvedení do tématu

Šiité a politická moc

Přestože jsou šiité menšinou mezi muslimy, v Iráku tvoří většinu. Šiité se odlišují od převážné většiny muslimů – sunnitů – v první řadě přesvědčením, že po smrti proroka Muḥammada, náboženská a politická autorita měla přijít do rukou jeho zetě 'Alího a jeho potomků. 'Alího potomci, přestože byli uctívání šiítskou komunitou jako imámové, se nikdy nedostali k politické moci. Poslední v řadě imámů byl dvanáctý Músá, který podle šiítské víry zmizel v roce 873 a jednoho dne se vrátí jako *mahdí*. Proto také šiité věří, že jakákoli politická vláda do jeho příchodu je nelegitimní. Až Chomejní v 60. letech uvedl novou teorii *wilájat al-faqíh*, vládu duchovního, podle které v době nepřítomnosti imáma by měli vládnout školení šiitští duchovní v souladu s islámským právem. Irácká šiítská duchovní elita, ale s takovou

¹⁹ The Chicago Manual of Style, http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

doktrínou po většinou nesoulasila. Pouze některé irácké skupiny, které strávily léta v iránském exilu teorii *wilájat al-faqih* dočasně přijaly za svou.

Po celé moderní dějiny Iráku stála šíitská komunita jako celek mimo sféru politické moci. Historicky to bylo zapříčiněno tím, že Osmanská říše, ke které Irák po dlouhá staletí patřil, byla sunnitská instituce, a tudíž zaměstnávala ve státní správě většinou sunnity. Kromě toho počet vzdělaných šíitů v době vzniku iráckého státu byl mizivý, protože ti až na výjimky nenavštěvovali nově zřízené státní školy.²⁰ Obavy z šíitské menšiny zapříčinily, že postoj téměř všech iráckých režimů se pohyboval na stupnici od přezíravého přes vyložené nepřátelského do brutálního. Takové režimy se také aktivně pokoušely podemlít šíitskou identitu a nahradit ji pocitem příslušnosti k iráckému národu.

Nacionalismus a Irák

Jelikož nacionalismus hraje jednu z hlavních rolí v této práci, není od věci, se pozastavit u tohoto konceptu. Evropské teorie nacionalismu se nezdají uspokojivé v kontextu Iráckého nacionalismu. Podle Elieho Kedourieho existují čtyři hlavní elementy, které určují, zda určitá skupina lidí tvoří národ: jazyk, rasa, kultura a náboženství.²¹ Tento předpoklad částečně platí pro panarabský nacionalismus nikoli však pro iráckou národní identitu. Aspekt Kedourieho teorie, který je relevantní pro irácký případ, je jeho názor, že nacionalismus je evropský vynález, který byl exportován do zbytku světa. Průkopníci nacionalismu v Iráku byli evidentně ovlivněni evropsko-americkou nacionalistickou rétorikou. Gellnerova teorie také nevysvětluje zrod iráckého nacionalismu. Gellner argumentoval, že nacionalismus jako ideologie je produkt procesu industrializace. Přejít ze zemědělské k industrializované společnosti způsobil strmý nárůst obyvatelstva, který přinutil rolníky hledat si práci ve více rozvinutých oblastech a městech. Takovým způsobem byli tito lidé konfrontováni s vyšší a jim cizí kulturou.²² Když začal proces národního obrození, tak Irák měl daleko k industrializované společnosti.

V případě Iráku, stejně jako v mnoha zemích koloniálního světa, to byl stát, který vytvořil národ. Podmínky pro vznik národa, které zmiňoval Gellner, byly výsledkem ustanovení Iráku a ne naopak. Kromě toho, je jeho teorie v mnoha bodech aplikovatelná na irácký případ,

²⁰ Marion Farouk-Sluglett a Peter Sluglett, "The Historiography of Modern Iraq" *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991): 1413.

²¹ Elie Kedourie, *Nationalism* (London: Hutchinson & co., 1961), 73.

²² Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), 58-62.

například co se týče důležitosti jednotného národního vzdělávacího systému, úrovně gramotnosti a standardizovaného národního jazyka v procesu budování národa.

Nejpříhodnější teorií nacionalismu třetího světa pro náš případ je pravděpodobně antikoloniální modernizační teorie, podle které problémy dané země vyplývají z jejího přechodu z tradiční k moderní industrializované společnosti. Nacionalismus je považován za důležitý nástroj modernizace. John H. Kautzky zastává názor, že nacionalismy třetího světa nemohou být analyzovány na základě západních teorií. Nacionalismus v těchto státech, které byly vytvořené koloniálními velmocemi, byl fenoménem, který následoval zrod daných států v legálním smyslu slova. R. Emerson prohlásil, že v postkoloniálních státech existují nacionalisté, nikoli však národy. Kautzky považuje tento nacionalismus bez tradice za formu antikolonialismu, který se projevuje opozicí nejen vůči koloniální mocnosti, ale také vůči svému koloniálnímu ekonomickému postavení, a jehož cílem je snaha o modernizaci. Průkopníci a zastánci nacionalismu v takových státech byli západně vzdělaní intelektuálové, kteří si nade vše přáli dosažení stejného výdobytku civilizace jako v západních zemích²³. Jak bude ilustrováno v první kapitole, toto platí i pro kořeny a začátky nacionalistických ideologií v Iráku, ať už jeho panarabské, nebo irácké varianty.

V průběhu trvání iráckého státu mezi sebou soupeřily dva koncepty nacionalismu: *qawmija* a *waṭanija*. Přestože pojmy *waṭanija* i *qawmija* jsou arabského původu, byly poprvé použity v turečtině a do arabského politického slovníku se dostaly až na konci 19. století. *Waṭan* se váže spíše k zemi a území. V klasické arabštině znamenalo toto slovo jednoduše “místo”. *Qawm* naopak označuje skupinu lidí – kmen, či klan. S nástupem nacionalismu byly tyto pojmy redefinovány tak, aby vystihli význam novodobého pojmu národ, a staly se zaměnitelnými, s tím rozdílem, že *waṭanija* vyjadřovala nacionalismus jednotlivých arabských států, zatímco *qawmija* se spíše vztahovala k panarabskému nacionalismu a loajalitě k arabskému lidu.²⁴

Tato situace se podobala evropských debatám o nacionalismu v 19. století mezi německou a francouzsko-britskou školou. Německé nacionalisty tohoto období je možno přirovnat k zastáncům *qawmiji*, protože hlavními kritérii pro vznik národa pro ně byla jazyková a kulturní jednota. Francouzsko-britský model naopak zdůrazňoval důležitost jednotného území, a tudíž odpovídá arabskému konceptu *waṭanija*.

²³ Bassam Tibi, *Arab Nationalism, Between Islam and the Nation-State*. New York, London. 1997 (First ed. 1881), 27-72.

²⁴ Ofra Bengio, *Saddam's Word. Political Discourse in Iraq* (Oxford University Press: New York, Oxford, 1998), 89.

Přestože *qawmíja* se stala od počátku státní ideologií, byl to právě Irák, který jako první v 50. letech zasadil ránu zdánlivě nezastavitelnému procesu sjednocování arabské *ummy*, poté co se dostal k moci 'Abd al-Karīm Qāsim²⁵. Teprve v ideologii, kterou propagovala strana Baas a v jejím čele Šaddám Ḥusajn, se oba principy střetly - Irák měl stát v čele nové sjednocené arabské *ummy*.

Pro šíitskou komunitu bylo zásadní, která z těchto dvou verzí nacionalismu byla propagovaná státem. Je třeba si uvědomit, že demografické rozložení Iráku, kde žije většina šíitů, neodpovídá rozložení šíitů a sunnitů v rámci Blízkého východu, či světa. Šíité tvoří asi pouhou desetinu počtu sunnitů. Proto rozhodně nebylo v zájmu iráckých šíitů, aby se Irák potenciálně spojil s jinými arabskými zeměmi, protože pak by se stali z marginalizované většiny ještě více utlačovanou menšinou. Kromě toho byl panarabarabský nacionalismus stavěl v první řadě na ryzím arabství, což mohlo sloužit (a také sloužilo) jako záminka k šikaně šíitů kvůli jejich údajnému perskému původu. *Waṭaníja*, neboli irácký teritoriální nacionalismus byl pro šíity mnohem přijatelnější, jelikož zahrnoval i jejich a kurdskou komunitu. Není asi náhodou, že v době, kdy převládala státní ideologie *waṭaníjii*, se zlepšil i status šíitů v irácké společnosti.

Tomu, jakými prostředky se různé irácké režimy snažily o rozšíření těchto nacionalistických teorií mezi své občany, jaká byla jejich konkrétní politika vůči šíitům a reakci šíitské komunity, se bude věnovat první část této práce. Předtím než se plně ponoříme do bouřlivých událostí počátku moderního státu, je třeba se zaměřit na původ a tradiční složení iráckých šíitů, což napomůže k hlubšímu porozumění jejich situace a postojů v moderním iráckém státu.

I. ČÁST: MODERNÍ IRÁK, ŠÍITÉ A NÁRODNÍ OTÁZKA DO ROKU 2003

1. KAPITOLA: PŮVOD A SLOŽENÍ IRÁCKÝCH ŠÍITŮ

1.1 Historie šíitské komunity na území Iráku před rokem 1920

Šíitský islám je jeden ze dvou hlavních odnoží islámu, která původně vznikla jako opoziční hnutí prosazující nástupnické právo nejbližšího mužského příbuzného proroka Muḥammada – jeho bratrance a zetě 'Alího. Tak vznikl i název této odnože islámského náboženství. *Ší'at Alí*

²⁵ Adeed Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century* (Princeton and Oxford: Princeton Press, 2003), 219.

znamená totiž Alího strana a zjednodušením se z tohoto označení stala pouze ší'a.²⁶ Vyznává ho mezi 10 a 15 % muslimů po celém světě. V Iráku přísluší k šíitskému islámu přibližně 60 % obyvatelstva, které čítá na 25 milionů Iráčanů.²⁷

Ší'a má v Iráku hluboké kořeny. Konkrétně města Kúfa v jižním Iráku a Madá'in ve středním Iráku byla pevnostmi tohoto opozičního hnutí. Šíitský islám je úzce spjat s tímto územím také proto, že se mnoho základních událostí šíitské historie odehrálo právě zde. Roku 661 byl 'Alí ibn Abí Tálíb, čtvrtý z pravověrných chalífů a první šíitský imám, zavražděn v mešitě v Kúfě. Téměř o 20 let později v roce 890 byl jeho syn Ĥusajn zabit umajjovským vojskem v bitvě u Karbalá. Tato porážka znamenala konec šíitského boje o politickou moc v říši a pro šíity se stala symbolem jejich mučednického údělu.

Vícero z dvanácti šíitských imámů strávilo alespoň část svého života v Iráku. Hrobky Alího, Ĥusajna a čtyř dalších imámů se nacházejí ve svatých iráckých městech – v Nadžafu, Karbalá, Kázimajn a Sámarrá. V průběhu staletí přicházeli šíitští poutníci především z Persie, aby tato svatá místa navštívili. Někteří se sem nechávali po smrti dopravit a pohřbít. V 11. století byly v Nadžafu a v menší míře i v ostatních svatých městech zřízeny šíitské náboženské školy, což přilákalo mnoho studentů a náboženských učenců. Takto si ší'a udržovala svůj vliv na iráckém území a jejich přívrženců přibývalo.

Příležitostně jí napomohly i okolnosti politického rázu. Bújovci, kteří v letech 945 až 1055 de facto ovládali tehdejší abbásovskou říši, a tedy území zahrnující i Irák, byli sami šíité. Méně významné rody vládly určitý časový úsek v Bagdádu, Basře či Hille.

Přestože centrum abbásovské říše leželo v samém srdci Iráku, už od 19. století zaznamenává toto území úpadek, který měl trvat následujících tisíc let. Spory o následnictví postu chalífy byly vždy velmi nákladnou záležitostí stejně jako financování vlády a armády. Vláda zvyšovala příjmy do státní pokladny pomocí *iqtá'ú* – systému zdaněného obdělávání půdy, který byl zaveden v 8. století, když se říše ocitala ve finančních obtížích a státní poklad nestačil na vojenské výplaty. Rolníci odevzdávali daně dočasnému vlastníkovi půdy, který se snažil z ní využít, co se dalo a neinvestoval do ní.²⁸ Populace se zmenšila z několika milionů v osmém století na necelý milion v roce 1800.²⁹

²⁶ Luboš Kropáček, *Duchovní cesty islámu*. (Praha: Vyšehrad, 2003), 180.

²⁷ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 20.

²⁸ www.britannica.com heslo: *iqtá'*.

²⁹ Joyce N. Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as* (London: Lynne Rienner Publishers., 1992), 12.

Největší příčinou úpadku bylo zanedbání zavlažovacího systému, bez kterého se zemědělství ve středním a jižním Iráku neobešlo. Aby složitý systém zavlažování fungoval, byly potřeba rozsáhlé investice a propracované plány. Jak upadala centrální abbásovská moc, upadalo i zemědělství v Iráku. Poslední ránu mu zasadil mongolský vpád, který definitivně zničil zavlažovací systém v Iráku.

Na začátku 16. století se šíitští Safíjovci dostali k moci v sousedním Íránu a učinili šíitskou víru státním náboženstvím, aby se tak odlišili od osmanských Turků, jejichž hvězda právě vycházela na západě. Zároveň se prohloubily rozdíly mezi sunnou a šíou, protože boje mezi dvěma říšemi se vedly ve jménu náboženství. Safíjovci se stali horlivými propagátory šíy a Osmané mluvčími sunny. V této době Safíjovci do země přivedli šíitské ulamá z libanonských hor Džabal 'Ámil z Qatífu a z Bahrajnu a pomocí dervišů se snažili o propagaci náboženství i mezi prostým lidem.³⁰

Irák se díky své pozici mezi oběma říšemi stal územím, o které se vedly boje. Safíjovci prohlásili Karbalá svatým městem a destinací poutníků, protože Mekka byla pod kontrolou Osmanů. Ti se na konci roku 1533 zmocnili Bagdádu a následně celého území Iráku a podrželi si ho až do roku 1917.

Vzhledem k veliké vzdálenosti, která dělila irácké provincie od Istanbulu, zde osmanská vláda nebyla příliš silná. Z hlavního města sem byli posíláni pašové, kteří si vytvořili úzké svazky s místními sunnitskými hodnostáři a tvořili tak irácko-osmanskou elitu. Rivalila mezi Osmanskou říší a Íránem pokračovala i nadále. Írán dokonce dvakrát dočasně okupoval Írák, a to mezi lety 1508 – 1533 a 1622 – 1638.³¹ Jak Safíjovci tak později Qádžárovci si dělali nárok na ochranu zájmů iráckých šíitů.

Na druhou stranu, ale šíitští obyvatelé Iráku nesdíleli vždy názor, že by měli bojovat se svými perskými souvěrci proti sunnitům. Boje z roku 1802 mezi iráckými šíity a sunnity byly spíše výjimkou než pravidlem. Jsou dochované i důkazy o spolupráci mezi oběma komunitami. Například při plenění a vraždění, kterého se roku 1621 safíjovci dopouštěli na sunnitech v oblasti dnešního Iráku, šíitští obyvatelé Karbalá zachránili životy mnoha sunnitům, když pronásledované sunnity prohlásili za šíity.³²

³⁰ Vali Nasr, *The Shia Revival* (New York: W. W. Norton & Company, 2007), 65-66.

³¹ Yitzhak Nakash, *The Shi'is of Iraq* (New Jersey: Princeton University Press, 2003), 14.

³² Longrigg, *Four Centuries of Modern Iraq* (Oxford: Clarendon Press, 1925) In: Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*. 13.

V rámci osmanského Iráku byla každá komunita ovládána několika rodinami, mezi kterými byly i rodiny náboženských vůdců. Křesťanští, židovští, šíitští a sunnitští vůdci sloužili, tak jak tomu bylo odedávna, jako prostředníci jednající s vládními autoritami. Hlavou každé náboženské komunity byl *naqib*. Každé větší město mělo svého *naqiba*, jehož post byl většinou dědičný. Dalšími vysoce postavenými náboženskými osobnostmi byly ulamá, imámové a qádí. Na vesnici se vážnosti těšili učitelé, byli mezi šíity nazýváni mullové a mezi sunnity šejchové. Velmi významná byla pozice tzv. mudžtahidů, kteří zvláště v době politického sebeuvědomování šíitů hráli nepřehlédnutelnou roli. Tito vysoce postavení ulamá, byli oprávněni interpretovat islámské právo a spravovat náboženské daně, které byly vybrány.³³

V 18. století došlo k přesunu šíitské náboženské výuky z Íránu právě do Iráku, a to především kvůli dvěma faktorům: obsazení Isfahánu sunnitskými Afghánci v roce 1722 a snahám Nádíra Šáha o sblížení sunnitského a šíitského islámu a vyvlastnění šíitských náboženských nadací. Mnoho íránských ulamá se s rodinami usadilo se v období mezi roky 1722 a 1763 v Iráku. Nejdříve Karbalá a později Nadžaf se staly centry šíitské učenosti. Tito perští imigranti dokázali zastínit arabské ulamá a ovládnout náboženské kruhy. Odehrával se zde ideologický boj mezi tradicionalistickými *achbárovci*, kteří odmítali *idžmá'* (konsensus) a *'aql* (rozum) jako zdroje islámského práva a uznávali pouze doslovné chápání koránu a *achbár*, a racionalistickými *ušúlovci*, kteří zdůrazňovali interpretační volnost kvalifikovaných mudžtahidů.³⁴ Protože mnoho ze zastánců racionalistického *ušúlistu*, který se stal vítězným proudem, byli Peršané, podařilo se jim ještě více posílit své místo v Iráku.

1.2 Irácká svatá města³⁵

Šíité mají irácká svatá města Nadžaf, Karbalá, Kázimajn a Sámarrá ve velké úctě. Ve všech se nacházejí hrobky některých z prvních dvanácti imámů. Na prvním místě stojí Nadžaf, ležící asi 195 km jižně od Bagdádu se svým poloautonomním statutem. Toto město mělo na začátku 20. století nejméně 19 fungujících náboženských škol a bylo často místem, kde sídlil vládnoucí mudžtahid. Nachází se zde hrobka samotného imáma 'Alího ibn Abí Tálíba. Hřbitov Wádí al-Salám je mezi šíity považován za nejsvatější místo, kde člověk může být pohřben. Hlavním problémem Nadžafu byl vždy nedostatek vody a jeho zranitelnost ze strany arabských

³³ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 14.

³⁴ Kropáček, *Duchovní cesty islámu*. 189.

³⁵ Informace o jednotlivých šíitských městech: Nakash, *The Shi'is of Iraq*. 18-25.

nomádských kmenů. Situace se stala během 16. a 17. století dokonce tak kritická, že i poutníci přestali kvůli nedostatku vody přicházet. Obyvatelé, kteří ve městě zůstali, se dali počítat na desítky, zatímco dříve v minulosti jich bylo tři tisíce. Jednalo se převážně o služebníky Alího hrobky. Tato situace trvala do roku 1803, kdy byl dokončen kanál Hindíja, který pro Nadžaf znamenal velký posun k socioekonomickému růstu. Od 40. let 19. století se z Nadžafu stává největší šíitské centrum a zastiňuje Karbalá. Co se týče etnického rozložení Nadžafu, tak Peršané zde představovali asi pouze třetinu obyvatel. Nadžaf měl vždy mnohem více arabský charakter než Karbalá a mnoho významných arabských rodin ulamá odvozovalo svůj původ od některých ze sousedních beduínských kmenů.³⁶

Karbalá, která leží přibližně 90 km na jih od Bagdádu, měla na rozdíl od Nadžafu vždy jasně perský ráz a obývala ji velká perská komunita. Na počátku 20. století měla Karbalá přibližně 50 000 téměř výlučně šíitských obyvatel. Z toho Peršané tvořili minimálně tři čtvrtiny. Ve městě leží svatyně třetího imáma Ĥusajna a jeho nevlastního bratra 'Abbáse. Ĥusajn je pro šíity princem mučedníků (*sajjid al-šuhadá'*) a bitva u Karbalá, při které byl zabit umajjovským vojskem, protože aspiroval na trůn chalífy, se stala nejdůležitější událostí šíitské historie a tvoří citové jádro šíitské spirituality.³⁷ Šíité si ji připomínají každoročně 10. muharramu procesími, plnými projevů drásavého zármutku. Násilná smrt Ĥusajna je pro ně zároveň symbolem bezpráví, které na nich bylo po staletí pácháno, a útlaku, kterému byli vystaveni. Kromě hrobky Ĥusajna se ve městě nachází i hřbitov Wádí al-Ímán, druhé nejsvatější místo, kde se může dát šííta pohřbít.

I Karbalá měla problémy s nedostatkem vody, i když nebyly tak vážné. Až na začátku 18. století zde byl postaven kanál, který městu zajistil její stálý přísun. To vysvětluje, proč právě ona nahradila Isfahán a stala se centrem šíitské učenosti v roce 1737. Byla ale příliš nezávislá, což vedlo k osmanské okupaci roku 1843, která měla za následek to, že se Nadžaf stal hlavním šíitským centrem a sídlem velkého mudžtahida.

³⁶ Do roku 1918 byl Nadžaf pod velkým vlivem zejména dvou arabských kmenů: Zuqurt a Šumurt. Nadžafané se zformovali na počátku 19. století pod vedením mudžtahida šajcha Dža 'fara Kášif al-Ghiťá', který sjednotil obyvatele města proti wahhábovským nájezdům. Další významnou rodinou ve městě byla rodina Milali, kterou spravovala svatyni imáma 'Alího od počátku 16. století do roku 1840. Na začátku první světové války se kmenům Zuqurt a Šumurt podařilo vyhnat osmanské Turky z Nadžafu, který si následně rozdělili mezi sebe. Jejich panování ale netrvalo dlouho a v roce 1918 byli vyhnáni Brity.

³⁷ Kropáček, *Duchovní cesty islámu*. 181.

Dalším svatým šíitským městem v Iráku je Kázimajn, ve kterém je pohřben sedmý imám Músa al-Kázim a jeho vnuk devátý imám Muḥammad al-Taqí. Kázimajn, dnes se stala jednou ze čtvrtí Bagdádu.

Posledním svatým městem šiitů je Sámarrá, ve které se nachází hrobka desátého a jedenáctého imáma - 'Alího al-Naqího a Ḥasana al-'Askarího. Zde se měl také narodit a uchýlit se do skrytosti dvanáctý imám Muḥammad Abú-l-Qásim, který se podle šiitů jednou vrátí jako *mahdí*. Populace Sámarrá byla skoro výhradně sunnitská do té doby, než se sem v roce 1875 přesunul velký mudžtahid Muḥammad Ḥasan al-Šírází. S ním se sem přestěhovala spousta šíitských studentů a šíitský vliv ve městě rostl. Po smrti Šírázího v roce 1895 se ale tento trend zastavil a většina šíitských učenců se přesunula do Nadžafu.

1.3 Obrácení arabských kmenů na šiitskou víru

Konverze k šiismu se odehrávala na území jižního a středního Iráku po celá staletí, ale vždy byla omezena na města. Až v 19. století došlo k masivní konverzi arabských kmenů. Nejmocnějším kmenovým svazem za osmanské vlády byl severoarabský kmenový svaz Muntafiq.³⁸ Poslední vlnu příchodu nomádských arabských kmenů zaznamenal Irák na počátku 19. století, kdy se zde objevila další početná část svazu Šammar a 'Aniza a jihoarabský kmenový svaz Zafír, což bylo zapříčiněno výboji wahhábovského státu.

To, že většina členů těchto kmenů v 19. století konvertovala k učení šíy, bylo následek několika faktorů: wahhábovské útoky na Nadžaf a Karbalá, přeměna těchto měst v největší pouštní obchodní centra, změna toku Eufratu a hlavně osmanská politika usazování arabských nomádských kmenů, která započala v roce 1831. Turci tak chtěli získat větší kontrolu nad arabskými kmeny, zvýšit zemědělskou produkci a s ní příjem na daních.

Přechod kmenů k usedlému zemědělskému životu významně narušil letité kmenové tradice a vytvořil místo pro nástup nové ideologie. Mimoto se šiité nemuseli účastnit vojenské služby, neboť byli považováni za nespolehlivé.³⁹ Wahhábovské útoky na Nadžaf a Karbalá také

³⁸ Na tomto území také sídlil severoarabský kmenový svaz Banú Ka' b a jihoarabské Zubajd, (např. kmeny Dulajm a 'Ubajd a Al Bú Muḥammad), Chaz'al, Banú Lám, Rabí'a a Banú Ka' b, které sem přišly z Arabského poloostrova a uchovali si i staré arabské tradice a hodnoty. V 18. století na území Iráku dorazila z Nadždu část kmenového svazu Šammár a většina Banú Tamím, což byl starý usedlý kmen ze střední Arábie, který se přesunul převážně do okolí Bagdádu. Podrobněji viz Gombár, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice*, 159 – 168.

³⁹ Gombár, *Kmeny a klany*, 159.

podnítlí šíitské ulamá k větší misionářské aktivitě. Na příchozí kmeny se dívali jako na nové potencionální věřící, což znamenalo, jak větší bezpečnost, tak i příjem.

1.4 Složení iráckým šíitů u zrodu iráckého státu

Socioekonomické složení šíitské komunity v Iráku v průběhu monarchie zůstalo víceméně stejné jako na jejím počátku, jen s tím rozdílem, že šíité v rámci různým sociálních skupin získali postupem času lepší postavení a mnozí se i obohatili. I přes zlepšující se podmínky šíitů, je třeba nezapomínat, že ačkoli tvořili většinu irácké populace, u moci stáli po celé trvání irácké monarchie sunnitě.

Hanna Batatu, autor do dnešní doby nejvíce vyčerpávajícího politického a společenského portrétu Iráku od jeho počátků do konce 70. let, rozdělil společenské třídy v Iráku v jeho počátcích na následující: 1. vlastníci půdy, šajchové a rolníci, 2. *sajjidové*, 3. staří aristokratičtí úředníci, 4. *čalabí* a obchodníci, 5. exšarífovští důstojníci a hášimovský dvůr.⁴⁰

Staří aristokratičtí úředníci (3.) byly vznešené rodiny, které tradičně vykonávaly vyšší funkce v osmanské administrativě v Iráku. Jak už bylo zmíněno, osmanská říše preferovala ve svých službách sunnity, a proto se v této společenské vrstvě nacházelo jen velmi málo šíitů. Co se týče exšarífovských důstojníků (5.), ti se původně řadili k protiturecké nacionalistické organizaci 'Ahd (Slib) a pocházeli z relativně chudých iráckých rodin.⁴¹ Z podobných důvodů to byli výhradně sunnitě.

Šíité byli tedy více zastoupení pouze v 1., 2. a 4. skupině a jejich postavení se postupně vyvíjelo a zlepšovalo v průběhu irácké monarchie. Na počátku iráckého státu rozdělení na šíity a sunnity v jižním Iráku a v Bagdádu do velké míry souviselo se společenským rozvrstvením. Většinou platilo, že sunnitské elity, jak na venkově tak ve městech, ovládaly šíitskou většinovou populaci. Tak například v provincii Basra mezi nejvýznamnější držitele půdy (1.) patřili sunnitě, zatímco šíité jim obdělávali jejich pole a palmové zahrady. Podobný vzorec platil i v provinciích Ĥilla či Muntafiq. Tato situace se opakovala později i v irácké armádě. Zatímco důstojníci byli výhradně sunnitského vyznání, běžní vojáci byli rekrutováni z šíitských zemědělských kmenů na jihu země.⁴²

⁴⁰ Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq* (Princeton: Princeton University Press, 1978), 53-319.

⁴¹ Gombár, *Kmeny a klany*, 166-167.

⁴² Batatu, *The Old Social Classes*, 44-50.

Historické důvody pro tyto šíitsko-sunnitské společenské rozdíly jsou mnohé. Kromě osmanské sunnitské politické převahy, byla tato situace v některých provinciích na venkově i výsledkem bojů mezi kmeny, zatímco ve městech se jednalo o důsledek nedostatku vzdělání šiitů.

Ekonomická situace některých šiitů se ale v během období irácké monarchie výrazně zlepšila. Hrstka významných šiitských rodin akumulovala obrovské množství majetku a půdy. Výmluvný je fakt, že v roce 1958, tedy v době zániku hášemitské monarchie, bylo mezi sedmi největšími vlastníky půdy šest šiitů.⁴³

Jedním z ukazatelů stoupajícího statusu šiitské komunity je například fakt, že ve 40. letech sunnitě a šiitě začali uzavírat sňatky mezi sebou. Něco takového by bylo několik desetiletí nazpět nemožné.

Tento trend se také odrazil ve vyšším politickém zastoupení této komunity. V roce 1947 se poprvé v historii Iráku stal premiérem šiita, Šáliḥ Džabr, a do zániku monarchie získal premiérskou pozici člen šiitské komunity ještě třikrát. Zlepšení je také zřejmé pokud porovnáme procentuální obsazení ministerských postů ve 20. letech a v poslední dekádě irácké monarchie, které se zvýšilo z 17,7 % na 37,7 %. Přestože iráčtí šiitě za dob irácké monarchie nikdy nehráli dominantní roli, jejich postavení se významně zlepšilo.⁴⁴

Co se týče dalších společenských skupin, největší autoritu mezi šiitským obyvatelstvem tradičně patřila *sajjidům* (2.). *Sajjidové* jsou náboženskou elitou Iráku odvozující svůj původ od rodiny proroka Muḥammada. Do této skupiny patří jak nejvlivnější šiitští ulamá, tak i níže postavení členové vznešených rodin jako například Šadr, Kášif al-Ghitá, Ḥakím, či Baḥr al-ʿUlúm.⁴⁵ Mezi významné členy rodiny Šadr patří například *sajjid* Muḥammad Ḥasana aš-Šadr, významný šiitský duchovní za velkého iráckého povstání, ale i současný mladý radikální klerik Múšá aš-Šadr. Muḥammad Ḥusajn Kášif al-Ghitá byl zase jedním z nejvýznamnějších duchovních v dobách monarchie a velký ajatolláh Muḥsin al-Ḥakím se stal ve své době dokonce nejrespektovanějším *mardži ʿem* v celém šiitském světě. Dnešní mladý politik ʿAmmár al-Ḥakím vede stranu Nejvyšší islámská rada Iráku (dřívější SCIRI⁴⁶). Člen rodiny Baḥr al-ʿUlúm zase dnes vede Irácký národní kongres (INC). Kromě těchto nejvýznamnějších rodin, existovalo

⁴³ Batatu, *The Old Social Classes*, 48.

⁴⁴ Ibid, 44-50.

⁴⁵ Podrobněji o původu těchto rodin viz Gombár, *Kmeny a klany*, 204-214.

⁴⁶ SCIRI byla zkratka pro stranu Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (Nejvyšší rada pro islámskou revoluci v Iráku), která byla dlouho činná v opozici pro Šaddámu Ḥusajnovi.

v Iráku i mnoho rodin šíitských *sajjidů*, které se etablovaly jako městské elity, či šíitských šarífů, kteří neodvozovali svůj původ přímo od proroka Muḥammada, ale od významné duchovní postavy minulosti. To byl případ baserské rodiny Ál Naqíb, jejíž kořeny údajně sahají k zakladateli mystického řádu Rifá'ija *sajjidovi* Aḥmadu ar-Rifá'ímu (z. 1183). Hlavní představitel této rodiny v době po první světové válce dokonce aspiroval na irácký trůn.⁴⁷ Tyto skupiny se pochopitelně mohou překrývat, například mnohé z těchto vznešených rodin se věnovali obchodu.

Postavení šiitů za monarchie výrazně posílilo také v oblasti obchodu. Jelikož přístup ke státním úřadům byl pro ně ztížen, a pro mnoho šiitů nebyl ani žádoucí, o to více se soustředili na obchod. Zvláště po hromadném odchodu židů v roce 1949 nastala zlatá doba šíitského iráckého obchodu.⁴⁸ Mezi významné postavy obchodního světa v době irácké monarchie patřil například Dža'far Čalabí Abú Timman, prezident Bagdádské obchodní komory v letech 1935 – 1945.⁴⁹

1.5 Závěrem: Šiitsko-sunnitské vztahy a identita v počátcích hášimovské dynastie

Na závěr této úvodní kapitoly, která se zabývala historií šíitského islámu na území Iráku, původem arabských iráckých šiitů, jejich významnými centry a svatými městy, a jejich socioekonomickým rozdělením a postavením v počátcích a v průběhu irácké hášemitské monarchie, je třeba shrnout fakta, která jsou relevantní v otázce šíitské a sunnitské arabské identity.

Za prvé, přestože irácké území hrálo významnou roli v šíitských dějinách, nikdy nebylo osídleno výhradně šiity. Naopak, jelikož se Irák nacházel na pomezí sunnitských a šíitských říší, vedly se o jeho území boje. A v takových bojích se kolikrát šiitští a sunnitští obyvatelé semkli proti nepříteli, jak tomu bylo při šíitském vraždění v roce 1621.

Za druhé, mnozí dnešní šiité jsou potomci sunnitských kmenů, kteří konvertovali k šíismu v 19. století, a z toho důvodu může mít jedna rodina či kmen šíitskou i sunnitskou větev. V takových případech může příslušnost k rodině hrát větší roli než náboženské vyznání.

⁴⁷ Gombár, *Kmeny a klany*, 168.

⁴⁸ Batatu, *The Old Social Classes*, 49.

⁴⁹ Gombár, *Kmeny a klany*, 167.

Za třetí, z iráckých měst pouze v Karbalá bydlelo vysoké procento perských šiitů. Na druhou stranu, například Sámarrá byla až na krátkou šiitskou epizodu vyloženě sunnitským městem.

Konečně, zdá se, že irácké arabské sunnity a šiity na začátku 20. století rozděloval spíše jejich společenský status než rozdíly ve víře. To je možno vyvodit z toho, že když se šiitům začalo dařit lépe ekonomicky, bariéry, které dříve bránily uzavírání sňatků mezi členy těchto dvou odnoží islámu, zmizely.

2. Vznik Iráku a období hášimovské monarchie

Když osmanská moc na této půdě byla zlomena, britská se teprve začala instalovat, tím se zde vytvořilo mocenské vakuum, které rychle vyplnili šiitští mudžtahidové. Nejen těm ale i mnoha ostatním bylo zatěžko přijmout jako své vládce nemuslimské Brity. Začali zde působit různé osvobozené skupiny, jako například šiitsko-sunnitská *Ḥaras al-Istiqlál* (Strážci nezávislosti) vedená Sajjidem Muḥammadem Ḥasanem al-Šadrem, příslušníkem z vůdcích iráckých náboženských rodin, a jak později uvidíme, i novodobé irácké historie. Tato skupina si za své cíle stanovila jmenování jednoho ze synů šarífa Ḥusajna z Mekky králem Iráku. Šaríf Ḥusajn byl jeden z potomků Proroka, a proto byli jeho potomci vhodnými kandidáty na irácký trůn.⁵⁰ V roce 1919 vedoucí irácký mudžtahid Muḥammad Taqí Šírází, který se stal nejvýraznější postavou těchto let, schopnou ovlivňovat šiitskou i sunnitskou společnost, vydal *fatwu* prohlašující, že „nikdo jiný než muslimové nemá právo vládnout muslimům“.⁵¹ V tomto duchu se vyjadřovali i ostatní ulamá a zároveň zastánci krále Ḥusajna rozpoutali propagandu ve prospěch arabské nezávislosti. Jako odpověď na tyto snahy nechal vrchní britský komisař Arnold Wilson uspořádat plebiscit, kterým se měli „vzdělaní“ iráčtí muži k této otázce vyjádřit.

Průběh plebiscitu nebyl zcela legální, a tak se stal jednou z pohnutek, která vedla k povstání v roce 1920.⁵² Jak Wilson doufal mnoho kmenových vůdců a obchodníků se vyjádřilo pro pokračování britské kontroly, nicméně významní nadžafští mudžtahidové volali po nezávislém

⁵⁰ Šiitská ortodoxie nepokládá žádnou vládu před příchodem mahdího za legitimní. Například ani šiitská safijovská dynastie nebyla uznána jako plně legitimní, pouze jí bylo požehnáno jako nejvíce žádoucí. Viz: Nasr, *The Shia Revival*, 74.

⁵¹ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 16.

⁵² Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 62.

státu od Mosulu po Perský záliv. V květnu roku 1920 byl průběh oslav *mawlid an-nabí* (výročí narození Proroka) doprovázen politickými projevy a recitováním vlastenecké poezie.

Tou dobou už byly známé výsledky konference v San Remo (19. - 26. 4. 1920), kde byl udělen Velké Británii mandát nad Irákem. Protibritská protimandátní činnost byla organizována v Nadžafu, Bagdádu, Karbalá i Kázimajn. Ze sunnitských vůdců těchto iniciativ je možno jmenovat Aḥmada Dáwúda, álima z východního Bagdádu, Jusúfa al-Suwajdího, bývalého soudce z Karchu a 'Alího al-Bazírgána, člena Haras al-Istiqlál. Šíity organizoval především Muḥamad al-Šadr, Dža far Abú al-Timmán a Muḥammad Baqír al-Šabíbí.

Sunnité i šíité apelovali hlavně na vzájemnou spolupráci a národní uvědomění Iráčanů. Poprvé po mnoha staletích se šíité a sunnité stali politickými spojenci. To se projevilo nebyvalou snášenlivostí v irácké společnosti. Sunnité se účastnili šíitských *ta ziji*, při kterých si šíité připomínají mučednickou smrt imáma Ḥusajna. Šíité ze zase účastnili sunnitských oslav narozenin proroka Muḥammada. Hromadná setkání příslušníků obou komunit kulminovala vlasteneckými proslovy a vyjádřeními odporu vůči Velké Británii.⁵³ Imámové a šejchové v mešitách a básníci na ulicích se snažili oslovit i nejnižší vrstvy obyvatelstva a setkávali se s úspěchem. Většina kmenových vůdců však zůstávala neochotná k boji proti Britům. To, že se méně významní šejchové rozhodli k připojení se k povstání, bylo spíše výrazem jejich odmítání britské kmenové politiky, která posilovala pozice nejvýznamnějších šejchů a získávala si je tak na svou stranu. Dne 30. června 1920 padly první výstřely ve městě Rumajtha v provincii Díwáníja. Jen pár dnů před svojí smrtí dne 13. srpna 1920 vydal Šírází další *fatwu*, která dovolovala Iráčanům užití síly a zbraní, v případě že Britové odmítnou jejich požadavky.⁵⁴ Povstala přibližně jedna třetina země a boje se vedly tři měsíce, než byli Britové schopni revolty, hlavně pomocí letectva, porazit. Stálo je to 40 miliónů liber šterlinků a 426 životů. Iráčané ztratili okolo 9 000 osob.⁵⁵ I přes porážku bylo toto období vrcholem šíitské politické moci v Iráku před rokem 2003.

Velké irácké povstání hrálo důležitou roli ve vytváření moderní irácké identity jakožto odpor utlačovaného národa proti imperialistickému utlačovateli, zatímco v britských

⁵³ Batatu, *The Old Social Classes*, 23.

⁵⁴ Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 71.

⁵⁵ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 17.

sdělovacích prostředcích to bylo znevažováno jako typická ukázka kmenového vzdoru vůči jakékoliv autoritě.⁵⁶ Do dnešního dne osobnosti irácké politiky odkazují na irácké povstání.

Britská správa, nyní vedená sirem Percy Coxem, dosadila na trůn arabskou vládu, v čele s králem Fajšalem, synem šarífa Ĥusajna z Mekky. Každý arabský ministr měl svého britského „poradce“, bez jehož svolení nemohl jednat. Novou vládnoucí elitou se stali bývalí osmanští úředníci, stejně jako král Fajšal, sunnité, kteří pocházeli převážně z bagdádské nižší vrstvy.

Nejvýznamnější politickou osobností tohoto období byl Núrí Sa'íd, který byl vázán na Brity. Po přijetí Iráku ve Společnosti národů a vyhlášení formální nezávislosti země v roce 1932, se objevil nový výrazný politik Rašíd 'Alí al-Kajlání, ze kterého se stal hlavní oponent Núrího Sa'ída. Al-Kajlání konkuroval Núrímu i v ideologické rovině, protože byl ovlivněn myšlenkami fašismu a silného národního státu. V následujícím roce král Fajšal, který působil jako jednotící prvek Iráku, zemřel. Jeho nástupcem se stal jeho syn Ghází (1912-1939), který stál spíše na straně al-Kajláního.

O pár let později v roce 1936, protibritsky zaměřený generál Bakr Sidqí provedl v Bagdádu první klasický vojenský převrat v arabském světě.⁵⁷ Jeho vláda trvala však pouhý rok, protože byl v roce 1937 zavražděn.

Proti znovu se navracejícímu Núrí Sa'ídovi se postavila skupina čtyř protibritských plukovníků, známá jako skupina „zlatého čtverce“, která se klonila k fašistické ideologii Německa. Tato skupina plukovníků zorganizovala v roce 1941 další převrat, ale Velká Británie se postarala o to, aby bylo povstání poraženo. V následujících letech se zvyšoval odpor Iráčanů proti monarchistickému režimu a jeho závislosti na Velké Británii. V té době začalo vyvíjet různé opoziční aktivity mnoho protibritských hnutí, z nichž pro následující vývoj se projeví jako nejvýznamnější strana Baas, komunisté a strana nezávislosti (*Istiqlál*).⁵⁸

Britský velvyslanec 6. října 1953 navštívil významného šíitského klerika Muḥammada Ĥusajna Kášífa al-Ghiťá a vyzval ho, aby společnými silami bojovali proti komunismu.⁵⁹ Politická opozice sílila nejen mezi komunisty, ale v celé zemi. Roku 1954 zakázala vláda jakékoli politické strany, ale ani to ji nezastavilo. Suezská válka v roce 1956 ještě více zdiskreditovala iráckou vládu, kterou lidé spojovali s Brity. Rozzuřené davy demonstrovaly na

⁵⁶ Sami Zubaida, „The Fragments Imagine the Nation: The Case of Iraq,” *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 34, No. 2, Special Issue: Nationalism and the Colonial Legacy in the Middle East and Central Asia (May, 2002): 205-215.

⁵⁷ Gombár, *Kmeny a klany*, 168-172.

⁵⁸ Gombár, *Kmeny a klany*, 168 – 172.

⁵⁹ Idem.

ulicích Bagdádu, Nadžafu a Mosulu proti útoku na Egypt. Vláda se proto snažila o změny a o přijetí pokrokovější tváře. V roce 1957 byla založena Bágdádská univerzita a o rok později byla ustanovena změna ústavy zajišťující plná politická práva ženám s minimálně základním vzděláním. Ani tyto kroky davy nezastavily a situace rychle spěla k převratu, který se odehrál 14. června 1958 a k moci přivedl 'Abd al-Karíma Qásima.

2.1 Státní nacionalistické ideologie za irácké monarchie

Hned na počátku své vlády pozval král Fajšal do Iráku teoretika sekulárního arabského nacionalismu Šáti' al-Ĥuřrího (1880-1968), který dostal na starost vzdělávací systém. Bylo nutné okamžitě začít s budováním irácké národní identity namísto navzájem se překrývajících identit a národních příslušností v oblasti. Poslední vládce osmanské říše si ještě dělal nároky na roli vůdce islámského světa, obrovskou autoritu měli šiitští ulamá v Nadžafu a v Karbalá, a zároveň již hrála i role nová myšlenka arabské jednoty. Tato arabská identita měla co dočinění s „velkým arabským povstáním“, které bylo vedené šarífem z Mekky a podníceným Velkou Británií proti osmanské říši v průběhu první světové války.

Al-Ĥuřrí se postupem času stal nejvýznamnějším teoretikem a intelektuálním průkopníkem panarabismu. Fajšal ho dosadil na místo ministra vzdělání, přičemž al-Ĥuřrí později získal pozici hlavního ředitele vzdělání.

Byl to typický představitel *effendiji*, vládnoucí elity v dobách irácké monarchie. Členové *effendiji* byli bývalí důstojníci osmanské armády, kteří podporovali šarífovo povstání, do Iráku dorazili spolu s Fajšalem. Sám al-Ĥuřrí se naučil nejdříve turecky a francouzsky před tím, než začal studovat arabštinu, kterou už navždy hovořil s tureckým přízvukem. Část svých studií strávil v Evropě, kde byl také vystaven evropským nacionalistickým myšlenkám. Poté strávil několik let v Istanbulu v osmanských službách, v době, kdy se formovalo arabské protiosmanské hnutí.⁶⁰

Al-Ĥuřrí považoval jazyk za hlavní předpoklad k budování národa. Kromě toho dával důraz na arabsko-islámské historické dědictví Iráku. Jeho cílem bylo posílit arabsko-islámskou identitu studentů, zlepšit jejich gramotnost a společně s vyšším vzděláním pozvednout zemi na moderní stát. Jako důkaz al-Ĥuřrího důrazu na arabsko-islámskou historii Iráku může být považován jeho nezájem o předislámské památky.

⁶⁰ Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century*, 49.

Ve 20. a 30. letech byla archeologická naleziště výhradně v rukou Britů. V tomto období irácký stát neinvestoval žádné finance do výzkumu mezopotámských starověkých památek⁶¹. Pouze islámské historické objekty byly rekonstruovány, což svědčí o výhradním arabsko-islámském zaměření. Al-Ḥuṣrī se například také zasadil o otevření arabsko-islámského muzea na konci 30. let.

Al-Ḥuṣrīho ideologická orientace na arabské a islámské dědictví země je pochopitelná, uvědomíme-li si, že on sám nebyl iráckého původu. Navíc, jakýkoli zájem o mezopotámské irácké dědictví mohlo být interpretováno jako irácký izolacionismus, který by pouze podkopával legitimitu hášimovské dynastie.

Nicméně od 30. let je možné sledovat nárůst zájmu o tuto předislámskou etapu iráckých dějin. Byla zahájena první mediální kampaň, která obviňovala západní archeology z krádeže iráckých národních pokladů, a poprvé byl omezen vývoz vykopaných předmětů. První dva studenti byli vysláni do Spojených států, aby tam studovali archeologii a do školních osnov byly začleněné i dějiny Sumeru.

Tento obrat se stal ještě více zjevným, když al-Ḥuṣrīho vystřídal v jeho pozici Sámí Šawqat, který byl ideologicky blízko fašismu. V jedné přednášce pro studenty ústřední střední školy v roce 1933 Šawqat vysvětlil svůj pohled na národ a na to, jak si zachovat národní důstojnost a zajistit budoucnost pro svůj národ. Jeho myšlenka síly se podobá Nietzscheho konceptu vůle.⁶²

Za krátké vlády generála Sidqího, dokonce vlastenecká verze nacionalismu, *waṭanija* dostala absolutní prioritu.⁶³

Poté co bylo poraženo protibritské, pronacistické povstání, které vedl Rašíd 'Alí al-Kajláni, Britové vzali vzdělávací sektor pod svoji kontrolu a přepracovali školské osnovy. Panarabští učitelé byli propuštěni a na jejich místo byli dosazeni levicoví učitelé anebo ti, kteří studovali v západních zemích. Přednost dostalo irácké mezopotámské dědictví a historie. Vrchol předislámského mezopotámského trendu nastal s nástupem režimu 'Abd al-Karíma Qásima (1958-1963).

⁶¹ Woolley, „Antiquity Law, Iraq.“ *Antiquity : A Quarterly Review of Archeology* 9(33) 84-88 in Amatzia Baram, „A Case of Imported Identity: The Modernizing Secular Ruling Elites of Iraq and the Concept of Mesopotamian-Inspired Territorial Nationalism, 1922-1992.“ *Poetics Today*, Vol. 15., NO. 2, Cultural Processes in Muslim and Arab Societies: Modern Period II (Summer, 1994): 279-319.

⁶² Haim, (ed.), *Arab Nationalism: An Anthology*. (Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1974), 97-100.

⁶³ Bengio, *Saddam's Word*, 95.

2.2 Postavení šíitů v době monarchie a jejich reakce na nacionalistickou politiku státu

2.2.1 1920-1927: Pasivní opozice

Roku 1922 byla svolána konference v Karbalá, kde se šíitští vůdci shodli na následujících požadavcích: úplná politická nezávislost Iráku, okamžité svolání národního shromáždění, polovina zastoupena šíity, vyhlášení džihádu proti wahhábovcům. Ulamá vydali *fatwy*, ve kterých zakazovali účast na volbách Chálisiho, jeho syna, Šajcha Muḥammada al-Chálisiho a *sajjida* Muḥammada Ḥasana al-Šadra k exilu. Další významní ulamá se proto rozhodli opustit Irák a odjeli do Íránu. V Teheránu založili Organizaci představitelů Iráku (Higher Organization of Representatives of Irak) známou také jako *Džam 'ijat Bajn al-Nahrajn* (Mezopotámská asociace).

V době britského mandátu byli šíité rozděleni mezi dvě politická řešení. Jeden názor byl reprezentován Nacionalistickou stranou (*Waṭani*), která se vyjadřovala pro spolupráci se sunnitskými Iráčany vedoucí ke zbavení se Britů. Protichůdné stanovisko zastávala Strana obrody (*Nahḍa*), která chtěla s britskou pomocí tlačit na sunnitskou vládu, aby umožnila šíitům větší zastoupení na vládě a správě Iráku. K této radikální změně postoje je vedlo přesvědčení, že Britové jsou jediní, kteří k tomu mohou sunnity donutit. K tomu se Britové ale neměli. Král komunikoval se šíity prostřednictvím Sajjida Baqíra Aḥmada Al-Ḥasaniho. Znamého jako Baqír al-Balát (Palácový Baqír).

Otázky, kterými se v té době zabývaly šíitské kruhy, byly nerovnoprávné zastoupení šíy a sunny ve vládě i státní správě, branná povinnost, sekulární vzdělání a panarabistická ideologie.

Skutečnost, že státní správa byla ovládnuta hlavně sunnity, nebyl výsledek pouze jejich tendencí potlačit šíu, ale i odrazem toho, že šíitští mudžtahidové zakázali účast na vládě a správě státu, který je ovládán Brity, a proto se jedná o vládu nelegitimní. Tento zákaz byl v platnosti až do roku 1927 a vyvolal ostré debaty v rámci šíitské komunity, jejíž někteří členové považovali zaměstnání ve službách státu za jedinou cestu, kterou by mohli získat větší politický vliv na nový stát. Přesto mnozí z nich museli tyto pozice odmítnout a ti, kteří je akceptovali, často čelili exkomunikaci.

Někteří šíité si přáli získat přístup i k sekulárnímu vzdělání a podílet se na formování vlastního šíitského moderního a sekulárního vzdělání. Do té doby se šíité totiž vzdělávali pouze

v náboženských institucích, z nichž nejvýznamnější byl seminář v Nadžafu.⁶⁴ V takových školách se ale nevyučovali moderní vědy, což začalo postupem času mnoho mladých lidí odrazovat a v pozdějších letech začala dokonce i náboženská elita posílat své potomky do státních škol. Nicméně v počátcích monarchie mudžtahidové brojili proti zavádění takového vzdělání a odrazovali rodiče od posílání jejich dětí do sekulárních škol. To byl i jeden z důvodů, proč v průběhu dvacátých let zastával úřad ministra školství právě šíita. Vláda takto chtěla zdiskreditovat antisekulární kampaň šíitských ulamá.

Avšak ještě důležitější post generálního ředitele vzdělání mezi lety 1923 – 1927 zastával už zmíněný Šáti‘ al-Ḥuṣrī, který se se svými šíitskými protějšky vůbec neshodoval a označoval je za ignorantské zpátečníky.⁶⁵ Šíité zase odmítali Ḥuṣrīho nacionalistickou ideologii a výchovné metody a považovali ho za cizince v Iráku. Oni hájili decentralizované vzdělávání, které by odpovídalo potřebám nábožensky rozdělené země, naproti tomu Ḥuṣrī obhajoval centralizovaný systém kontrolovaný z Iráku.

Další kontroverzí byl připravovaný zákon o branné povinnosti. Král Fajšal a jeho úředníci byli přesvědčeni o tom, že k nezávislosti je zejména potřeba silné armády. Tento zákon vyvolával velký odpor jak ze strany šíitů, tak i Kurdů, protože obě skupiny dobře věděly, že oni budou ti obyčejní vojáci sloužící pod arabskými sunnitskými důstojníky. Britové zaujali takový postoj, že proti armádě nic nenamítají, pokud ji Irák zařídí bez jejich pomoci, což nebylo možné. Národní zákon o branné povinnosti byl schválen až ke konci roku 1934.⁶⁶

Kromě těchto praktických otázek, trápila šíity hlavně panarabská ideologie, kterou adoptovala irácká vláda. Irák si v té době, stejně jako sousední Sýrie, zatím procházel fází panarabismu. I zde působila důstojnická organizace ‘Ahd v jeho rané fázi. Šáti‘ al-Ḥuṣrī představoval klasické pojetí panarabistické ideologie. Kromě toho, že byla tato ideologie naprosto sekulární, sunnitští vůdci země z této pozice zpochybňovali arabský původ šíitů a

⁶⁴ Na počátku 20. let 20. století bylo v Nadžafu asi 20 náboženských škol se 6 000 studenty. Ti začínali studovat okolo věku patnácti let a nadále už pokračovali vlastním tempem. První úroveň studia tzv. muqaddamát byla vyučována staršími studenty a jednalo se o dosažení dokonalosti v arabském jazyce. Další etapou výuky studenty provázeli noví mudžtahidové jako jejich vyučující a cílem bylo zvládnutí *fiqhu* - vědy o islámském právu- a *usúl al-fiqh* – základů práva. Třetí úroveň, *dars al-charrídž* - absolventní hodiny - byla vyučována nejvýznamnějšími mudžtahidy a zaměřovala se jednotlivě na každého studenta a jeho potřeby při psaní svého pojednání. Průměrná doba studia bylo patnáct let, i když ani čtyřicetiletí studenti nebyli výjimkou. Úspěšný student získal idžázu – potvrzení toho, že je mudžtahid. viz Wiley, J. N.: *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*. London: Lynne Rienner Publishers. 1992, 16.

⁶⁵ Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 111.

⁶⁶ Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 116.

jejich loajalitu podrobovali kritice. Přívrženci Ḥuṣrīho, jakožto velkého teoretika panarabismu, zdůrazňovali slávu arabské říše a toužili po jejím navrácení. O šiismu mluvili jako o herezi, kterou vyvolala perská nenávisť vůči Arabům, vyjádřená hnutím *šu úbja*. V rámci této ideologie měli sunnitě vždy zbraň proti případným šiitským nespokojenostem a mohli se kdykoli vytasit s pojmem *šu úbja*.

Pro šíity, z nichž velká část ještě nedávno byla členem nějakého arabského kmene, bylo o to těžší vypořádat se s těmito výtkami, že jim byli vystavováni od bývalých osmanských úředníků. Je sice pravda, že mezi šíity v různých částech světa existuje jistý pocit solidarity a sdílená mučednická mentalita, etnická a jazyková bariéra mezi Araby a Íránci už i v té době převažovaly nad šiitskou pospolitostí. Zajímavým příkladem je baserský separatismus v roce 1921, který je obvykle označován za první ukázkou šiitského separatismu a sektářství. Reinard Visser, který se věnoval tomuto tématu ale argumentoval, že baserské separatistické hnutí v tomto době alespoň v jeho počátcích nebylo založeno na sektářských základech. Naopak, vůdci separatistů pocházeli z víceméně sekulární obchodnické vrstvy a představovali si, že vytvoří kosmopolitní baserský stát. Basra měla ekonomický potenciál k takovému kroku. Od té doby co byl otevřen Suezský průplav (1869) hospodářství Basry jen kvetlo a město se stalo i obchodnickým centrem. Plán separatistů ale zhatili dva faktory. Mocní šiitští duchovní se postavili proti odtržení Basry od Íráku. A navíc v průběhu let s rostoucí íráckým nacionalismem šiitů upadl separatistický plán v zapomnění.⁶⁷ Neúspěch separatistů můž být vysvětlován všelijak, ale co je jisté, že v tu dobu regionální baserská/šiitská identita neměla navrch nad íráckou.

2.2.2 1927-1947: Snahy o politickou moc

Situace se vyostřila v létě roku 1927 v Kázimajnu. Procesí spojené s 'ášúrou - výročím, při kterém si šíité připomínají mučednickou smrt imáma Ḥusajna, se srazilo s policií a armádou.

Tato událost byla počátkem protestního hnutí, které vedli Amín al-Čarčafčí a *sajjid* Muḥammad al-Šadr. Byl zrušen zákaz přijímání funkcí ve státní správě a ve vládě. Dalšími vůdčími postavami hnutí byli: Hamid Chán, 'Alí al-Šarqí, Muḥammad Ḥusajn Kášif al-Ghitá, Hádí Kášif al-Ghitá, Muḥammad Baḥr al-Ulúm, šajch Džawád al-Džawáhíri, Muḥammad Džawád al-Džazá'íri. Odehrála se různá setkání v Nadžafu a byly artikulovány požadavky:

⁶⁷ Reidar Visser, *Basra, the failed Gulf state : separatism and nationalism in southern Iraq* (Münster : Lit, 2005), 4.

rovnost v zaměstnání vládních úředníků, nové a svobodné parlamentní volby pod britským dohledem. Petici v podobném duchu předložili i na začátku roku 1932 zahraničním představitelům v Iráku, ale jejich požadavky zůstaly nevyslyšeny.⁶⁸

Mezi samotnými šíitskými představiteli existovaly rozpory.⁶⁹ Po podepsání britsko-irácké smlouvy, která zaručovala Britům strategickou nadvládu, se Irák dočkal v roce 1932 formální nezávislosti. Šíitské hnutí se mezitím posunulo od nárokování si většího podílu na vládě ve státě zákonnou cestou k ochotě použít k dosažení svých práv násilím. Šíitský neklid ještě vzrostl roku 1933 po smrti krále Fajšala, který měl schopnost udržovat je v naději a prezentovat sám sebe jako obránce šíitské otázky. Vždy dával důraz na jednotu národa a potřebu vyhnout se náboženským konfliktům uvnitř státu. Po jeho smrti si šíitští vůdci uvědomili, že ústavní cestou se svých práv nedočkají.

V září 1934 vláda 'Alího Džauwdáta al-Ajjubího rozpustila parlament a v nových volbách byl opomenut mocný šajch kmene Fatla 'Abd al-Wahid al-Hadždž Sikkar. Protože si přál vidět pád Ajjúbího vlády, spojil se opoziční sunnitsko-šíitskou Stranou *Ichá* (Strana bratrství) a se sunnitskou opozicí, vedenou Rašídem 'Alím al-Kajláním, Jásinem al-Hášimím, Hikmat Sulajmánem a Nádžím al-Suwajdí. Tato opozice podpořila protivládní nálady na šíitském venkově. V roce 1935 šíitské kmeny od středního Eufratu (okolo Rumajty a v Díwáníji) znovu povstaly. Vláda vyhlásila stanné právo a tentokrát to byl irácký generál Kurd Bakr Sidqí⁷⁰, který nařídil bombardování těchto kmenů. Zdaleka ne všichni šíité toto povstání podpořili a znovu se ukázala jejich slabost při prosazování vlastních požadavků.

Přestože britská administrativa jen zřídka věnovala pozornost napětí mezi iráckými komunitami, uchoval se v jejích archivech dokument vyjadřující stanovisko jednoho z hlavních představitelů irácké náboženské elity v době monarchie. V telegramu, který 2. září 1941 poslal C. J. Edmonds, poradce iráckého ministra vnitra v letech 1935-1945, Siru Kinahanovi Cornwallisovi (1883 – 1959)⁷¹, britskému velvyslanci v Iráku a jednomu z architektů

⁶⁸ Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 116.

⁶⁹ Například významná bagdádská postava Dža 'far abú al-Timmán se ke hnutí nepřipojil. Vyčítal mudžtahidům jejich zákaz přijímání státních úřadů a nebyl ochoten přijmout probritský postoj. Viz: Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 118.

⁷⁰ Tento muž v následujícím roce 1936 provedl první klasický vojenský převrat v arabském světě.

⁷¹ Sir Kinahan Cornwallis začal svoji kariéru vrcholového diplomata v oblasti Blízkého postem ředitele Arabského Byra (1916-1920). Po vzniku hášimovské monarchie se stal poradcem ministra vnitra a v roce 1941 byl jmenován britským velvyslancem v Iráku. Bylo to přesně den potom, co vypuklo povstání „Zlatého čtverce“ a jeho úkolem bylo toto povstání za pomoci britským jednotek potlačit. Winston Churchill mu osobně poslal telegram: „Pokud budete muset udeřit, udeřte tvrdě. Použijte

hášimovského režimu obsáhlý telegram, ve kterém popisoval svoji diskuzi se *sajjidem* Muḥammadem al-Šadrem, stěžujícího si na podřadné postavení šíitů v irácké politice. Al-Šadr poukazoval hlavně na to, že všechna důležitá ministerstva jsou v rukou sunnitů. Ta méně důležitá sice vedou šíité, kteří byli ale úmyslně vybraní pro svoji neschopnost a slabost. Ta samá situace podle al-Šadra panovala i v senátu, kde někteří šíitští kmenoví šajchové byli zcela nekompetentní se vyjadřovat ke složitým politickým otázkám. Pod bodem osm tohoto telegramu se popisuje obecné stanovisko *sajjida* al-Šadra ke komunitární situaci ve státě:

Sajjid opakoval, že to velmi důležité pro zájem Iráku i Velké Británie, aby šíité a Kurdové získali vliv na řízení státu, jaký jim náleží. Oni byli, jak už zmínil, ti praví synové země, kteří jsou Iráku oddaní, na rozdíl od těch meziarabských dobrodruhů většinou tureckého původu. Z jejich kruhu také vzešel zrádce Aliance, který na jaře přinesl do Iráku takový chaos.⁷²

Na tomto telegramu je dobře vidět, jak přední šíitský představitel změnil politickou orientaci během let. Jeho případ je symptomatický i pro ostatní členy šíitské elity. Přestože Muḥammad al-Šadr byl jednou z nejvýznačnějších osobností protibritské agitace ve 20. letech, v rozhovoru s Edmondsem o Britech mluví jako o „spojencích“ a brojí proti sunnitské vládnoucí elitě v tom smyslu, že z jejich řad vzešlo protibritské povstání „zlatého čtverce“. V jeho diskurzu jsou patrné i prvky iráckého nacionalismu, když o šíitech a Kurdech mluví jako o „pravých synech země“, zatímco sunnitě u moci jsou podle něj „interarabští dobrodruzi“ s nearabskými kořeny.

2.2.3 1947-1958: Některé úspěchy

Přes trvalou politickou diskriminaci nesunnitských složek národa, Irák zaznamenal nárůst reprezentace šíitské většiny, která se v tomto období dočkala dokonce čtyř premiérů. Prvním šíitským premiérem byl Šáliḥ Džabr. Ten se na tuto pozici dostal hlavně díky podpoře nejvýznamnějšího iráckého politika doby britského vlivu v Iráku, Núrího as-Sa'ída. Stejně jako on i Džabr obhajoval spolupráci s Velkou Británií, a proto právě na něj padl úkol revize britsko-irácké smlouvy z roku 1930.

Ačkoli Portsmouthská smlouva představovala oproti staré smlouvě jisté zlepšení, vzbudila vášnivé a násilné protesty v Bagdádu. Džabr musel 27. ledna 1948 rezignovat. Mnoho politiků, kteří se vůči nové smlouvě vyjadřovali pozitivně, změnili v průběhu demonstrací názor.

všechny prostředky“ (If you have to strike, strike hard. Use all necessary force.) viz Compton Mackenzie, *Eastern Epic: Volume 1 September 1939-March 1943 Defence* (London: Chatto & Windus, 1951): 92-94.

⁷² Elie Kedourie. “The Shiite Issue in Iraqi Politics, 1941” *Middle Eastern Studies*, Vol. 24, No. 4 (1988): 495-500.

Veškerá odpovědnost padla na Džabra, který to Núrímu as-Sa'ídovi nezapomněl. Protože se chtělo zamezit dalšímu vyostřování sunnitsko-šiiitské rivality, byl jeho následníkem zvolen Sajjid Muḥammad al-Šadr.

Přestože přišel o premiérský post, zůstal Džabr i nadále vlivným politikem a například ve vládě z roku 1950 vykonával úřad ministra vnitra. Šiiité tak dostali do rukou významná ministerstva vnitra, financí a ekonomiky, což zneklidňovalo sunnity.

Sunnitsko-šiiitská rivalita se projevovala čím dál výrazněji a na začátku padesátých let se zúžila na boj mezi Núrí as-Sa'ídem a Šáliḥem Džabrem. Ten si dokonce založil vlastní stranu, která se těšila významné podpoře hlavně v provinciích Basra, Muntafiq, Díwáníja a Karbalá. Protože napětí se už přenášelo i do ulic Bagdádu, Núrí as-Sa'íd a britský Regent se rozhodli na pomoc přivolat armádu.

Britský regent jmenoval v listopadu 1952 premiérem velitele armády, ten vyhlásil stanné právo a rozpustil všechny politické strany. V novém parlamentu mělo být pro Džabrovu stranu vyhrazeno pouze několik křesel, a ten se proto rozhodl bojkotovat volby. Ty byly velikým úspěchem pro Sa'ída a zároveň ukázaly, že Regent nebyl ochoten dovolit, aby se šiiitský politik stal jakousi protiváhou Sa'ída.⁷³

I přes tento neúspěch, je vidět, že v této době se šiiitská otázka ocitla v rukou šiiitských politiků. Vliv šiiitských duchovních na iráckou politiku upadal a jejich schopnost ovlivnit stav věcí ve prospěch svých souvěrců se ukázala mizivá. Navíc, po smrti Ajatolláha Iṣfaháního (1860–1946), se hlavní šiiitská autorita přesunula na *sajjida* Muḥammada Burudžirdího, který sídlil v Qomu. Ten svolal roku 1950 konferenci, během níž byla zakázána politická aktivita šiiitských ulamá.⁷⁴

2.3 Závěrem: Šiiitsko-sunnitské vztahy v průběhu monarchie a faktory, které je ovlivnily

V tomto oddíle jsme sledovali cestu šiiitské komunity z centra politického dění v průběhu velké iráckého povstání, kdy její představitelé počítali s významnou rolí ve vznikajícím státě. Dále jsme se soustředili na pád šiiitů na okraj společnosti, jejich pasivní vzdorování britsko-sunnitskému režimu po její postupný vzestup a váhavé začlenění do establishmentu. Se zlepšující se situací mnoha šiiitů a s růstem jejich vzdělanosti, se jejich sociální status zvyšoval a propast mezi nimi a pozápadnělou sunnitskou elitou zmenšovala.

⁷³ Nakash, *The Shi'is of Iraq*, 132.

⁷⁴ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 23.

Tomuto trendu napomáhal i zmenšující se vliv šíitských duchovních. S rostoucí oblibou státních škol mezi šíitským obyvatelstvem bylo mnoho více lidí vystaveno sekulárnímu vzdělání, čímž ubývalo studentů tradičních islámských věd. Kromě toho, politika pasivní opozice a nespolupráce s režimem nikam nevedla a jen zhoršila postavení šíitů v novém státě, což si i oni sami uvědomovali.

I když moderní vzdělání napomohlo integraci šíitské komunity díky svému sekulárnímu rázu a jednoduše díky tomu, že ve školách docházelo k interakci mezi komunitami, nacionalistická ideologie, kterou propagovali, měla spíše kontraproduktivní účinky. Přestože hlásala bratrství, její panarabská tvář odradila spoustu šíitů, kteří se obávali spojení s dalšími sunnitskými arabskými zeměmi a ještě větší diskriminace. Protože, státní ideologie byla velmi často proti šíitům zaměřená a ve spojitosti s nimi až rasistická. Šáti ' al-Ḥuṣrī považoval šíity beztak za méněcenné Araby, nebo rovnou za Peršany. Režim často obviňoval šíity z téhož a používal k tomu středověké koncepty jako *šu úbija*.

Takové zacházení šíité, slovy Muḥammada al-Šadra hrdí „synové země“, těžce nesli. Protestovali, že ne oni ale sunnitská elita je cizincem v zemi, které vládne. Referovali tak na turecký původ a vzdělání většiny sunnitů u moci.

Vládnoucí elita se také všemožně snažila odstavit šíity od moci. A když už nějaké vysoké pozice obsadila šíitskými představiteli, většinou byli vybráni ti nejneschopnější, či nevzdělaní, jak si *sajjid* al-Šadr stěžoval Siru Edmondsovi. Byla to právě nenaplněná očekávání mladých vzdělaných šíitů po pádu Šáliḥa Džabra a jejich frustrace, z toho, že jsou vyloučeni z podílu na politické moci v zemi, kde tvoří většinu obyvatel, a která mnoho z nich vehnala do náruče komunismu. Počet vzdělaných šíitů se v předcházejících desetiletích rapidně zvýšil, jako následek rozšíření státního vzdělání na šíitských územích ve 30. letech. V roce 1935 měly různé komunistické skupiny 18,8% šíitů. Irácká komunistická strana začala v průběhu 40. a 50. let získávat více a více členů a šíité získávali v průběhu let převahu. Jejich podíl na vysokých místech v organizaci strany vzrostl mezi lety 1935 a 1949 z 19% na 49%.⁷⁵ Komunistická strana jim nabízela prostředek, díky kterému by konečně mohli hrát nějakou roli v irácké politice.

Dalším faktorem, který způsobil, že právě šíité se masově přidávali ke komunismu, byl neúspěch ideologie panarabismu. Šíitům, kteří ji brali výhradně jako sunnitskou ideologii, neměla co nabídnout. Oproti tomu komunismus, který kladl důraz na rovnost všech skupin a občanů ve státě, byl pro ně mnohem přitažlivější.

⁷⁵ Batatu, *The Old Social Classes* (New Jersey: Princeton, 1982), 424.

3. KAPITOLA: MEZIHRA: REPUBLIKÁNSKÝ IRÁK 1958-1968

Nespokojenost iráckého lidu vyvrcholila masovými demonstracemi a svržením hášimovské monarchie. 14. července 1958 se vojenským převratem k moci dostal generál 'Abd al-Karím Qásim (1914 –1963) a symbol minulého režimu Núrí Sa'íd byl roztrhán davem. Mezi jeho první státnické činy generála v úřadu premiéra bylo povolení komunistické strany a zemědělská reforma.

První rozpory v jeho táboře nastaly ale už téhož roku na podzim, kdy byl generál 'Abd as-Salám 'Árif zbaven vrchního velení armády a odsouzen k trestu smrti, protože podporoval myšlenku sjednocení Iráku s Egyptem. Nicméně generál 'Árif byl omilostněn a po úspěšném baasistickém převratu v únoru 1963 se stal prezidentem. Po dalším převratu, díky kterému se prezident zbavil baasistů, byla nastolena vojenská diktatura. Vzorem pro Irák se stal násirovský Egypt.

Po záhadné smrti 'Abd al-Saláma 'Árifa převzal úřad prezidenta jeho bratr 'Abd al-Raḥmán, jehož vláda musela čelit velké krizi po šestidenní válce. Zároveň se vyostřily boje mezi vládou a komunisty. Ti zahájili guerillové boje v jižním Iráku, které následovaly demonstrace a stávky v Bagdádu podporované i šíitských duchovenstvem a baasisty, kteří se vydávali za přátele muslimů a nepřátele komunistů.⁷⁶

Po dalším převratu následovala „červencová revoluce“, kterou se strana Baas dostala už podruhé k moci. A přestože byl tento převrat nápadně nekrvavý ('Árif byl zrazen vlastními lidmi a vlastně se vůbec nebojovalo), nastolila vládu státních represí.

3.1. Nacionalistická ideologie v iráckém republikánském mezidobí: waṭanija na vrcholu

V období režimu 'Abd al-Karíma Qásima (1958 – 1963) vyvrcholil mezopotámský trend, kdy se Irák byl stavěn na první místo před jakékoli panarabské ideály. Byl to Qásim, kdo zabránil spojení Iráku s Násirovým Egyptem a dostal se kvůli tomu do sváru s iráckými arabskými nacionalisty. Za vlády Qásima Irák přijal akkadské slunce jako svůj národní emblém a hvězdu Ištar jako hlavní symbol irácké národní vlajky.⁷⁷ Rozpor mezi představiteli konceptů

⁷⁶ Al-Kátib, *Tadžribat at-Tawra*, 186 in: Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 43.

⁷⁷ Baram, „A Case of Imported Identity“, 301.

qawmīya a waṭanīya se rozrostl do takových rozměrů, že arabští nacionalisté (mezi nimiž byl i Šaddám) se v březnu 1959 pokusili o atentát na Qásima a dostali za tímto účelem nemalou finanční pomoc od Násira.⁷⁸ I přes krátké přerušení po prvním baasistickém převratu tento trend i nadále pokračoval za vlády bratrů 'Árifů.

3.2 Šiité v republikánském Iráku

V 50. letech si šiitští ulamá uvědomovali nejen to, že islám je v ohrožení, ale i skutečnost, že jejich vliv upadá. Byla to léta, kdy byl na vrcholu nacionalismus a komunismus, který se dokonce od roku 1958 stal i vládnoucí stranou. Qásim neměl silnou politickou základnu a rozhodl se proto, že se spojí právě s komunisty. Od roku 1959 komunistická propaganda zachvátila rádia, ulice i univerzity a mnoho ministerstev jimi bylo přímo či nepřímo ovládáno.

V této době už se rozvinulo šiitské protikomunistické hnutí. Skupina mladých reformních ulamá z Nadžafu, kteří nelibě nesli naústající popularitu sekulárních ideologií a zvláště komunismu mezi mladými šiity, se na konci roku 1957 začala scházet v domě Sajjida Muḥammada Bāqira al-Šadra (1935-1980), aby projednala možná řešení komunistické hrozby. Kvůli sekulárním ideologiím začal opadat zájem šiitů o islám pozice šiitských ulamá se oslabily. Nadžafští jako odpověď na tyto tendence začali organizovat studijní kroužky pro ulamá i jako první pro laiky. Není jasné, zda byla ilegální šiitská organizace *al-Da'wa* (Islámská výzva) založena již téhož roku, či až roku 1958, a není ani jisté kde se to stalo. Zda to bylo v domě *sajjida* Muḥammada Bāqira as-Šadra v Nadžafu, nebo v domě *sajjida* Muḥsina al-Ḥakíma v Karbalá.⁷⁹ Nicméně obě tyto velké postavy jsou s organizací úzce spojeny.

Al-Da'wa al-islámija znamená „výzvu k islámu“, účelem této strany bylo mobilizovat muslimy a přivést je zpět k víře. Její snahy měly ovšem i politický rozměr. Převratem 'Abd al-Karíma Qásima, nejen že byli od moci odstaveni Hášimovci, za které šiité v roce 1920 bojovali, ale země byla vedená komunisty, kteří vyhlásili pozemkovou reformu. Ta limitovala rozměr půdy, kterou mohl jednotlivec vlastnit, a tak ničila ekonomickou i politickou moc velkých latifundistů, kteří podporovali šiitské ulamá. Mudžtahidové prohlásili, že tato reforma je porušením islámského práva, protože zabavuje soukromý majetek. Další hrozba spočívala

⁷⁸ Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century*, 216.

⁷⁹ Podle speciálního vydání novin al-Džihád z 24. listopadu 1986 se tak stalo v říjnu 1957 a podle několika článků napsaných Sadrem pro časopis Šawt al-al-Da'wa na počátku roku 1958. O místech založení strany Faleh Jabar, *The Shi'ite Movement in Iraq* (London: Saqi), 2003.

v tom, že komunisti začali cíleně usilovat o podporu mladých a ambiciózních šiitů, a jak už bylo zmíněno, měli veliký úspěch.

Společnost ulamá (*Džamá'at al-Ulamá*) byla založena ajatolláhem al-Ḥakímem v roce 1958, aby stavěla mosty mezi islámem a různými vrstvami společnosti, především se vzdělanci a studenty. Jejím vůdcem se stal šajch Murtaadá al-Jásín, strýc Muḥammada Báqira al-Šadra. Organizace zřídila mnoho zdravotních, sociálních a vzdělávacích institucí po vzoru egyptského Muslimského bratrstva. Další činností, kterou se mladí reformisté zabývali, bylo tisknutí publikací a knih, které by přesvědčily i ostatní ulamá, aby se k nim připojili, či aby vzdělávali laiky. Objevily se opět snahy spojit své síly se sunnity, a tak společně docílit svržení sekulární vlády a její nahrazení islámskou vládou. Možnost takového sblížení vzrostla po roce 1959, kdy rektor univerzity al-Azhar Šajch Maḥmúd Šaltút (1893-1963) oficiálně prohlásil, že rozdíly mezi sunnou a šiúu nejsou větší než mezi sunnitskými školami a že i ona věří v základní principy islámu.⁸⁰ Generál Qásim se proti tomuto tlaku snažil bojovat politikou zlepšování životních podmínek šiitů. V Karbalá nechal postavit nízkonákladové domy a zavést vodu a mezi Nadžafem a Karbalá byla vybudována silnice. Šiitští úředníci a vojáci získávali lepší pozice. V roce 1959 byla zrušena polygamie a ženám byla udělena stejná práva v oblasti dědických vztahů, což vyvolalo také jistý odpor. Qásim podlehl tlaku a slíbil povolení politických stran, které začaly fungovat počínaje rokem 1960. Dvě strany s náboženským profilem požádaly o licenci: sunnitská Strana islámského osvobození a šiitská Islámská strana. Oběma byla licence zamítnuta ministrem vnitra. V roce 1960 se velký ajatolláh Burudžirdí rozhodl porušit své vlastní nařízení o nezasahování do politických záležitostí a vydal *fatwu* proti pozemkové reformě. Bezprostředně nato prohlásil ajatolláh al-Ḥakím jakékoli spojení s komunistickou stranou za protizákonné a za projev nevíry. Šajch Murtaadá al-Jásín zase vydal *fatwu* prohlašující příslušenství ke komunistické straně za jeden z největších hříchů a Mírzá Maḥdí Šírází prohlásil, že půst či motlitby členů komunistické strany jsou neplatné a že komunista nemůže dědit po muslimském otci. V červnu 1960 zakázal nákup masa od komunistických řezníků. Protože ulamá chápali, že z celé komunistické ideologie na Iráčany nejvíce působí slib společenské spravedlnosti, i oni začali poukazovat na to, že islám slibuje to samé.

Na konci roku 1961 vzniká v Karbalá Organizace islámské akce (*munazzamat al-ʿamal al-islámí*) a o rok později ji následuje Společnost stoupců islámské výzvy (*džamá'at al-anšár al-al-da'wa*), jejíž členové byli převážně oddaní, ale oproti straně *al-Da'wa*, méně vzdělaní

⁸⁰ Chirri, *Shiites Under Attack*, 16 in: Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*. 34.

muslimové.⁸¹ Počátek 60. let se nesl ve znamení horlivé šíitské aktivity, která byla umožněna nestabilitou režimu a soupeřením mezi komunisty a baasisty. Pořádaly se konference a přednášky za účelem zapojit více mladých lidí do rodícího se hnutí. Jmenujme si některé z organizátorů těchto akcí: ‘Abd al-Sáhib Dáčil (z. 1972), Šajch ‘Árif al-Bašrí (z. 1974), sestra *sajjida* al-Šadra Bint al-Hudá (z. 1980) a Sajjid Mahdí al-Ĥakím (z. 1988).⁸²

Dne 8. února 1963 se baasisté s pomocí armády dostali k moci, čemuž následovalo devět měsíců krutého pronásledování komunistů. U moci se zatím ale dlouho neudrželi a v listopadu téhož roku byli svrženi svými bývalými spojenci – armádou. K vládě se dostali nacionalističtí důstojníci vedení ‘Abd al-Salámem ‘Árifem, kteří za svůj velký vzor považovali Násira. Následujícího roku byly znárodněny všechny banky, pojišťovny a 32 soukromých společností.⁸³ To znovu oslabilo islámské kleriky, protože největší příjmy *awqáfů* pocházely z bohatství soukromých osob.

3.3 Závěrem: Šíitsko-sunnitské vztahy 50. a 60. letech

Období režimů Qásima a bratrů ‘Árifů bylo pro šíity za poslední půlstoletí nejpříznivějšími lety. Zavládla optimistická nálada a zdálo se, že vymazání rozdílů mezi sunnity a šíity v Iráku je jen otázkou času. Hlavně v Bagdádu sunnitě a šíité uzavírali svazky. Objevily se i názory sunnitských autorit mimo území Iráku, které byly nezvykle vstřícné k šie. Sám šajch azharské univerzity prohlásil, že sunnu a šiu nedělí žádné fundamentální rozpory.

Generál Qásim byl, téměř symbolicky, ze smíšené sunnitsko-šíitské rodiny. Nacionalistickou rétoriku *waṭaníji*, kterou přijal, nebyla šíitům trnem v oku, jako panarabské sunnitské ideály jeho předchůdců.

Zároveň to byl prvním představitel Iráku, který zaregistroval nižší a chudé městské vrstvy. Nejsymboličtější projekt, který nechal vybudovat, bylo *Madínat at-Tawra* – desetitisíce obytných jednotek pro chudé na okraji Bagdádu. Qásim také znárodnil Iraq Petroleum Company. Všemi těmito kroky se zvýšila úroveň nízkých a středních vrstev, mezi něž většina šíitů patřila.

⁸¹ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 38.

⁸² *Ibid*, s. 38.

⁸³ *Ibid*, s. 40.

Obnovila se aktivita šíitských duchovních, kteří se snažili bojovat i proti státní nacionalistické politice v oblasti ekonomiky. Ke svému ideologickému boji používali *fatwy*. Tak odsoudili i pozemkovou reformu.

Duchovní byli zároveň alarmováni popularitou sekulárních ideologií mezi šíitskou mládeží a vzdělanou vrstvou. Sekulární hnutí v podobě komunistické strany a strany Baas prožívaly v tomto období svůj vrchol a v této době se jich ještě velikou měrou účastnili šíité. Mezi lety 1952 a 1963 bylo dokonce šíitů ve vedení strany Baas většina (53,8%).⁸⁴ Zastoupení šíitů ve straně Baas prudce pokleslo v roce 1963. Mnoho šíitů se totiž podpořilo po baasistické krizi 'Alí Šáliha al-Sa'dího, když se postavil proti Míšíl 'Aflaovi, a opustilo stranu s ním.⁸⁵

I přes rozepře mezi šíitským duchovenstvem a státem, se šíitská komunita v této době těšila největší svobodě a prosperitě za celé půlstoletí, které mělo následovat.

4. KAPITOLA: STRANA BAAS. IRÁK V LETECH 1968 – 2003

Přestože armáda významně pomohla prezidentu Aḥmadu Ḥasanu al-Bakrovi dostat se k moci, ten druhým nekrvavým převratem 30. července 1968 zbavil nezávislé důstojníky moci a nastolil svůj osobní režim: stal se totiž zároveň prezidentem republiky, předsedou Rady revolučního vedení, vrchním velitelem armády, maršálem, předsedou vlády, a tajemníkem regionálního vedení strany Baas.⁸⁶

Druhé místo po prezidentovi Aḥmadu Ḥasanu al-Bakrovi v Radě revolučního vedení (RRV), nejvýznamnějším rozhodovacím orgánem, zaujal mladý Šaddám Ḥusajn (Šaddám Tikrítí), který byl už tehdy dobře známý svou ochotou k zabíjení. Podzim roku 1968 byl svědkem rozpoutání vlny strašlivých čistek, které trvaly téměř celý rok.

Ve straně, která podléhala prezidentu Bakrovi, se vytvořila dvě křídla, civilní a vojenské. Šaddám stál v čele toho civilního křídla. Tato situace trvala ale jen do roku 1970, kdy prezident Bakr hlavního představitele vojenského křídla povýšil na viceprezidenta. V arabských zemích to byla běžná praxe, jak někoho zbavit politické moci. Šaddám Ḥusajn se tímto stal druhým mužem ve státě. Během druhé poloviny 70. let určoval Šaddám stále více vnitřní i zahraniční

⁸⁴ Batatu, *The Old Social Classes*, 748.

⁸⁵ Batatu, *The Old Social Classes*, 1078.

⁸⁶ Gombár, *Kmeny a klany*, 174, 175.

politiku, zatímco Bakr se postupně stahoval do ústraní. Hlavní výsledek Šaddámova působení v 70. letech bylo napětí mezi Íránem a Irákem a pronásledování komunistů, Kurdů a šíitů.

Na jaře roku 1969 vláda v rámci své nacionalistické arabské rétoriky rozpoutala diplomatickou potyčku s Íránem, když vyhlásila, že na toku Šatt al-‘Arab se už nadále na iránských lodích nesmí plavit iránské posádky.⁸⁷ Írán zase zrušil smlouvu z roku 1937, která umístila hranici na iránské území, a odmítl při plavbě po tomto toku vztyčit iráckou vlajku a platit mýtné.

Aby stát ještě zdokonalil prostředky kontroly a ovládání svých občanů, rozhodl se k reorganizaci svých bezpečnostních služeb. Dostalo se mu školení i vybavení z východního Německa i od ruské KGB.

V roce 1974 začala irácká vláda s válkou proti Kurdům. Kurdské obce byly srovnávány se zemí a Kurdové byli ve velkém počtu přemísťováni do jižních oblastí Iráku, kde byli usídlováni do arabských vesnic po malých skupinách méně než pěti rodin.⁸⁸ Navzdory těmto represím, odzbrojený kurdský odpor neustával.

Šíité začali být pronásledováni od počátku 70. let v souvislosti s horšícími se vztahy s Íránem. Brutalita represí v 70. letech jen rostla.

V roce 1979 se Šaddám konečně stal oficiální hlavou státu poté, co prezident Bakr požádal, aby byl kvůli zhoršujícímu se zdraví propuštěn ze všech funkcí. Šaddámova éra začala a on se snažil upevnit svou pozici víceméně dosazováním svých příbuzných z Tikrítu do vysokých funkcí. Jeho nacionalistická až šovinistická politika vedla na vnitropolitické úrovni k dalším represím Kurdů a šíitů a v zahraniční politice k rozsáhlým válečným konfliktům. Irácko-iránská válka (1980-1988) přivedla Irák do katastrofální ekonomické situace a první válka v Zálivu (1991) do nezáviděníhodné mezinárodně politické situace. Irák se ocitl v politické izolaci a bylo na něj uvaleno ekonomické embargo do té doby nevídaných rozměrů.⁸⁹

Pro znázornění jaký katastrofální dopad měla Šaddámova vláda na život průměrného Iráčana poslouží údaje o hrubém domácím produktu. V roce 1977, tedy v době, kdy už stoupala Šaddámova moc, ale ještě nebyl prezidentem, irácké HDP bylo \$ 6052 per capita, v roce 1991, v době první války v Zálivu \$ 627 a v roce 1995, v době mezinárodních sankcí \$ 450.⁹⁰

⁸⁷ Litwak, *Security in the Persian Gulf*, 4 in: Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 46.

⁸⁸ Efraim Karsh a Inari Rautsi, *Šaddám Husajn* (Praha: Melantrich, 1995), 106.

⁸⁹ Gombár, *Kmeny a klany*, 177-182.

⁹⁰ Ismael, "Whither Iraq?", 613.

4.1 Nacionalistická ideologie strany Baas a Šaddáma Ĥusajna: Irák v čele arabské ummy

Ideologické kořeny iráckého baasistického režimu vycházely z tradičního pojetí panarabismu.⁹¹ Navzdory tomu, už několik měsíců po nástupu k moci strana projevila zájem o starověké irácké dědictví. Na začátek zahájila strana Baas mohutnou mediální kampaň. Irácká lidová hudba, poezie, irácké folklorní tance, umění a řemesla byly obnoveny a ostentativně předváděny. Strana se snažila najít spojitost mezi tímto lidovým uměním a sumerskými rituály. Dalším projevem této ideologické kampaně bylo štědré dotování archeologických vykopávek. Nový zákon o vykopávkách prakticky znemožnil jejich vývoz za hranice země.

Režim také dbal na slavení různých výročí a národních svátků. Den arabského obrození připomínal začátek velkého arabského povstání, zatímco o revolučních dnech 14. července, 8. února, 17. a 30. července měli občané vzpomínat na republikánské a baasistické převraty (1958, 1963, 1968). Dne 30. ledna bylo oslavováno protibritské povstání (1920) a 6. ledna si lidé připomínali založení irácké armády (1921). Ani na negativní události irácké historie režim nezapomínal – 23. února si Irák připomínal syrský převrat z roku 1966, díky kterému se k moci dostala „zločinecká vojenská junta“.⁹²

Od roku 1968 byla do projektu budování jednotného iráckého národa začleněna i kulturní sféra. Iráčtí spisovatelé, básníci a autoři divadelních her byli podporováni v tom, aby se inspirovali mezopotámskými tématy.⁹³

Baasistický režim se tedy zjevně od počátku své vlády snažil o vytvoření pevného spojení mezi jednotlivými složkami irácké společnosti a iráckého národního cítění.

Přestože se konal okázalý jarní festival v Mosulu, šíitské slavnosti byly zakázané. Otevřený střet mezi státem a šíitskou komunitou měl své kořeny již v roce 1969, kdy se Irák dostal do sporu s Iránem o Šaṭṭ al-‘Arab. Tehdejší prezident Bakr navštívil ajatolláha al-Ĥakíma a požádal ho, aby odsoudil iránskou vládu za tento čin. Ajatolláh al-Ĥakím to odmítl s ohledem na tu spoustu iránských poutníků, kteří každý rok přicházejí do svatých šíitských měst v Iráku. Jako reakce na ajatolláhovo rozhodnutí byla započatá mohutná protišíitská kampaň. Brzy nato bylo mnoho šíitských ulamá uvězněno, Univerzita v Nadžafu byla zavřena a spousta šíitů byla obviněna, že jsou iránského původu. Z Iráku bylo vyhnáno okolo 20 000 šíitů.

⁹¹ Eduard Gombár, „Irák od svržení monarchie po Šaddámovu diktaturu“. *Mezinárodní politika*. (2/2003) ROČNÍK XXVII.

⁹² Amatzia Baram, „Territorial Nationalism in the Middle East“ *Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No. 4 (Oct., 1990): 425-448.

⁹³ Baram, „A Case of Imported Identity“, 303.

V tomto období byly také zakázány náboženské školy, poutě, stejně jako recitování koránu v rádiích a televizích. Režim ukázal svoji sekulární tvář. V průběhu několika dalších let bylo mnoho šíitů označeno za Íránce a donuceno k odchodu. Tato situace kulminovala safarovou intifádou během ášúrá v roce 1977.⁹⁴ Po těchto událostech byla strategie státu jasná: zbavit se šíitů a nahradit je Araby jiných národností.

Šaddám Ĥusajn se vehementně snažil o skloubení obou ideologií nacionalismu. Zvláště po jeho oficiální inauguraci do úřadu prezidenta irácké republiky, slogany opěvující jednotu a nadřazenost Iráku začaly plnit média a školní lavice. Irák byl vykreslen jako země, které přirozeně patří prvenství mezi arabskými zeměmi a která má zodpovědnost bránit zbytek arabského světa. Tato ideologie může být pozorována například i v posledních verších národní irácké hymny z tohoto období, která je protkaná odkazy na mezopotámskou éru iráckých dějin:

Babylon je náš, Asýrie je naše
A díky nám se dějiny plní světlem
Kéž bys navždy zůstal útočištěm pro Araby, Iráku
A sluncem, které mění noc v den⁹⁵

Další zjevný příklad, který dokazuje mísení těchto dvou ideologií, je fakt, že obě byly povinnými součástmi školních osnov. Na základních školách a v prvním cyklu středních škol se vyučoval důležitý nacionalistický předmět - *waṭanīya*, zatímco v posledních dvou letech středních škol existoval povinný předmět - *qawmīya*.

Waṭanīja byla používána ve sdělovacích prostředcích s velikou frekvencí. Zpočátku ji preferovali i Kurdové, protože chtěli odvrátit možné panarabské scénáře vývoje iráckého státu. Ostatně do své roztržky s režimem byly jak Kurdové (1974) tak i komunisté (1978) považováni za patrioty – *al-waṭanī* – a součást „Íráckého stanu“ (*al-ḥajma al-írāqīja*). Strana Baas se považovala za strážce tohoto stanu a označovala sebe samu za *waṭanī* stranu. Takže loajalita zemi byla měřena loajalitou straně. Na stranickém kongresu v roce 1982 byla *waṭanīja* definována jako loajalita k vlasti, která ve chvílích krize převáží nad jakoukoli příslušností k náboženství, náboženské škole či kmeni.⁹⁶ Přestože se *waṭanīja* většinou rovnala „iráctví“, pojem *waṭan* neměl úplně vyhraněné používání. Podle baasistické doktríny se toto označení mohl vztahovat k celoarabské vlasti. Příkladem je tenkrát časté spojení *al-waṭan al-‘arabī al-*

⁹⁴ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 46.

⁹⁵ Baram, „A Case of Imported Identity“, 303.

⁹⁶ Al-Džumhúrija, 1. února, 1982. in: Bengio, *Saddam's Word*, 228.

kabír (velká arabská vlast). Týmž způsobem byla Palestina nazývána *al-waṭan al-sálib* (ukradená vlast) či *al-waṭan al-muḥtall* (okupovaná vlast).

Baasistická doktrína nezapomněla ani na koncept *qawmíja*. Výše zmiňovaný stranický kongres v roce 1982 se zabýval také touto panarabskou variantou iráckého nacionalismu. Bylo vydáno prohlášení, že *qawmíja* rozhodně nevychází z evropského nacionalismu. Naopak *al-qawmíja* má hluboké kořeny v arabské společnosti. Strana Baas v Iráku prohlásila svou odpovědnost za prosazování principu *qawmíji*. V rámci stranického diskurzu to byl právě Irák a strana Baas, která těmto principům navrátila jejich zasloužené místo v politické ideologii i praxi. Podle strany se Šaddám Ĥusajn stal symbolem arabského nacionalismu a krok za krokem pracoval na dosažení snu *qawmíji* o sjednocené arabské vlasti.⁹⁷ Na druhou stranu existovali také odpůrci myšlenky *qawmíji*, kteří její věci škodili. Mezi ty byli počítáni hlavně prezident Sýrie Ĥáfiz al-Asad a libijský vůdce Mu ‘ammar al-Qaḍḍáfí. Irácká strana Baas prohlásila jejich arabství za falešné. Za iránsko-irácké války byli označeni další nepřátelé panarabské myšlenky, takzvaní „Arabové občanstvím“ (*al-mutadžanissún bi al- ‘arabíja*). Takoví Arabové se buď paktovali s cizinci proti svým arabským bratrům, anebo kličkovali a schovávali se před odpovědností. Tato rétorika se vztahovala hlavně na zálivové státy a jejich nestálou podporu Iráku ve válce. Dalším hanlivým označením pro nepřátele *qawmíji* bylo „mluvčí arabštiny“ (*‘Arab al-lisán*). To vyjadřovalo, že dotyční mají jen jeden atribut arabství – jazyk. Jako praví Arabové se ale nechovají. Dalším pejorativním názvem, používaným hojně například v průběhu první zálivové války, bylo *beduíní* (*a ‘ráb*). Toto označení mělo konotaci lidí neznalých islámu z doby *džáhilíje*. Jako protiklad těchto ignorantských Arabů byli stavení Iráčané, pod pojmenováním *ja ‘árib* – které označuje ryzí Araby. Tento pojem byl odvozen ze jména *Ja ‘árib bin Qaḥtán*, společného předka všech Jihoarabů, který byl považován za prvního člověka, jenž mluvil arabštinou.⁹⁸ Ĥusajn se obracel na Iráčany bojující proti Íránu, jako na *ja ‘árib*, a on sám se honosil titulem vůdce bitvy za čest ryzího arabství (*ja ‘áribíja*). Nová národní hymna také zmiňovala tento termín:

Poušť nám odkázala prorokův prapor,
a slávu a pověst *ja ‘áribíje*
Bud’ šťastna a raduj se, země Arabů.⁹⁹

⁹⁷ Al-Džumhúríja, 4. října, 1978, Al-Qádisíja, 11. dubna, 1990. in: Bengio, *Saddam’s Word*, 228.

⁹⁸ Ibn Manzúr, Lisán al- ‘Arab, in: Bengio, *Saddam’s Word*, 228.

⁹⁹ Al-Ṭawra, 12. července, 1981. in: Bengio, *Saddam’s Word*, 228.

Otázkou, jak vyřešit rozpor mezi *qawmíjou* a *waṭaníjou* a jak se postavit k jejich komplikovanému vztahu, se zabývali snad všichni vládcí a všechny režimy v moderních dějinách Iráku. Ani Šaddám Ĥusajn nebyl výjimkou. Sám se často vyjadřoval o propojení těchto dvou konceptů. Rozlišoval na „zásadní arabskou vlast“ (*al-qawmí al-mabda’í*) a „přímou arabskou vlast“ (*al-waṭan al-mubášir*), přičemž ta druhá je přednější. Jeho návrh, jak chápat tyto dvě domoviny, zněl takto: Irák je součástí arabské vlasti, Iráčané však nejsou součástí arabského národa, protože je třeba brát ohled na nearabské občany Iráku, což byla očividná úlitba kurdeckému obyvatelstvu.¹⁰⁰ Ve svém pojednání o národní výchově na školách¹⁰¹ se Šaddám vyslovil jasněji pro *waṭaníju*, přesvědčen, že prioritou je jednota iráckého národa.

Mezi panarabským původem strany Baas a mezi jejím tehdejším důrazem na irácké předislámské ale i před-arabské období existoval jistý rozpor. Strana vysvětlila tento rozpor pochybnou vědeckou teorií, podle níž všechny semitské národy na území Mezopotámie přišly z dnešního arabského poloostrova. Poslední z těchto vln na toto území dorazili muslimové. Z toho důvodu by všichni Semité měli být považováni za Araby.¹⁰²

Další rozporuplnou záležitostí v baasistické nacionalistické rétorice byla otázka náboženství. Baas byla od svého založení sekulární strana, nicméně irácký režim pochopil, že islám by mohl být významným pomocníkem k získání podpory mas. Z toho důvodu se strana od konce 70. let představuje jako zbožná a bohabojná. Výstavba mešit a dodržování sunnitských náboženských zvyklostí začala být podporována. Tento ideologický obrat se stal zjevným především v průběhu první zálivové války (1990-1991). Šaddám Ĥusajn se zaštiťoval džihádem, když vyzýval své vojáky k napadení Kuvajtu.¹⁰³

Výsledkem nacionalistického snažení vládnoucí strany Baas a Šaddáma Ĥusajna v tomto období se stala poněkud matoucí směs dvou zdánlivě si odporujících ideologií.

Co se týče šíitů, ti, podle Šaddáma, nejvíce ohrožovali jednotu Iráku spolu s Kurdy. Šaddámův hněv a hrůza z šíitské komunity dosáhla takové míry, že režim začal záměrně ignorovat její existenci. Samotné slovo šía se skoro neobjevovalo v oficiálním diskurzu. Místo toho se pro kritiku šíitského obyvatelstva používaly hlavně výrazy *ṭá’fíja*, *šu úbija* a *iqlímiya*.

Ṭá’fíja byl původně termín, který byl víceméně neutrální a označoval lpění na své skupině, ať už to byla náboženská skupina či kmen. Nicméně *ṭá’fíja* ve baasistické rétorice nabyla velmi

¹⁰⁰ Šaddám Ĥusajn, *Ḥawl kitábát al-táriḥ* (Bagdád, 1979), 16-17. in: Bengio, *Saddam’s Word*, 97.

¹⁰¹ Šaddám Ĥusajn, *Al-Tawra wa-l-tarbíja al-waṭaníja*. Bagdád. 1977. in: Bengio, *Saddam’s Word*, 97.

¹⁰² Baram, „Territorial Nationalism in the Middle East“, 425-448.

¹⁰³ Baram, „A Case of Imported Identity“, 312.

negativní nádech a mohla se rovnat rasismu, či kmenovému fanatismu. Kromě toho se toto označení vztahovalo téměř výhradně na šíitskou komunitu, které bylo vyčítáno, že staví příslušnost ke svému náboženství nad loajalitu k vlasti. V jedné ideologické příručce *Al-Minhadž al-ṭaqáfī al-markazī*, která vyšla těsně po událostech safarové intifády, byla *ṭá'fījī* věnována celá jedna kapitola. *Ṭá'fījī* zde byla popisována jako nástroj imperialistických mocností, které se snaží podkopat jednotu iráckého státu. Kromě šiitů byli za vzory *ṭá'fījī* označováni Qásim a bratři 'Árifové.

Šu úbija byl pojem, vztahující se ke středověkému kulturní hnutí, které vzniklo v 8. století a vrcholu dosáhlo v 9. a 10. století. Hnutí *Šu úbija* bojovalo za práva nearabských muslimů. V čele tohoto hnutí stáli Peršané, hrdí na svoji kulturu a tradice, kteří se někdy uchýlovali i k výsměchu Arabů za jejich nekulturnost.¹⁰⁴ V baasistické rétorice bylo tohoto označení používáno hlavně v iránsko-irácké válce proti Íráncům a proti šiitům, kteří byli obviňováni ze spolupráce s Íránem. Šaddám Ḥusajn používal stejnou logiku a mluvil o šiitech jako o *al-mutaḡarrīsūn* („ti poperštění“, případně „rádoby Peršané“). V roce 1991 dokonce vyšel zákon, který zakazoval existenci jakýchkoli *Šu úbí* stran, nařízení, které se vztahovalo samozřejmě na šiity¹⁰⁵.

Konečně posledním označením, které Šaddám a strana používali pro napadání šiitů (ale i Kurdů v tomto případě) bylo *iqlímiġa*. Iqlím byl ve středověku přejat z řeckého slova klima a znamenal, stejně jako v češtině, podnebí. Protože arabští středověcí učenci věřili, že svět je rozdělen na sedm klimát, v průběhu času se význam posunul a pod pojmem iqlím se rozumělo území, či region. *Iqlímiġa* v baasistickém podání znamenala rozvratnictví vzhledem k území. Tento výraz se používal ve spojeních jako například: *kijánát iqlímiġa hazíla* (zavrženíhodné regionální existence), *iqlímiġa muṣṭana'a* (umělé regiony), či *iqlími* mentalita (regionální mentalita).¹⁰⁶

4.2 Šiité v baasistickém Iráku: válka s režimem

4.2.1 70. léta: příprava na střet

¹⁰⁴ Enderwitz, S. " *SHuūbiyya*." Encyclopaedia of Islam, Second Edition. Edited by: P. Bearman; , Th. Bianquis; , C.E. Bosworth; , E. van Donzel; and W.P. Heinrichs. Brill, 2011.

¹⁰⁵ Ḥizb al-Baas, *Al-Minhadž*, vol. 1., s. 180-182. in: Bengio, *Saddam's Word. Political Discourse in Iraq*, 105.

¹⁰⁶ Bengio, *Saddam's Word*, 107.

Diplomatický střet s Íránem o Šaṭṭ al-‘Arab měl přímý dopad i na irácké šíity. President Bakr navštívil ajatolláha al-Ḥakíma a požádal ho, aby odsoudil iráckou vládu. Ten nechtěl ohrozit irácké poutníky do iráckých svatých měst a odmítl. V zápětí bylo zatčeno mnoho nadžafských ulamá, byla uzavřena Kúfská univerzita v Nadžafu a byly zabaveny její fondy. Někteří šíité byli obviněni z iráckého původu. Dohromady bylo vyhoštěno okolo 20 000 lidí.

Ajatolláh al-Ḥakím organizoval protestní akce, a v důsledku toho byl uvězněn a mučen jeho syn Mahdí.¹⁰⁷ Sajjid Ḥasan Širází¹⁰⁸, který otevřeně kritizoval vládu, byl uvězněn na devět měsíců, mučen a později vyhoštěn. Prvním mučedníkem novodobého islámského hnutí v Iráku se stal ale sunnitský muslim – Šajch ‘Abd al-‘Azíz al-Badrí, který veřejně obhajoval Sajjida Mahdího. Byl zabit ve vězení a jeho umučené tělo bylo vystaveno před dveře jeho domu.¹⁰⁹

Byly zakázány náboženské školy, poutě, recitování koránu v rádiu a televizi. Nejbližší spolupracovníci ajatolláha al-Ḥakíma byli zavíráni do vězení. Demonstrace, které následovaly, trvaly plně tři dny a šíité zároveň zorganizovali jednotky *Džund al-Imám* (Imámovi vojáci).

V lednu a únoru roku 1970 ajatolláh Chomejní přednášel v Nadžafu povinnosti faqíhů ustanovit islámský stát. Téhož roku zemřel ajatolláh al-Ḥakím a jeho přívrženci věnovali svoji důvěru jeho následníkům Sajjidovi Muḥammadu Báqirovi al-Šadrovi, který se tak stal mardži, a ajatolláhovi Abú al-Qásimovi Chó‘ímu.

ajatolláh al-Šadr byl bezesporu vůdčí osobností této etapy hnutí. Jeho přínos byl značný, jelikož se mu podařilo pro věc islámu zapojit i mnoho laiků. Příslušnost k vážené rodině al-Šadr a jeho vlastní učenost dodávalo dostatečné vážnosti jeho reformním ideám. ajatolláh Muḥammad Báqir al-Šadr se narodil roku 1931 v svatém městě Kázimajn. První člen této

¹⁰⁷ Hudždža Mahdí al-Ḥakím se narodil v roce 1935 v Nadžafu jako druhý syn ajatolláha Muḥsina al-Ḥakíma, který byl největší šíitskou autoritou 60. let. První al-Ḥakím, který se usadil v zemi, byl dvorní fyzik safijovského šáha ‘Abbáse (1571-1629). *Sajjid* Mahdí se stal jedním ze zakladatelů Džamá‘at al-Ulamá a inovativní Fakulty náboženských zásad v Bagdádu (Kullíja usúl al-dín), kde přednášel islámskou ekonomii. Presentoval názory šíitského kléru vládě, což vedlo k jeho zatčení a mučení v roce 1969, a jeho útěku ze země později téhož roku. Stal duchovním vůdcem šíitské komunity v Dubaji a v roce 1980 byl poslán do Londýna, kde založil Ahl al-Bajt – organizaci starající se o irácké uprchlíky. Byl zavražděn v Súdánu, kde se účastnil islámské konference. Byl představitelem umírněného ideového proudu mezi šíity.

¹⁰⁸ ajatolláh Ḥasan Širází se narodil v Nadžafu okolo roku 1933. Jak naznačuje jeho jméno, jeho rodina původně pochází z perského Šírázu. Byl vzděláván v Karbalá jak v tradičních vědách, tak i v těch moderních. Stal se mudžtahidem, ale i autoritou v oblasti arabské literatury. V roce 1969 se otevřeně postavil proti represím baasistického režimu, byl mučen a na devět měsíců uvězněn. Když byl propuštěn, musel se léčit kvůli fyzickým i psychickým obtížím. Založil tři centra islámských studií v Sýrii, Libanonu a Sierra Leone. Byl zavražděn v Bejrútu dne 2. května 1980.

¹⁰⁹ Bengio, *Saddam’s Word*, 107,

rodiny Šadr al-Dín do Iráku přišel z Libanonu v 18. století. Sajjid al-Šadr se oženil se svou sestřenicí Fátimou, sestrou Imáma Músy al-Šadra, který byl hlavní postavou šíitského hnutí v Libanonu 60. - 70. let. Muḥammad Báqir as-Šadr se stal jediným žijícím *marja* 'arabského původu. Až do konce života bydlel v malém domku v chudé nadžafské čtvrti. Po jeho smrti mu byl udělen titul Šahíd al-Rábi ' (čtvrtý mučedník).¹¹⁰

Co se týká jeho politického smýšlení, považoval ulamá za odpovědné za vedení boje za islámskou vládu. Zdůrazňoval, že člověk je *chalífat Alláh*, zástupce Boha na Zemi, a z toho plyne moc a odpovědnost. Byl to první mardža ', který přijmul princip poradního sboru *šúra* pro vybírání výkonných představitelů země. Ten se ale nerovná demokracii, kterou odmítá jakožto podrobení se lidí lidem. Ve svých projevech, spisech a *fatwách* prezentoval islám jako moderní ideologii, která zajistí sociální spravedlnost. Ve svých názorech byl také protinacionalistický, jak už vyplývá z univerzalizmu islámu. Zdůrazňoval, že sunnitě a šiitě jsou bratři. Považoval nacionalismus za novodobý tribalismus, který předcházal nástupu islámu.¹¹¹ Co se týká věčného problému islámského bankovníctví, řešil ho způsobem, že muslimové, kteří si uloží peníze do banky, sice nebudou dostávat úrok, ale budou odproštěni od náboženských poplatků a dostanou podíl na výnosech banky. V souvislosti s ženskou otázkou, podporoval vzdělání muslimských žen, čehož nejjasnějším důkazem je důvěra, kterou věnoval svojí sestře Bint al-hudá, a povinnosti, kterými ji pověřil. K nemuslimům se nevyjadřoval nijak nenávisně, pouze kritizoval Západ za jeho individualismus. Hlavní rozdíl jeho politické ideologie od ideologie velájat-a-faқиh ajatolláha Chomejního, je fakt, že nevyžadoval, aby zemi vedl klér.

V září roku 1971 bylo z Iráku vyhnáno přibližně 40 000 šiitských Kurdů. Až dva milióny Iráčanů bylo zaregistrováno jakožto občané íránského původu. V listopadu 1972 bylo vyhnáno 60 000 „Íránců“, poté co Írán obsadil tři ostrovy v Perském zálivu, které patřily Spojeným arabským emirátům. Mnoho z těchto emigrantů ale neumělo persky a nedokázali se přizpůsobit íránské společnosti, a tak posléze vytvořily uprchlické tábory v Sýrii podél irácké hranice a v okolí mešity Sajjida Zajnab v Damašku. V roce 1972 byli na krátkou dobu uvězněni dokonce i samotní vůdci islámského hnutí ajatolláh al-Šadr a Šajch Muḥammad Báqir al-Ḥakím.

¹¹⁰ Prvním mučedníkem byl prohlášen Ibn Makkí al-Amili (z. 1384), který založil libanonský Džabal Amil jako jedno z důležitých center náboženských studií. Za druhého mučedníka je považován Zajn al-Dín al-Amili (1506-1558), který působil v Ba 'albaku, a třetím mučedníkem byl Núrulláh Ibn Šaríf Šustarí (1549), qádí z Lahore. Hollister, „Shi'ism in the Indian Sunbcontinent,“ str. 243 in: Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 76.

¹¹¹ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 125-128.

I válka režimu proti Kurdům měla svůj dopad na jeho vztah k šiitům. Jak začalo přibývat šiitských obětí války, lidé se v šiitských oblastech začali bouřit a odmítali posílat své syny a muže na frontu.

Jeden z těchto protestů se odehrál v červenci 1974 na šiitský svátek ášúra, následovalo zatčení 30 šiitských představitelů a poprava pěti z nich. Mezi nimi byl i vůdce strany Da'wa šajch 'Árif al-Basrí. ajatolláh al-Šadr, aby chránil své studenty, zakázal členství v této straně.¹¹²

Šiité byli čím dál častěji nuceni k odjezdu a nahrazování Araby z jiných zemí. V roce 1975 slíbila RRV iráckou národnost jakémukoli nepalestinskému Arabovi dobrého charakteru.¹¹³

V tu dobu byl Šaddám Ĥusajn už neoficiálním prvním mužem ve státě a kvůli potížím, kterým čelil na všech frontách, se rozhodl uzavřít Alžírskou dohodu s Íránem. Sliboval si od ní, že Íránci poté přestanou podporovat Kurdy a ty bude možné definitivně porazit. Dohodou, potvrzenou v Bagdádu 13. června 1975, učinil Šaddám Ĥusajn velké ústupky šáhovi. Uznal iráckou svrchovanost nad polovinou nesmírně důležitého Šatt al-'Arabu, jediného přístupu Iráku k Zálivu.¹¹⁴ Naprosto se tak odklonil od chvástivé panarabistické rétoriky, kterou vedl celé předcházející desetiletí. Cíle bylo ale dosaženo a kurdský odpor se bez šáhovy podpory během několika týdnů zhroutil.

Zatím to ale vřelo v šiitském kotli, a i přestože masová shromáždění byla zakázána, během oslav ášúry v únoru 1977 propukly ve svatých městech Karbalá a Nadžafu rozsáhlé demonstrace v počtu asi 30 000 lidí nazvané Safar intifáda.¹¹⁵ Proti rebelům byla povolána armáda s helikoptéry, bylo pozatýkáno na 2 000 účastníků a osm odsouzeno k smrti. Následovaly tvrdé výslechy a vražda nejstaršího syna ajatolláha Chomejního, který byl v roce 1978 na žádost iránského šáha vyhnán do Paříže.

Šaddám v tom samém roce převzal kontrolu nad šiitskými příjmy, což zasáhlo jádro šiitských struktur.¹¹⁶ Zbavil tak ulamá hlavního zdroje společenské a politické moci a učinil z nich pouhé státní úředníky. Na rozsáhlé demonstrace na podporu nového islámského režimu v Íránu odpověděl Šaddám v únoru 1979 přesunem armády do Karbalá a Nadžafu a proti straně al-Da'wa byla zahájena tvrdá kampaň.

¹¹² Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 50.

¹¹³ Idem.

¹¹⁴ Efraim Karsh a Inari Rautsi, *Šaddám Ĥusajn* (Melantrich, 1995), 89.

¹¹⁵ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 51.

¹¹⁶ At-Tawra (Bagdád), 7. března 1978 in: Karsh a Rautsi, *Šaddám Ĥusajn*, 149.

Za členství ve straně byl vyhlášen trest smrti a na samotného ajatolláha al-Šadra bylo uvaleno téměř roční domácí vězení (od června 1979 do března 1980).¹¹⁷ Den po jeho zatčení se rozpoutala další demonstrace na jeho podporu nazvané Radžab intifáda a ajatolláh vydal *fatwu*, podle které byl každý věřící muslim povinen bojem proti straně Baas.¹¹⁸ Vláda ještě zesílila represe: uvěznila okolo 3 000 šiitů a mnoho z nich popravila.

Šaddám si uvědomoval hloubku šíiského nepřátelství, a pokoušel se proto na ně zapůsobit i jinak než násilím. Do té doby vládce přísně sekulárního režimu se prohlásil přímým potomkem proroka Muḥammada a začal stavět na odív svoji zbožnost. Na počátku roku 1979 zakázal hazardní hry a přidělil vysoké částky na náboženské účely. Začal se objevovat v televizi, jak navštěvuje šiitské vesnice a rozdává malým dětem dárky.¹¹⁹ I přes tyto projevy náklonnosti exekuce pokračovaly a v červnu a červenci 1979 byli popraveno mnoho šiitských kleriků. Státní násilí vyvrcholilo v březnu 1980, kdy bylo zavražděno 96 členů strany al-Da'wa. Dne 8. dubna byli popraveni ajatolláh Muḥammad Bāqir al-Šadr a jeho sestra Bint al-Hudá a v tomto měsíci bylo vyhnáno do Íránu dalších 30 000 šiitů. Dne 2. května byl v libanonském exilu zavražděn Ḥasan Šírází. Má se za to, že během let bylo na popud Šaddáma Ḥusajna popraveno až 500 šiitských aktivistů.¹²⁰

4.2.2 80. léta: válka proti režimu

V době, kdy byl ajatolláh al-Šadr držen v domácím vězení, nahrál své poselství pro Iráčany na kazety, které byly rozšířeny po celé zemi. Zdůrazňoval bratrství všech muslimů a vyzýval je, aby zabrali bojové pozice. Dne 31. července 1979 se vytvořila organizace Hnutí islámského osvobození, koalice především iráckých islamistických skupin, vydalo prohlášení pro zahraniční tisk na podporu ajatolláha al-Šadra. Její zástupci prohlásili, že přijímají násilné metody k boji proti režimu, jako následek represím, kterým byli po dlouho dobu vystavováni. Byly obnoveny jednotky *Džund al-Imám* a Organizace islámské akce začala vést v Bagdádu guerillové akce. *Džamá'at al-ulamá* veřejně tuto novou násilnou taktiku posvětila a strana al-Da'wa vytvořila své ozbrojené křídlo pojmenované *Šahid al-Šadr* (Mučedník Šadr). Odehrály se také dva neúspěšné pokusy o atentát na Šaddáma Ḥusajna – první v srpnu 1979, atentátníkem byl mudžtahid Dr. Ghází al-Harírí, a druhý v červnu 1980, který měl být proveden členem

¹¹⁷ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 52.

¹¹⁸ Ibid, s. 53.

¹¹⁹ Karsh a Rautsi, *Šaddám Ḥusajn*, 151.

¹²⁰ Batatu, „Shi'i Organizations in Iraq“, 196 Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 55.

Da'wy a leteckým inženýrem Ghálíbem Ibráhímem Tahrírem.¹²¹ Šaddám ale nezemřel, naopak, 16. července 1979 se oficiálně stal hlavou režimu. Prezident Bakr odstoupil „ze zdravotních důvodů“ a Šaddám převzal všechny klíčové funkce v zemi: jedním rázem se stal nejen prezidentem republiky, nýbrž i předsedou Rady revolučního velení, generálním tajemníkem Regionálního vedení strany Baas, předsedou vlády a vrchním velitelem armády.¹²² I nadále pokračoval se svým programem zbavování země šíitů. V letech 1980 až 1982 jich muselo dalších 23 672 odejít do Íránu. Nyní se začala formovat opozice mimo území Iráku a na místo bývalého vůdce hnutí al-Šadra nastoupil Muḥammad Báqir al-Ḥakím. Hujja Muḥammad Báqir al-Ḥakím se narodil v Nadžafu okolo roku 1944 a byl šestým synem ajatolláha Muḥsina al-Ḥakíma. Získal náboženské vzdělání v Nadžafu, jako jeden z prvních psal publikace na podporu islamistického hnutí a pomáhal při organizaci Safar intifády v únoru 1977. Baasistický režim ho uvěznil celkem třikrát, v roce 1972, 1977 a 1979. Když byl roku 1980 propuštěn, odešel do Íránu. Zde založil *Džamá'at al-Ulamá al-Mudžáhídín* (Organizace ulamá, bojujících ve věci islámu) a v roce 1982 Nejvyšší radu pro islámskou revoluci v Iráku (SCIRI, The Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq, *al-madžlis al-a lá li ath-thawra al-islámíja fi al-iráq*), jejímž předsedou se také stal. Sajjid Muḥammad Báqir udržoval styky i se sunnitskou a kurdskou opozicí, disidenty v Sýrii i všude jinde. Podporoval vznik ústavodárného shromáždění. Byl zabit v roce 2003 při výbuchu auta naplněného výbušninami, když vycházel z mešity imáma 'Alího v Nadžafu.

Nyní se ale vraťme do roku 1980, kdy Šaddám Ḥusajn rozpoutal krvavý válečný konflikt s Íránem. V té době v Iráku mezi šíity v podstatě rostl kult zemřelého ajatolláha al-Šadra a jsou publikovány ilegální spisy propagující islámské hnutí. Spolu s těmito aktivitami vzrůstaly i represe. V roce 1982 vylo popraveno 166 členů *al-Da'wy* a jejích sympatizantů.¹²³ Ve vesnici Dudžajl 65 km severovýchodně od Bagdádu zase v červnu 1982 zaútočili bojovníci *al-Da'wy* proti Šaddámu Ḥusajnovi a jeho ochráncům. Tentokrát bylo zabito 150 lidí. V Íránu mezitím Sajjid Muḥammad Báqir al-Ḥakím založil už výše zmíněnou Nejvyšší radu pro islámskou revoluci v Iráku (Madžlis), která měla reprezentovat všechny obyvatele Iráku, sunniity i šíity. Rok nato v květnu 1983 bylo zatčeno 100 mužských členů rodiny al-Ḥakím, z nichž šest bylo bezprostředně popraveno – tři synové a tři vnuci ajatolláha Muḥsina al-Ḥakíma. V tomtéž roce

¹²¹ Wiley, J. N.: *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*. London: Lynne Rienner Publishers. 1992, s. 58.

¹²² Karsh, E., Rautsi, I.: *Šaddám Ḥusajn*. Melantrich, 1995, s. 117.

¹²³ Amnesty International, Amnesty International Perort 1983, s. 310,

ustanovil Madžlis vlastní vojenské jednotky, které se dělily na tři skupiny: zvláštní síly – Sbory Badr, které vedly guerillové akce hlavně v rámci Iráku, občas v Íránu a jejichž součástí byly také síly Hamza, složené z válečných iráckých vězňů, jednotek dobrovolníků Basidž a záložní síly. K Madžlisu se připojili i dvě kurdské organizace. V roce 1984 byla popravena skupina kurdských ulamá a o rok později dalších deset členů rodiny al-Ḥakím, což bylo vysvětleno tím, že to byl nejmladší syn ajatolláha Muḥsina al-Ḥakíma Sajjid‘Abd al-‘Azíz al-Ḥakím, kdo zorganizoval protirežimní mudžáhídiny.

Přestože válka skončila oficiálně nerozhodně a vše se navrátilo k *status quo ante bellum*, tedy do stavu, který byl platný před válkou, obě země vyhlásily vítězství. Nicméně pro Chomejního se ukončení bojů bez toho, aniž by získal hlavu Šaddáma, muselo rovnat vypití kalichu hořkosti. Naproti tomu ten si velice oddechl a vzhledem k tomu, že poslední dva roky byly pro Irák válečně šťastnější, konec války měl chuť vítězství a v Bagdádu lidé tančili na ulicích.¹²⁴ Navíc celý svět stál za ním. Jako důkaz své dobré vůle Šaddám 27. listopadu 1988 oznámil vznik politických stran. Nicméně v lednu a únoru následujícího roku znovu zaútočil na disidenty v jižním Iráku, tentokrát za pomoci helikoptér. Odpor v samotném Iráku slábl, protože Šaddáмова ochota k zabíjení civilních občanů byla nadprůměrná. O to více se začaly rozvíjet aktivity za hranicemi Iráku. Dne 27. února 1990 vydalo 27 známých politických osobností v Teheránu výzvu k odstranění baasistického režimu. Z nichž můžeme jmenovat například Sajjida Muḥammada Baḥr al-Ulúm, či kurdské předáky Mas’úda al-Barazáního a současného prezidenta Iráku Džalála al-Talabáního.¹²⁵

4.2.3 90. léta: porážka

Ráno dne 2. srpna 1990 uslyšeli Iráčané ze svých rádií hlas, který jim vzrušeně oznamoval, že Iráčanům se podařilo podkopat zrádný irácký režim v Kuvajtu a osvobodit od něho jeho obyvatele. Otázka Kuvajtu nebyla nová. Otevřel ji král Ghází už v roce 1937 a nárok na Kuvajt si dělal i diktátor Qásim v roce 1961.¹²⁶ Válka v zálivu (2. srpna 1990 - 28. února 1991) byla zahájena za účelem získání kuvajtského bohatství, tolik potřebného k obnově zničené země. Šaddám si špatně vyložil slova americké velvyslankyně Glaspieové a myslel si, že mu Spojené

¹²⁴ Karsh a Rautsi, *Šaddám Ḥusajn*, 202.

¹²⁵ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi’as*, 65.

¹²⁶ Eduard Gombár, „Irák od svržení monarchie po Šaddámovu diktaturu“, *Mezinárodní politika*. 2003, roč. XXVII, č. 2, s. 4.

státy v útoku nebudou bránit.¹²⁷ Okamžitě se ale zformovala mezinárodní koalice OSN proti Iráku, která v irácké opozici vzbudila naděje na pád režimu. Na konci prosince se několik opozičních skupin sešlo v Bejrútu a domlouvalo se na podobě případné nové irácké vlády. Dohodly se na jednotném postupu proto, aby byla země připravena na přechod k demokracii, a vypracovaly plán k sestavení 48členného shromáždění. Tuto dohodu podepsalo šest šíitských skupin, dvě sunnitské a sedm kurdských.¹²⁸

Dne 17. ledna 1991 spojenecká vojska rozpoutala zničující pětitýdenní útok na Irák pojmenovaný operace Pouštní bouře. Ze všeho nejdříve bylo zničeno irácké letectvo a poté se začalo s vytrvalým bombardováním ve dne, v noci. Šaddám ještě vykonal zoufalý pokus o rozbití koalice tím, že vypálil rakety Scud na Izrael, který ale nijak nezareagoval, a tím mu jeho plány zhatil. Šaddám doufal, že v případě připojení Izraele ke spojencům, budou mít některé arabské státy zábrany bojovat po jeho boku. Nakonec musel stáhnout z Kuvajtu i své elitní jednotky Republikánské gardy, kterou vzápětí použil proti povstání šíitů. Začalo jako lidové povstání v Basře, když se ustupující vojáci z Kuvajtu spojili s místními, které bylo ale částečně organizované Da'wou a Madžlisem. To bylo vyvoláno z velké části Američany, kteří však své sliby nesplnili, nijak nezasáhli a nechali ho utopit v krvi.¹²⁹ Tentokrát Republikánská garda použila napalm a fosfor, aby potlačila šíitské povstání na jihu a zčásti i kurdské na severu země. V Nadžafu a Karbalá byly zatčeny tisíce duchovních a stovky jich byly hromadně popraveny. Nešetřily se ani ženy a děti. Mezi zatčenými byl i 95letý i mardži' ajatolláh Abú al-Qásim Chó'í, který byl donucen k veřejným setkáním s Ĥusajnem, a šestnáct členů rodiny Baħr al-Ulúm.¹³⁰

Tento rok také „zmizelo“ nebo bylo popraveno 95 členů rodiny al-Ĥakím.¹³¹ Ztráty šíitského obyvatelstva jsou odhadovány na 100 000 – 180 000 obětí.¹³² Dalších 70 000 „Íránců“ muselo opustit Irák.¹³³

¹²⁷ Karsh a Rautsi, *Šaddám Ĥusajn*. Melantrich, 223.

¹²⁸ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 66.

¹²⁹ Projevy prezidenta Bushe v Hlasu Ameriky vyzývající ke svržení režimu je možno si přečíst v Robert Fisk, *The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East* (London: Alfred Knopf, 2006) 646, vyjádření mluvčího Bílého domu Marlina Fitzwatera: „Nemáme v úmyslu dát se zavléct do vnitřních záležitostí Iráku... Máme k dispozici zprávy o bojích v Basře a dalších městech, ale není nám jasné, jaký je smysl a rozsah těchto bojů.“ viz: Independent (Londýn), 8., 9. března 1991 in: Karsh a Rautsi, *Šaddám Ĥusajn*, 278.

¹³⁰ To byla také velmi uznávaná šíitská rodina, jejímž zakladatelem byl *sajjid* Muħammad Mahdí bin Murtadá Tabatá'í Borúdzerdí zvaný Baħr al-Ulúm z Karbalá, který údajně dělal zázraky. Viz: Gombár, *Kmeny a klany*, 210.

¹³¹ Idem.

Dne 11. března 1991 se znovu sešli zástupci Iráku v Bejrútu. Jejich poslední zbytky naděje pro brzký konec Šaddámová režimu se rozplynuly. Exilová opozice ztratila mnoho na svém významu a přesunula se do Rijádu. Vlna kritiky se snesla hlavně na Sajjida Muḥammada Báqira al-Ḥakíma za jeho neproduktivní pragmatismus. Opozice se přesunula definitivně mimo území Iráku a my se k ní vrátíme v další části této práce.

4.3 Závěrem: Zhoršení šíitsko-sunnitské vztahy jako výsledek baasistické nacionalistické politiky

Přestože strana Baas a Šaddám vynaložili obrovské úsilí a finanční prostředky na svou vzdělávací a kulturní ideologickou kampaň, za jejich vlády se mezi šíity a sunnity vytvořila propast.

Stejně jako sunnitští ideologové za hášimovské monarchie vedl Šaddám rasistickou a nenávislnou kampaň proti nearabským a nesunnitským složkám obyvatelstva, která se samozřejmě musela u těchto skupin minout účinkem. Naopak, prohloubila jejich pocit odcizení od privilegovaných sunnitů.

Šaddám použil všechny prostředky pro vyhlazení rozdílů a potencionálních opozičních hnutí proti své osobě. Kurdskou a šíitskou otázku řešil kromě jiného násilným přesídlováním obyvatelstva, jeho vyhlazováním a vyháněním, a vězněním šíitských a kurdských Iráčanů.

Na rovině ideologické se Šaddám pokusil hrát svým občanům na city za použití všech možných symbolů, které jak doufal, že jim budou blízké: mezopotámské i islámské historie, modernizace společnosti, náboženství i kmenové ctnosti. Šíity mnohokrát nařknul z toho, že jsou to přísluhovači Íránu, a používal k jejich očerňování koncepty, šu 'úbíja, ṭá' ifíja a iqlímíja.

Kromě toho přispěl Šaddám k dezintegraci irácké společnosti tím, že adoptoval britskou praxi kupování si kmenové loajality. Tím úmyslně podporoval tribalismus a doufal, že si tak vytvoří síť věrných služebníků.

Svým dílem přispěl i diktátorský charakter baasistického režimu, neboť v systémech, kde je jednotlivec úplně bezmocný tváří v tvář režimu, mají lidé spíše tendenci se zařadit do nějaké skupiny, která by jim dala alespoň iluzi ochrany před diktátorem.

Konečně, je třeba nezapomínat na vlivy událostí na regionální úrovni. Od 70. let se na celém Blízkém Východě zvedá vlna islamismu. Zvýšený zájem o islám také znamená zvýšenou

¹³² The New York Times, „Uncovering Iraq's Horrors in Desert Graves”, 5. června, 2006.

¹³³ Wiley, *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*, 66.

citlivost na rozdíly mezi jednotlivými sektami. Svou roli rovněž hrála Chomejního islámská revoluce v Íránu. Přestože většina iráckých šiitů nepřijala doktrínu velájat-e-faqíh, i tak se iránskou revolucí značně zvýšila šiitská náboženská uvědomělost.

II. část POLITICKÝ VÝVOJ IRÁKU A NÁRODNÍ CÍTĚNÍ ŠÍITŮ PO ROCE 2003

5. KAPITOLA: ŠÍITÉ V IRÁKU NA ÚSVITU NOVÉ DOBY

Tato kapitola bude sloužit ke klasifikaci různých šíitských hnutí a vlivných osobností na úsvitu nové irácké éry a k objasnění jejich původu. V její další části budou předmětem zájmu zahraniční vlivy, které do jisté míry ovlivňují iráckou politiku.

5.1 Složení šíitské politické scény v roce 2003

Klasifikace šíitské politické scény a jejích jednotlivých složek po pádu režimu Šaddáma Ĥusajna je nezbytná pro budoucí orientaci v textu. Přestože by velká část této kapitoly měla být chronologicky součástí první historické části, v zájmu přehlednosti jsem se tyto údaje rozhodla zařadit do druhé části jako bezprostřední úvod k situaci v roce 2003.

Na počátku nové irácké éry byla šíitská komunita rozdělená na různé skupiny. Kořeny šíitských politických, náboženských a vojenských uskupení sahají do moderní historie Iráku, jež byly předmětem první části této studie, ale také do 90. let minulého století, kdy výrazně vzrostl vliv exilové opozice na mezinárodní společenství a na politiku Spojených států. Zároveň se v Iráku v 90. letech vytvořily nové síly, které byly zahraničními skupinami v roce 2003 podceňované. Tyto formace a mocenské skupiny je tedy možné rozdělit na dvě zásadní skupiny, ty které před rokem 2003 působily hlavně mimo Irák, a ty, které se zformovaly na území Iráku a tam také zůstaly. Dalším důležitým dělením, které výrazně ovlivnilo světónázor šíitů, je, do jaké míry byli ochotni kombinovat náboženství a politiku. S ohledem na tyto kategorie jsem i rozdělila následující podkapitoly.

5.1.1 Exilová islamistická šíitská uskupení¹³⁴

V 90. letech začala nabývat na významu hlavně zahraniční opozice, z níž některé organizace měly dlouhou tradici a objevily se z toho důvodu v první části mé studie. Nejstarší šíitskou organizací je strana *al-al-Da'wa al-islámíja*, která už byla zmíněna v souvislosti se sekularizujícím se trendem irácké společnosti 50. let. *al-Da'wa* se tímto způsobem snažila motivovat šíitské muslimy k většímu nadšení pro islám. Ten se totiž v 50. letech ocitl ve stínu

¹³⁴ Adjektivum „islamistické“ je zde používáno v definici: pokládající islám jako neopominutelný zdroj politického myšlení ve státě a požadující implementaci *šarí'í* v ústavě. Islamistické strany tedy mohou požadovat, aby *šarí'á* byla hlavním zdrojem legislativy ve státě, ale i aby byla jedním z jejích zdrojů, případně aby se politika státu neodchylovala od *šarí'í*. To neznamená, že automaticky souhlasí s vládou duchovních, jak bude z této kapitoly zřejmé. Pro definici islamismu viz např. <http://en.qantara.de/Islamismus/633b216/index.html>.

různých sekulárních ideologií, zvláště pak komunismu a Arabského nacionalismu. Avšak v průběhu doby se *al-Da'wa* dostala do opozice proti státu, který byl stále více ovládán Šaddámem Ĥusajnem, jehož strach ze šíitů (stejně jako z Kurdů) dosahoval paranoidních rozměrů. Za úspěchem *Da'wy*, která mnoho svých stoupců získala mezi obyvateli chudé bagdádské čtvrti aṭ-Ṭawra, ale také se etablovala na univerzitních kampusech, stálo více faktorů. Důležitou roli hrálo například požehnání vznikajícího hnutí ze strany nejvyšších šíitských autorit, zvláště pak *sajjidem* Muḥsinem al-Ḥakímem. Muḥsin al-Ḥakím, který se brzy po vzniku *Da'wy* stal *marja' al-taqlid* (1961), je dokonce pokládán za jednoho ze zakladatelů *Da'wy*. Šíitští duchovní v této době už neshledávali rozpor mezi šíitskými stoupci a politickou angažovaností, pokud je tato politická angažovanost také náboženského charakteru.¹³⁵ Organizace *al-Da'wa* je ale na prvním místě spjata se jménem *sajjida* Muḥammada Báqira as-Šadra.

Přestože opozice proti baastistickému režimu se v zahraničí začala organizovat už v 80. letech, mezinárodní pozornosti se jí začalo dostávat až v 90. letech. Po Šaddámově útoku na Kuvajt a jeho rostoucím ambicím regionálního vůdce totiž západní svět přehodnotil své aliance a obrátil se proti iráckému režimu. Od první poloviny 80. let *al-Da'wa* začala působit v zahraničí, zvláště pak v Íránu a Libanonu. V Íránu se podílela na založení organizace, která měla původně zahrnovat veškerou iráckou opozici na území Íránu – Nejvyšší rady pro islámskou revoluci v Iráku (SCIRI, Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq). Avšak už v roce 1984 vedení *Da'wy* opustilo SCIRI, aby si *al-Da'wa* uchovala nezávislost¹³⁶. *al-Da'wa* obviňovala SCIRI z přílišné závislosti na Íránské vládě a ohradila se proti přijetí Chomejního nauky *wilájat al-faqih*. Pozice *Da'wy* v Teheránu se ztěžovala, a proto mnoho členů opustilo Írán a odjelo do Londýna. Tam především, ale i jinde, se začali členové *Da'wy* přiklánět k parlamentnímu modelu, což bylo nezbytnou podmínkou pro všechny členy irácké opoziční aliance, která počítala s pomocí USA.

To potvrzují i slova představitele irácké *Da'wy* v Sýrii, Núrího Abú al-Maḥásina, když se ho reportér bejrútského deníku al-Safir v roce 2002 zeptal, jakou vládu si představuje v postsaddámovském Iráku:

¹³⁵ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 28.

¹³⁶ Juan R. I. Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), 8.

Dáváme přednost demokratické hře. Nejdůležitější je, co si zvolí lidé, bez ohledu na sektářskou a etnickou příslušnost. Ale i tak vyzýváme k vytvoření islámského – nikoli náboženského – státu, pokud Iráčané dobrovolně a ochotně podpoří takový stát.¹³⁷

Důraz na rozlišení mezi „islámským“ a „náboženským“ státem značí, že autor tohoto citátu chtěl objasnit, že islámský charakter státu není totožný s náboženským státem, tj. státem vedeným kleriky. Když Núrího Abú al-Maḥásin mluvit o nové podobě Iráku, měl pravděpodobně na mysli, že by to měl být stát vedený laiky podle muslimského řádu, ovšem pouze „pokud Iráčané dobrovolně a ochotně podpoří takový stát“. Tento výrok vypovídá o zvláštním demokratickém smýšlení o budoucím zřízení postsaddámovského Iráku a o tom, že dokonce islamistická organizace, jako *al-Da'wa*, přijala už před americkou invazí do Iráku myšlenku suverenity občanské, a nikoli božské.

Za tímto příklonem k demokracii je možné hledat i obyčejný pragmatismus. Šíitů je v Iráku přece jen většina a *al-Da'wa* si dělala naděje, že by to mohla být právě ona, kdo bude stát v jejich čele.

V Teheránu mezitím stále více rostla averze mezi *Da'wou* a SCIRI, která dosáhla vrcholu v roce 1999, kdy *al-Da'wa* pořádala v Qomu demonstrace proti vůdci SCIRI Muḥammadu Báqirovi al-Ḥakímovi. Zároveň začala *al-Da'wa* v této době vytvářet uskupení, která by konkurovala konferencím Nejvyšší rady pro islámskou revoluci v Iráku (SCIRI), jako například Jednotu iráckých islámských sil (Union of Iraqi Islamic Forces) činnou v Teheránu a v Londýně. Londýnská odnož se stala později v roce 2002 součástí Koalice iráckých národních sil (Iraqi National Forced Coalition).

Rivalita mezi *Da'wou* a SCIRI se projevila i u příležitosti organizace londýnského kongresu v roce 2002, na kterém se rozhodovalo o budoucí podobě Iráku. *al-Da'wa* svoji účast na kongresu odmítla, protože se v té době už profilovala spíše jako levicová protiválečná strana. *al-Da'wa* ostře SCIRI kritizovala za to, že se staví do pozice jediného představitele iráckých šíitů. V těchto letech se mluvčím strany stal později významný irácký politik Ibrahím al-Dža'fari.¹³⁸

Po roce 2003 *al-Da'wa* slavila úspěch mezi voliči sekulárnější střední vrstvy a mezi pozápadnělymi intelektuály.

¹³⁷ “Al-al-Da'wah Party Official on Iraqi Opposition Conference, Possible War,” Al-Safir, 17. prosince 2002, FBIS citováno v v Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 9.

¹³⁸ A. William Samii, „Shia Political Alternatives in Postwar Iraq“ *Middle East Policy*, vol. X, No. 2, (2003), 95.

Nejvýznamnějším představitelem iráckých šíitů byla ale v době americké invaze do Iráku považována už zmíněná SCIRI. To je evidentní například z toho, že SCIRI získala výhradní právo zvolit představitele šíitů na oficiální konferenci irácké opozice v prosinci 2002 v Londýně.¹³⁹ a víceméně rozhodovala o tom, kdo se ho bude účastnit.

Tato organizace byla založena v době irácko-iránské války roku 1982 v Teheránu ajatolláhem Báqir al-Ḥakím, synem velkého ajatolláha Muḥsina al-Ḥakíma. Zahrnovala různé složky irácké opozice sídlící v Iráku, kterou sjednocovala vidina budoucího islámského řádu v Iráku, kromě jiných i část *Da ʿwy*, Kurdské a Turkmenské islamisty. SCIRI zmobilizovala irácké vězně v Íránu¹⁴⁰ a válčila se svými Badr Corps po boku iránských revolučních gard proti Šaddámu Ḥusajnovi. Nicméně spojení SCIRI s iránským režimem zdiskreditovalo SCIRI v očích mnoha Iráčanů, jejichž příbuzní bojovali na frontě proti iránským vojákům.

Na začátku 90. let začal ajatolláh Báqir al-Ḥakím vyvíjet aktivity ke spojení irácké opozice, které integrovaly SCIRI do schématu ostatních opozičních uskupení, a to zvláště těch, které se zaměřovaly na pomoc Spojených států.¹⁴¹ Avšak je třeba podotknout, že ani SCIRI nepřijímala amerického spojence zcela nekriticky. Muḥammad Báqir al-Ḥakím opakovaně prohlásil, že pochybuje o tom, že Američanům by šlo o nový demokratický Irák, a invazi v roce 2003 označil za „akt hegemonie, nikoli osvobození“.¹⁴²

SCIRI také prošla reformou v 90. letech, zvláště co se týče jasnější politické agendy. Například, díky utužujícím se vztahům s Kurdy se pozitivně změnil i názor SCIRI na otázku federalismu, hlavního požadavku kurdské menšiny.

V roce 1996 iniciovala SCIRI navázání kontaktů s diplomacií prezidenta Clintona a prolomila tak dlouholeté tabu přímé spolupráce s USA. Díky tomu byla postupně integrovaná mezi americké spojence a představitele irácké opozice.¹⁴³

Přestože SCIRI byla po svržení Šaddáma Ḥusajna považována za hlavního šíitského hráče, mnozí se na její roli v budování demokratického Iráku dívali skepticky. Kritici SCIRI poukazovali na její konexe s iránským režimem a zároveň na to, že SCIRI, se svým islámským

¹³⁹ Samii, „Shia Political Alternatives“, 97.

¹⁴⁰ Íránští vězni v Íránu byli zvaní tawábín, což znamená „kajícníci“.

¹⁴¹ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 45.

¹⁴² Samii, „Shia Political Alternatives“, 97.

¹⁴³ Faleh A. Jabar, „The Worldly Roots of Religiosity in Post-Saddam Iraq“ *Middle East Report*, No. 227 (Summer, 2003): 14.

programem, bude bránit Iráku na cestě k sekularizaci.¹⁴⁴ Následující kapitola ukáže jak se SCIRI dokázala vypořádat s takovými obviněními.

Ideologie SCIRI na začátku nového milénia byla stále velmi nábožensky orientována. Její politická ideologie byla islamistická v tom smyslu, že dva nejdůležitější požadavky, které předložila na londýnském kongresu v roce 2002, bylo zaručení islámu jako státního náboženství a jako hlavního zdroje legislativy.¹⁴⁵

Vůdce SCIRI Muḥammad Báqir al-Ḥakím byl zavražděn sunnitskými radikály v teroristickém útoku na mešitu imáma 'Alího v Nadžafu v srpnu 2003, poté se do vedení SCIRI dostal jeho bratr 'Abd al- 'Azíz al-Ḥakím (1950-2009).

V Teheránu se vyvinula i odnož SCIRI Organizace islámské akce (Islamic Action Organization, *munazzamat al- 'amal al- islámí*), která sdílela názory a program SCIRI.

V postsaddámovském Iráku, SCIRI, nebo jak zní její dnešní název ISCI, (Irácká nejvyšší islámská rada, Islamic Supreme Council of Iraq, *al-madžlis al- 'alá al-islámí al-iráqí*), našla podporu mezi šíitskou náboženskou střední vrstvou.

Poslední náboženskou organizací, se kterou se počítalo při budování nového Iráku byla Nadace al-Chú'í (al-Khoi Foundation), jejíž hlavní představitel Abd al-Madžíd al-Chú'í se také zúčastnil londýnské konference irácké opozice v prosinci 2002, a panují domněnky, že právě on byl americkým favoritem na vedení šíitského jihu.¹⁴⁶ Al-Chú'í totiž otevřeně podpořil dočasnou americkou přítomnost v Iráku. Al-Chú'í strávil dvanáct let v londýnském exilu a do Iráku se vrátil s pomocí amerických jednotek už na začátku dubna 2003. Ať už s jeho osobou americké velení počítalo nebo ne, na následné dění to nemělo význam, protože al-Chú'í byl 10. dubna zavražděn u hrobky imáma 'Alího v Nadžafu, a tím význam jeho organizace značně poklesl. V souvislosti s jeho vraždou se spekovalo nejčastěji o *Da wě* a o dalším šíitském hnutí, o kterém bude ještě řeč – o následovnicích Muqtadá al-Šadra.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Tyto pochybnosti vyjádřil například William Samii, či Faleh Abdul Jabar. Samii, „Shia Political Alternatives“, 97.

¹⁴⁵ Faleh A. Jabar, „The Worldly Roots of Religiosity in Post-Saddam Iraq“ *Middle East Report*, No. 227 (Summer, 2003): 14.

¹⁴⁶ Tuto domněnku rozšiřoval hlavně Teherán, viz Samii, „Shia Political Alternatives“, 98.

¹⁴⁷ Amatzia Baram, „Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor“, *Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution*, 30. dubna 2003. Webové stránky The Brookings Institution, http://www.brookings.edu/papers/2003/0430iraq_baram.aspx.

Atentát na ajatolláha al-Chú'ího svědčí nejen o tom, že šíitská komunita nebyla jednotná hned v počátcích nového iráckého státu, ale i tom, že její frakce mezi sebou vedly krvavou válku.

5.1.2 Irácká šíitská sekulární opozice v exilu

Co se týče sekulární irácké šíitské opozice v zahraničí, zde je třeba zmínit jména Aḥmada Čalabího a Ajáda 'Alláwího.

Aḥmad Čalabí patřící k prominentní šíitské obchodnické rodině v Iráku, hrál velkou roli v proti-saddámovské opozici. Už za doby, kdy vedl Petra Bank v Jordánsku, kam jeho rodina po druhém baasisitickém převratu odešla, se angažoval v opozičních aktivitách. Poté, co mu na základě obvinění z defraudace hrozilo vězení, Čalabí odešel do USA, kde se začal věnovat navazování kontaktů s americkou vládou a snažil se proniknout do amerického mediálního prostoru s vizí demokratického a svobodného Iráku.¹⁴⁸

Po konferenci 1992 v Salahuddin bylo vytvořeno nové souhrnné uskupení INC (Iraq National Congress), které začalo být pozitivně přijímáno na mezinárodní scéně. Do čela INC byl postaven Aḥmad Čalabí. Přestože se INC prohlásila za hlavní sdružení irácké opozice, zastupující hlavní složky irácké společnosti v exilu, tzn. šíity, sunnity i Kurdy, vedle INC tu koexistovala 'Alláwího INA a Kurdové. Na INC se účastnily zpočátku i šíitské islamistické strany jako SCIRI, *al-Da'wa* a Organizace islámské akce. Zdání jednoty irácké opozice se rozplynulo poté, co se z INC začali stahovat. Všechny šíitské islamistické strany INC opustily, protože nesouhlasily se způsobem vlády Aḥmada Čalabího.¹⁴⁹

Přestože se Ajád 'Alláwí (1945) stejně jako Aḥmad Čalabí ucházel o přízeň Spojených států, tito politici se v mnoha ohledech liší. 'Alláwí se jako mladík přihlásil do strany Baas a brzy zastával významné funkce. Nicméně v průběhu času se 'Alláwí s režimem Šaddáma Ḥusajna rozkmoťil a na konci 70. let se stal jeho otevřeným nepřítelem. Protože si vždy držel odstup od islámských šíitských skupin a skupin pod vlivem Íránu a profiloval se jako arabský nacionalista a reformovaný baasista, získal podporu některých zálivových zemí a Jordánska. V roce 1990 založil 'Alláwí INA (Iraqi National Accord), organizaci, která se skládala převážně z bývalých baasistů a členů vojenských a bezpečnostních jednotek.

¹⁴⁸ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 42.

¹⁴⁹ Faleh A. Jabar, „The Worldly Roots of Religiosity in Post-Saddam Iraq“ *Middle East Report*, No. 227 (Summer, 2003): 13.

‘Allawí se od počátku svého působení v Iráku profiloval jako sekulární nacionalista a to i v době, kdy se mezi stranami ještě razila sektářská rétorika. Jeho neúspěch v prvních volbách byl velkým zklamáním pro Spojené státy, které do něj vkládaly naděje. Právě co jevílo jako srdečné vztahy s Amerikou, mu mohlo ubrat mnoho potencionálních voličů. ‘Allawí slavil největší úspěch ve volbách v roce 2010.

Zahraniční irácká opozice se tedy zaměřila hlavně na podporu Spojených států, přestože to bylo spíše spojenectví z nouze. Šíité americkým záměrům tradičně nedůvěřovali, neboť USA podporovaly dlouhé roku režim Šaddáma Ĥusajna a přivíraly oči nad zločiny, kterých se dopouštěl na svých lidech. K této nedůvěře se přidala veliká hořkost poté, co USA podněcovaly šíitské povstání v roce 1991 a následně, i přes jednoznačné signály o jejich zapojení do boje proti režimu, nezakročily a nechaly šíity na pospas Šaddámově mstě. Nicméně, tak či onak USA se v 90. letech dostaly do pozice jediné světové velmoci, a tak spojenectví s nimi se jevílo jako nevyhnutelná záležitost.

5.1.3 Domácí šíitské islamistické hnutí

Zatímco v zahraničí se různé exilové skupiny ucházely o přízeň USA a snažily se bojovat proti Šaddámovu režimu zvenku, uvnitř Iráku se tvořilo šíitské hnutí, které je nedílně svázáno se jménem ajatolláha Muḥammada Muḥammad Sádiqa al-Šadra (1943-1999). Ajatolláh al-Šadr byl po smrti nejvyšší irácké šíitské duchovní autority (marja‘ al-taqlíd) velkého ajatolláha al-Ĥú‘ího (1899-1992) preferován režimem jako jeho následovník a byla mu svěřena kontrola nad seminářem v Nadžafu. I přesto, že nehledě na přání státu byl za největší náboženskou autoritu považován ajatolláh al-Sístání, hvězda ajatolláha al-Šadra byla na vzestupu. Na počátku 90. let se al-Šadr soustředil hlavně na budování pevné základny svých následovníků, a proto byl obezřetný a snažil se vyhnout konfliktu s režimem. Jako nástroj šíření svého vlivu si vybral páteční modlitby, které byly do té doby spojené spíše se sunnitským islámem a v šíitském kontextu byly zavedeny v Íránu ajatolláhem Chomejním.¹⁵⁰ Al-Šadr si od pátečních modliteb sliboval, že mu pomohou oslovit šíitské masy, a to se také stalo. Ajatolláh al-Šadr začal organizovat páteční modlitby po celém šíitském jihu. Dokonce je vedl v mešitě v Kúfě osobně, což představovalo malou revoluci mezi iráckými šíity. Nejvyšší duchovní si do té doby spíše udržovali odstup od prostých mas, a tak se *sajjid* al-Šadr, jež se mohl honosit nejvyšší šíitskou náboženskou hodností velkého ajatolláha, stal fenoménem. Jeho kázání se nahrávala a kolovala

¹⁵⁰ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 57.

mezi lidmi a al-Šadr získával každým rokem více stoupencům. To samozřejmě neuniklo ani iráckému režimu, tradičnímu duchovenstvu a zahraniční opozici. Všechny tyto mocenské skupiny se k jeho aktivitám stavěli vesměs negativně.

Al-Sistání odmítal al-Šadrovo protirežimní kázání, protože se bál, že by se režim mohl šíitům krutě pomstít.¹⁵¹ V pozadí jeho kritiky ale byly pravděpodobně i obavy z al-Šadrový popularity. Po smrti al-Šadra to jeho následovními Sistánímu nemohli zapomenout.

Opozice se k al-Šadrovým aktivitám stavěla vesměs velmi chladně. Zatímco *al-Da'wa* se sice víceméně neúspěšně pokusila o kontakty s al-Šadrovým hnutím, SCIRI zaujala k al-Šadrovi v druhé polovině 90. let vyloženě nepřátelský postoj, když ho obvinila ze spolupráce s režimem. Ten ale také nebyl al-Šadrovou mohutnou podporou mezi šíity nadšen a začal ho tlačit k zastavení pátečních modliteb. Tlak ze strany státu se vystupňoval v roce 1998, kdy al-Šadrovi v jeho domě vyhrožoval Táhir Huwajš al-Tikrítí, hlava bezpečnostních služeb. Al-Šadr ale odmítl zastavit páteční modlitby, a tak byl 18. února 1998 zavražděn. Po al-Šadrově smrti vyšly davy šíitů do ulic, což vyústilo v zatčení 3000 šíitů, z nichž bylo asi 450 popraveno.¹⁵² Přestože *al-Da'wa* i SCIRI prohlásily ajatolláha al-Šadra za mučedníka, šíitské masy nezapomněly na jejich nepřátelský postoj ke svému vůdci za jeho života. Mnoho šíitů, kteří neodešli do exilu, se už tak dívali na zahraniční opozici s podezřením. Mnozí neschvalovali spojenectví SCIRI s Íránem a alianci irácké exilové opozice s USA. Vůdci zahraniční opozice také většinou jednoduše nezažili útrapy 90. let, od strašné chudoby způsobené sankcemi po útoky proti al-Šadrovým stoupencům, což je oddálilo od iráckého obyvatelstva. Když se k tomu přidaly útoky zahraničních elit proti lidovému vůdci al-Šadrovi, jejich kredibilita byla silně poškozena. Po al-Šadrově smrti došlo k fragmentaci jeho hnutí. Mužem, který o pár let později tyto masy znovu uvedl do pohybu, byl až nejmladší syn Muḥammada Muḥammada al-Šadra, Muqtadá al-Šadr (nar. 1973).

Muqtadá al-Šadr okamžitě po pádu režimu Šaddáma Ḥusajna zmobilizoval bývalé stoupence svého otce a s nečekanou vervou vytáhl do boje proti „americkým okupantům“ a za šíitskou teokracii.¹⁵³ Jeho milice se ale nepustili jen do amerických vojáků, Muqtadá al-Šadr se rázem začal ucházet o pozici mluvčího šíitských Iráčanů, a aby toho dosáhl, bylo třeba zlikvidovat konkurenční šíitské skupiny. Jak už bylo zmíněno, někteří se domnívají, že jeho

¹⁵¹ Amatzia Baram, „Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor“, Webové stránky The Brookings Institution, http://www.brookings.edu/papers/2003/0430iraq_baram.aspx.

¹⁵² Allawi, *The Occupation of Iraq*, 57.

¹⁵³ Babak Ganji, „A Shi'i Enclave? Iranian Policy Towards Iraq“, *Middle East Series*, (2006):7.

milice stály za vraždou ajatolláha al-Chú'ího. Jisté je, že v ten samý den, kdy byl zabit al-Chú'í, Sadrovi muži obklíčili dům velkého ajatolláha al-Sístáního.¹⁵⁴ Ten následně opustil zemi a strávil dva týdny v nemocnici v Londýně. Al-Sístání se do Iráku se vrátil, až když byl al-Šadr zatlačen americkými vojsky do obranné pozice v Nadžafu.¹⁵⁵ Muqtadá zkrátka vyhlásil válku těm, které s despektem nazýval „tradičními“, „neiráckými“, či „probaasickými“ kleriky.¹⁵⁶

Zkrátka s prudkostí radikálního šiitského odporu proti americkým jednotkám před invazí nikdo nepočítal, a proto dalo velkou práci toto hnutí dostat pod kontrolu. Al-Šadra podporovaly především chudé šiitské vrstvy hlavně v Bagdádu a v Nadžafu.

Nyní se ale vraťme ještě do konce 90. let a k narůstající autoritě velkého ajatolláha al-Sístáního (nar. 1930). Smrt Muḥammada Muḥammada al-Šadra posílila pozici ajatolláha al-Sístáního, jako hlavní autority irácké šiitské obce. 'Alí Ḥusajní al-Sístání se narodil v Mašhadu do rodiny významných duchovních a brzy začal sám se studiem islámu pod vedením svého otce a ostatních učenců v Mašhadu. Kolem roku 1948 se přesunul do Qomu, kde studoval pod vedením *marja' al-taqlid* své doby, velkého ajatolláha Burúdzerdího (1875-1961). Od roku 1951 už al-Sístání žil a působil v Nadžafu, kde nejprve studoval pod vedením výše zmíněných velkých ajatolláhů Abú al-Qásima al-Chú'ího a Muḥsina al-Ḥakíma.^{157 158} Přestože za minulého režimu byl al-Sístání považován za kvietistu, neboli duchovního, který se nezapojoval do politických otázek země, v postsaddámovském období se vynořil jako významná osobnost určující vývoj demokratického iráckého státu. V otázce politické moci a státu se al-Sístání hlásí k odkazu nadžafských kleriků, kteří v době perské konstituční revoluce (1905-1911) dokázali skloubit dohromady učení šiitského islámu a moderního západního konstitucionalismu.

Jak bylo náležitě doloženo v první části této studie, ostatní irácké komunity často podezřívaly šiity se sympatií k Íránu. Zvláště v průběhu irácko-iránské války tato obvinění

¹⁵⁴ Amatzia Baram, „Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor“, Webové stránky The Brookings Institution, http://www.brookings.edu/papers/2003/0430iraq_baram.aspx.

¹⁵⁵ Bahrain Online, „Ájat al-láh al-Sístání dafa 'ší'at al-íráq li tawwali al-sulṭa al-sijásija“, 14. února 2005, <http://bahrainonline.org/showthread.php?t=133674>.

¹⁵⁶ Faleh A. Jabar, „The Worldly Roots of Religiosity in Post-Saddam Iraq“ *Middle East Report*, No. 227 (Summer, 2003): 17.

¹⁵⁷ Juan R. I. Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), 7.

¹⁵⁸ Stojí za zmínku, že v biografii vydané v nedávné době a sestavené úřadem samotného al-Sístáního jsou uvedena rozlišná data, než ve většině západních zdrojů. Například jako datum narození al-Sístáního je uveden rok 1928, jako datum jeho odchodu do Qomu rok 1957 a jako datum jeho příchodu do Nadžafu rok 1960. Viz Saleem Bhimji, překl., *Biography of the Marja' Taqlid of the Shi'a World* (Qum, Imām 'Alī Foundation, 200X), 7-9.

začala znovu padat, a to i proto, že na straně Íránců skutečně bojovali Sbory Badr (Badr Corps), bojové složky SCIRI. Al-Sístání je dokonce íránského původu, takže se dalo očekávat, že mu to bude vyčítáno a že bude podezříván z přístupnosti íránským vlivů. Nicméně al-Sístání s Chomejního teokratickým modelem státu nesouhlasil. Podle něj by duchovní neměli zasahovat do řízení státu.¹⁵⁹ Samotný al-Sístání ale na íránský model před pár lety poznamenal: „I kdybych za to musel být odstraněn, nedovolím, aby se íránská zkušenost opakovala v Iráku.“¹⁶⁰

Za zmínku stojí, že tentokrát to byl Muqtadá al-Šadr, radikální šíita, kdo prohlásil, že iráctí šíité si zaslouží *marja 'al-taqlíd* íráckého původu.

Jak je vidět na tomto přehledu hlavních šíitských skupin, které si dělaly záslusk na podíl na moci v novém Iráku, šíitská komunita vykročila do postsaddámovského období značně rozdrobená. To se také ukázalo v okamžitých neshodách mezi jejími frakcemi a pokusy o získání co nevíce vlivu v náhlém mocenském vakuu. Jako mohutná síla, se kterou před vpádem do Iráku nikdo moc nepočítal, se ukázali šadristé, tj. následovníci Muqtadá al-Šadra, kteří se začali organizovat v jednotkách Mahdího armády (Džajš al-mahdí, Mahdi Army). Avizovaným cílem šadristů bylo chránit šíity před sunnitskými útoky, ale kromě toho začali nutit k islamizaci obyvatele oblasti, na které měli vliv.¹⁶¹

Sadristé dokonce brzy po vpádu donutili al-Al-Sístáního opustit zemi a jejich vůdce začali volat po *marja 'al-taqlíd*, který by měl írácký původ. Dokonce je často al-Šadrovým mužům připisováno brutální zavraždění ajatolláha al-Chú'ího.¹⁶² Brzy po americké invazi bagdádská čtvrť at-Ṭawra, v době vlády Šaddáma Ḥusajna přejmenovaná na Šaddámovo město, získala přezdívku Sadrovo město, protože právě z této chudinské čtvrti mnoho Sadrových stoupenců pocházelo.¹⁶³

Co však všechny skupiny šíítů spojovalo, byl jejich odpor k americké okupaci Iráku a nesouhlas se setrváním amerických jednotek na írácké půdě.

¹⁵⁹ Bahrain Online, „Ájat al-láh al-Sístání dafa 'ší 'at al- 'iráq li tawwali al-sulṭa al-sijásija,“ 14. února 2005, <http://bahrainonline.org/showthread.php?t=133674>.

¹⁶⁰ Interview s Ghassanem 'Atťijou, Ottawa, 14. května, 2006. citováno v Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 8.

¹⁶¹ Tomáš Raděj, *Írácké povstání v letech 2003-2009* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010), 120.

¹⁶² Al-Chú'í byl zabit rozhorlenou masou lidí, když odcházel z mešity v Nadžafu. Často se poukazuje na to, že Muqtadá al-Šadr si tuto vraždu objednal. Je téměř nemožné prokázat, zda to byla spontánní reakce lidí na možné spojenectví al-Chú'ího s americkými okupanty, či řízena akce al-Šadra. Raděj, *Írácké povstání*, 45.

¹⁶³ Samii, „Shia Political Alternatives“, 99.

5.2 Zahraniční vlivy

Je nutno poznamenat, že všechny informace o podílu ostatních blízkovýchodních států na iráckou politiku jsou erudované dohady. Dohody mezi jednotlivými státy a iráckými stranami se odehrávají v nejvyšší tajnosti, a tak je často obtížné oddělit fakta od legend.

Nejčastěji se mluví o iránském vlivu na Irák. Hlavním iránským zájmem je předejít tomu, aby Irák nepředstavoval potencionální hrozbu pro Írán. Dále se Írán snaží upevnit vztahy s Irákem a zabránit rozšiřování amerického vlivu na Blízkém východě.¹⁶⁴

Tradičně byla vždy ze spolupráce obviňována SCIRI, která byla s podporou Íránu založena a strávila tam dlouhá léta.¹⁶⁵ V posledních letech se ale nejčastěji mluví o Muqtadá al-Šadrovi jako hlavním zástupci iránských zájmů na irácké politické scéně.

Jako příklad jak údajně Írán nedávno ovlivnil iráckou politiku je možno uvést příklad koalice mezi al-Málíkám a al-Šadrem v roce 2010. Po volbách, ve kterých sice těsně vyhrál 'Alláwí, který však nedokázal vytvořit koalici, al-Málíkí hledal politické partnery. Írán měl přesvědčit al-Šadra, který právě v tu dobu studoval v Qomu, aby se s al-Málíkím spojil, aby předešel tomu, že by se 'Alláwí, podporovaný hlavně sunnity, stal prezidentem.¹⁶⁶ O této koalici bude ještě řeč později.

Mluví se i o iránské podílu na sektářské válce, v jejímž průběhu, hlavně mezi lety 2005-2008, měl Írán sponzorovat šíitské milice al-Šadra.¹⁶⁷ Kromě politických a vojenských zájmů, je Írán v Iráku také zainteresován ekonomicky a tento zájem jen stoupá. Například z polovinu roku 2010 prodal Írán v Iráku produkty, jejichž cena převyšovala dvě miliardy dolarů, což bylo o třetinu více než předcházející období.¹⁶⁸

Sekulární šíita Ajád 'Alláwí je hlavním představitelem zájmů jiných států v Iráku než Íránu. Jeho INA byla založena v Saúdské Arábii a 'Alláwí má pořád s touto zemí vynikající vztahy. Má

¹⁶⁴ Webové stránky Council Foreign Relations, „Iran's Involvement in Iraq“, 3. března 2008, <http://www.cfr.org/iran/iransinvolvement-iraq/p12521>.

¹⁶⁵ International Crisis Group, „Iran in Iraq: How much influence?“, (2005): 15. [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iran%20Gulf/Iran/Iran%20in%20Iraq%20How%20Much%20Influence.ashx](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iran%20Gulf/Iran/Iran%20in%20Iraq%20How%20Much%20Influence.ashx).

¹⁶⁶ The Guardian, „Maliki is Iraq's best defence against Iranian influence“, 28. října 2010, <http://www.TheGuardian.co.uk/commentisfree/2010/nov/28/iraq-maliki-iran-influence>

¹⁶⁷ Kenneth Katzman, „Iran-Iraq Relations“, *Congressional Research Service*, 2010, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22323.pdf>.

¹⁶⁸ USA Today, „Iran expands economic influence on Iraq“, 25. října, 2010, http://www.usatoday.com/money/world/2010-10-25-iraqiran25_ST_N.htm.

blízko i k zálivovým zemím, Turecku a Sýrii.¹⁶⁹ Saúdské Arábii jde hlavně o to, kontrolovat šíitský vliv v Iráku a případné myšlenky na jeho expanzi.

Turecko v posledních volbách i po nich podpořilo 'Alláwího a neúspěšně tlačilo na zformování sunnitské aliance. 'Alláwího al- 'Iráqíja obsahuje největší irácké nacionalisty, kteří se nejočividněji staví proti kurdkému separatismu.¹⁷⁰ Turecko má totiž svoji velikou a vzdorovitou kurdkou menšinu a podporuje tedy každého, kdo se staví proti zvýšení míry autonomie, kteří iráčtí Kurdové již získali.¹⁷¹ Kromě toho se Turecko v době těsně po americké válce v Iráku vyvinulo plán „neo-osmanství“. Turecko se chtělo stát rozhodujícím hráčem v oblasti a získat pod svůj vliv země, které kdysi spadaly pod Osmanskou říši.¹⁷² Ve svém úsilí bylo Turecko podporováno Spojenými státy z různých důvodů. Za prvé, jakožto člen NATO je Turecko nejsilnějším americkým spojencem v oblasti. Za druhé, více vlivu pro Turecko znamená méně vlivu pro Írán, největšího soupeře v oblasti Blízkého východu. Tím, že Turecko vyvíjí na Irák nátlak, aby se nepoddával kurdkému separatismu, pomáhá udržovat jednotu Iráku.¹⁷³

Sýrie podporuje 'Alláwího díky jeho baasistické minulosti a v průběhu období po volbách 2010, kdy se jednalo o vytvoření vlády, hostila Sýrie vyjednávání mezi 'Alláwím a al-Šadrem.¹⁷⁴ Sýrie ale hrála podle obvinění Američanů a irácké vlády svoji roli v sektářské válce, tím, že nechala do Iráku přes své hranice přejít mnoho zahraničních povstalců a teroristů.¹⁷⁵ Kvůli tomu se diplomatické vztahy mezi Irákem a Sýrií, čerstvě obnovené po dvacetiletém odmlčení, znovu

¹⁶⁹ The New York Times, „The Heart of Allawi's Win“ 29. března 2010, <http://atwar.blogs.nytimes.com/2010/03/29/the-heart-of-allawis-win/>.

¹⁷⁰ Los Angeles Times, „Neighboring countries compete for influence in Iraq“ 4. srpna 2010, <http://articles.latimes.com/2010/aug/04/world/la-fg-iraq-neighbors-20100804>

¹⁷¹ The New York Times, „Resurgent Turkey Flexes Its Muscles Around Iraq“, 4. ledna 2011, http://www.nytimes.com/2011/01/05/world/middleeast/05turkey.html?pagewanted=2&_r=1

¹⁷² Henri J. Barkey, „Turkey's New Engagement in Iraq“ United States Institute of Peace, (2010): 7. http://www.usip.org/files/resources/SR237_Turkey%27s%20New%20Engagement%20in%20Iraq.pdf

¹⁷³ Henri J. Barkey, „Turkey's New Engagement in Iraq“, 14-16.

¹⁷⁴ Los Angeles Times, „Neighboring countries compete for influence in Iraq“ 4. srpna 2010, <http://articles.latimes.com/2010/aug/04/world/la-fg-iraq-neighbors-20100804>; The New York Times, „The Heart of Allawi's Win,“ 29. března 2010, <http://atwar.blogs.nytimes.com/2010/03/29/the-heart-of-allawis-win/>; The Daily Star „Allawi, Sadr meet in Syria to resolve Iraqi government impasse“ 20. července 2010,

<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/Jul/20/Allawi-Sadr-meet-in-Syria-to-resolve-Iraqi-government-impasse.ashx#ixzz1MiA7yndO>

¹⁷⁵ The New York Times, „Syria Is Said to Be Strengthening Ties to Opponents of Iraq's Government“ 7. října 2007, <http://www.nytimes.com/2007/10/07/world/middleeast/07syria.html?pagewanted>

prudce zhoršily.¹⁷⁶ Al-Málíkí tvrdě kritizoval Sýrii za její podíl na teroristických útocích a Spojené státy zasáhly proti skupinám povstalců dokonce na syrském území.¹⁷⁷ Po skončení nejhorších let sektářského násilí a teroristických útoků se vztahy mezi oběma zeměmi jen zlepšovaly.

6. KAPITOLA: POLITICKÝ VÝVOJ IRÁKU PO ROCE 2003

Americká invaze do Iráku začala 20. března 2003 a prezident George Bush ohlásil konec bojových operací 1. května 2003. Jak už bylo mnohokrát řečeno, Američané byli připraveni na válku, ale nebyli připraveni na mír.¹⁷⁸ Události, které následovaly americké invazi, se ukázaly jako mnohem větší problém, než samotné odstranění režimu Šaddáma Ĥusajna.

Vojenskou akci následoval chaos v zemi, který se Spojeným státům nedařil uvést pod kontrolu. Neměly na to v zemi dostatečný počet vojáků ani humanitárních zásob.¹⁷⁹ V počátečních měsících se jako velická nesnáž ukázalo rozsáhlé rabování a ničení vládních objektů. Američané se ukázali jako neschopní tomu jakkoli zabránit. Kriminální gangy ovládly některé oblasti a začali spolupracovat se teroristy. V této době také zmizely z armádních zbrojnic desítky tun zbraní,¹⁸⁰ což rozhodně nepřispělo k uklidnění situace.

Co se týče správy Iráku, té se ujal ihned po invazi americký generál Jay Garner, jakožto představitel Úřadu pro rekonstrukci a humanitární pomoc (ORHA, Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance). Garnerův tým ale postrádal odporníky na oblast a v květnu téhož roku byl nahrazen Koaliční prozatímní správou (CPA, Coalition Provisional Authority). CPA vedla Irák přibližně rok – do konce června 2004 – a jejím představitelem se stal Paul Bremer. Zatímco Garnerův plán byl, co nejrychleji se z Iráku stáhnout, Bremer byl rozhodnut, že americké jednotky musí v zemi zůstat na dobu neurčitou, dokud nenastolí pořádek.¹⁸¹ Aby bylo vyhověno iráckým nárokům na správu své země, byla vytvořena Irácká vládnoucí rada (IGC,

¹⁷⁶ The Guardian „Iraq and Syria resume diplomatic ties”, 21. listopadu 2006.
<http://www.guardian.co.uk/world/2006/nov/21/iraq.syria>

¹⁷⁷ AFP, „Rare US raid into Syria marks shift in Iraq tactics” 27. října, 2008.

¹⁷⁸ Viz například František Šulc, „Irák jako americký návrat do minulosti“ *Mezinárodní politika*, (2008):4.

¹⁷⁹ Raděj, *Irácké povstání*, 42.

¹⁸⁰ Malcolm Nance, *The Terrorists of Iraq. Inside the Strategy and Tactics of the Iraq Insurgency*. in: Raděj, *Irácké povstání*, 41.

¹⁸¹ Šulc, „Irák jako americký návrat do minulosti“, 6.

Iraqi Governing Council), která fungovala jako poradní orgán americké správě.¹⁸² Nicméně prim při určování chodu země rozhodně hrála americká CPA.

Sunnitští obyvatelé Iráku, do té doby vládnoucí elita, byli přirozeně z nového vývoje věci přinejmenším nervózní a obávali se, že šíité podporovaní Spojenými státy, se ujmou výhradní moci v novém státě.

Ve svých reakcích na americkou invazi nebyli šíité jednotní. Je pravda, že po pádu Bagdádu vítaly americké vojáky masy šíitů, Ale jen o deset dní později už se ale v chudinské čtvrti Bagdádu, Šaddámově městě, stejně jako v Nadžafu konaly protiamerické demonstrace. Za jejich organizací stáli radikální šadristé, kteří měli již v dubnu 2003 tato místa pod kontrolou.¹⁸³

Nařízení CPA, která vydala hned v počátku své vlády, jen potvrdila sunnitské obavy a rozdmýchala oheň nenávisti mezi sunnity a šíity.

První nařízení Bremera se týkalo „debaasizace“¹⁸⁴ irácké společnosti a bylo vyhlášeno 16. května 2003. V praxi to znamenalo, že všichni členové strany Baas, kteří tvořili první čtyři patra stranické elity, přišli o práci.¹⁸⁵ Nejvyšší počet Iráčanů, jichž se toto nařízení se dotklo, je 140,000.¹⁸⁶ Není třeba podotýkat, že většina z těchto propuštěných Iráčanů byli sunnitě. Nutno podotknout, že ač bylo americké vedení později za tento krok často kritizováno, v době, kdy se o něm rozhodovalo, ho mezinárodní společenství na konferenci G7 jednoznačně podpořilo. Co se týče Iráčanů, hlavními proponenty návrhu na debaasizaci se stala INC, v čele se svým představitelem Aħmadem Čalabím, a Kurdové. I mezi šíity měl ale tento krok své kritiky. Například Ajád Allawí debaasizaci kritizoval a argumentoval, že mnozí považovali své spojení se stranou jako „nástroj k přežití“.¹⁸⁷ Debaasizace přispěla velkým dílem k přiostržení už tak napjatých vztahů mezi sunnity a šíity a mnoho propuštěných ex-baasistů se podílelo na klíčícím sunnitské povstání.

Druhým klíčovým nařízením Bremera, které způsobilo ještě více škody než debaasizace, bylo rozpuštění irácké armády a všech bezpečnostních složek. V první řadě o zaměstnání přišlo

¹⁸² Raděj, *Irácké povstání*, 42-43.

¹⁸³ Amatzia Baram, „Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor“, Webové stránky The Brookings Institution, http://www.brookings.edu/papers/2003/0430iraq_baram.aspx.

¹⁸⁴ V časopisu *Mezinárodní politika* je užíván termín „debaasifikace“, což počestělá verze anglického termínu debaasification. Raděj zase používá termín „debaasizace“. Viz Raděj, *Irácké povstání*, František Šulc, „Irak jako americký návrat do minulosti“ *Mezinárodní politika*, (2008).

¹⁸⁵ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 150.

¹⁸⁶ Raděj, *Irácké povstání*, 44.

¹⁸⁷ Citován v Allawi, *The Occupation of Iraq*, 151.

okolo 400 000 převážně sunnitských Iráčanů¹⁸⁸. Zvláště důstojníci se necítili být svázáni s režimem Šaddáma Ĥusajna, a dokonce v některých případech spolupracovali s americkými jednotkami v průběhu invaze, prožívali velké rozčarování. V porovnání s debaasizací bylo toto nařízení CPA mnohem nepopulárnější. S rozpuštěním armády většinou souhlasili pouze Kurdové. O sunnitech mluvit není třeba, dokonce ani většina šíitů k tomuto kroku nepřistupovala vstřícně. Jejich představy o budoucí irácké armádě se totiž lišily od těch, které měla CPA. Zatímco šíité preferovali silný Irák s velkou armádou pod šíitským vedením, CPA měla v plánu vybudovat slabou armádu, aby Irák nemohl ohrožovat své blízkovýchodní sousedy.¹⁸⁹

Kromě toho, že rozpuštění armády křížilo plány mnohým iráckým politikům, toto rozhodnutí bylo vnímáno jako národní ponížení. Většina Iráčanů nevěděla o krutostech, které armáda na pokyn režimu spáchala. Naopak, nespočetněkrát omílaná ideologie státu a kult irácké národní armády, který se snažil vytvořit, přece jen zanechaly v Iráčanech stopy. Šaddámův režim budoval národní hrdost k armádě a jejím „hrdinským“ bitvám. Irácká armáda byla oslavovaná ve spojitosti s jejím zapojením v palestinsko-izraelské válce v roce 1948, či s její účastí na jomkipurské válce v roce 1973. Přirozeně v době irácko-iránské války byla armáda glorifikována a Šaddám nazval válku, která ekonomicky naprosto zdecimovala Irák, novou „Qádisíjou“, jak už bylo výše zmíněno. Útok na Kuvajt, který měl pro Irák nedozírné politické i ekonomické následky, byl zase pojmenován „Matka všech bitev“ (*Um al-Ma ĵarik*). Veškerá zapojení irácké armády byly interpretovány v rámci panarabské rétoriky. Například i irácko-iránskou válku pojal Šaddám Ĥusajn jako ochranu arabského světa před iránským nepřítelem.

Kvůli vysoké militarizaci irácké společnosti a osmileté irácko-iránské válce většina obyvatel měla příbuzného, který v irácké armádě alespoň nějaký čas sloužil. Jednoduše, armáda se stala nedílnou součástí irácké společnosti a národní identity. Proto bylo její rozpuštění vnímáno většinovým obyvatelstvem jako nepřátelský akt. A znovu byla nejvíce postižena sunnitská komunita.

Kromě těchto zásadních politických pochybení ani celkově nemělo americké vedení situaci pod kontrolou. Hlavním problémem byl nedostatek základní bezpečnosti a základních služeb, jako jsou dodávky elektřiny či fungující kanalizační systém.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 155.

¹⁸⁹ Allawi, *The Occupation of Iraq*, 158.

¹⁹⁰ Raděj, *Irácké povstání*, 46.

Na obecné rovině se největší chyby americká správa dopustila, když pod vlivem svých iráckých spojenců (hlavně z INC a kurdských stran)¹⁹¹ považovala Irák za zemi rozdělenou striktně na tři monolitické nábožensko-etnické skupiny. Američané očekávali, že je *všichni* Kurdové a šiité přijmou s jásotem a budou spokojeni i s vůdci, které jim vybrali. Nepočítali s komplikovaností rozporů, které vládli v šiítské komunitě. Tím, že Američané do čela státu dosadili úzkou skupinu exilové elity, jen prohloubili a vyvolali nevoli většiny iráckých šiitů a téměř všech sunnitů. Po této strategické chybě už další jen následovaly.

Cílem této studie není vyjmenovávat bezpočet dalších incidentů, kterých se americké jednotky v této době dopustili, od věznic Abú Ghraib, přes rozsáhlé kolaterální škody na civilní obyvatelstvo po ponižující chování některých vojáků k obyčejným Iráčanům. Ačkoli mezi lidmi panovaly různé fámy, které se nemusely zakládat na pravdě, v každém případě tato averze obyčejných lidí vůči americkým jednotkám značně přispěla k vzniku povstání proti „okupantům“.

Takřka vzápětí po americké invazi povstali sunnitské i šiítské skupiny. Na krátké období zase sunnitě a šiité spojili své síly proti „vetřelcům“. Duchovní i laikové volali po islámské jednotě. Zachovaly se záznamy o jedné z takových demonstrací. Lidé křičeli slogan: „Žádná šiítská, žádná sunnitský – jen národní jednota. (*Lá sunnija, lá ši'ija – wiħda, wiħda waħanija*).“¹⁹²

Šiitští povstalci nesouhlasili s přítomností cizích vojsk na iráckém území a sunnitě od nového režimu očekávali jen útlak a mstu. Sunnitské útoky byly na prvním místě směřovány proti Američanům, ale byli vražděni také šiitští představitelé. Emblematickým se stalo zlynčování čtyř členů amerických elitních jednotek na konci března 2004 ve městě Fallúdži, které leží ve středu provincie Anbár. Právě tato sunnitská provincie se stala místem nejužšího odporu proti americké přítomnosti v Iráku.

Na fallúdžský incident odpověděla americká správa tvrdým odvetným tažením hned v dubnu téhož roku, které nenávisť sunnitů ještě prohloubilo a jen zvýšila jejich horlivost v povstaleckém boji proti americkým jednotkám a útokům na šiity. Stojí za zmínku, že šiité se

¹⁹¹ Toby Dodgem, „Iraqi Transitions: from regime change to state collapse“ *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 4-5, (2005): 705- 721.

¹⁹² Allawi, *The Occupation of Iraq*, 472.

vcelku zdrželi útoků na sunnity, přičemž *sajjid* al-Sistání hrál v tomto udržování pořádku velkou roli.¹⁹³

Rok 2006 se stal přelomový, protože tehdy se teprve naplno rozhořela sektářská válka. Po sunnitském útoku na mešitu v šíitském svatém městě Sámarrá v únoru 2006, se do sektářského boje naplno zapojili i šíité. Roky 2006 a 2007 se nesly ve znamení krvavé občanské války mezi sunnity a šíity. Co začalo jako sektářská válka, se rozrostlo do nekontrolovatelného víru násilí. Nejkrvavějším měsícem se stal listopad 2006, během kterého zemřelo 3 706 Iráčanů. V Bagdádu se válka projevila tím, že dříve smíšené čtvrti se „vyčistily“. Den co den docházelo k vraždění a únosům, které mohly, ale také nemusely být sektářské povahy. V takovém stupni násilí nebylo možno klasifikovat pohnutky únosců, na finanční, sadistické, či pohnutky zapříčinění sektářskou nenávisť.

Asociace muslimských učenců (AMS, Association of Muslim Scholars), která sunnitské povstání podporovala a dodávala mu na legitimitě svým nesmiřitelným postojem vůči americké přítomnosti v Iráku, získala mnoho příznivců. Jinak ale sunnitské povstání nemělo žádnou zřejmou politickou reprezentaci a vyznačovalo se značnou fragmentací. Mnoho cizinců (odhadem mezi 800 a 2 000) také překročilo hranice, aby vzbouřence podpořili.

Tomáš Raděj, autor knihy věnované iráckému povstání definoval dvě hlavní skupiny sunnitských povstalců, převážně nacionalistické a islámské radikály.¹⁹⁴

Bylo by ale mylné, všechny tyto povstalce označit za stoupence padlého režimu, stejně jak to udělalo americké vedení Iráku. Mnoho z nich po návratu Šaddáma Ĥusajna ani strany Baas nevolali. Proti americkým jednotkám bojovali jako proti okupační síle. Podle Raděje ani na šíity islámští radikálové neútočili kvůli doktrinárním otázkám ale jednoduše proto, že pro ně šíité představovali uzurpátory.¹⁹⁵

Stabilizace nastala díky třem faktorům. Prvním rozhodujícím faktorem bylo prudkému zvýšení počtu amerických vojáků v Iráku v roce 2007. Tato akce byla nazvaná „Nová cesta vpřed“ (The New Way Forward), obecně je o ní referováno jako o „the Surge“¹⁹⁶. Prezident

¹⁹³ Raděj, *Irácké povstání*, 57.

¹⁹⁴ Raděj, *Irácké povstání*, 105.

¹⁹⁵ Raděj, *Irácké povstání*, 177. Více o struktuře sunnitského povstání viz Raděj, *Irácké povstání*, 103-118.

¹⁹⁶ Webové stránky kanceláře Bílého domu <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>, Washington Post.

Bush se v době, kdy vrcholila sektářská válka, poslal do Iráku posilu 24 000 vojáků, kteří měli pomoci s uklidněním situace, což se jim také povedlo.¹⁹⁷

Druhým faktorem, který výrazně přispěl k uklidnění situace, bylo přesvědčení sunnitských kmenů ke spolupráci s Američany. Mnoho příslušníků těchto kmenů ztratilo práci, když Američané rozpustili iráckou armádu a zůstalo bez práce. Následně se tito muži jali bojovat po boku organizace al-Qá'ida v Iráku proti americkým vojákům a po dlouhé roky se provincie Anbár stala místem nejprudšího odporu. V době, kdy vrcholila sektářská válka a povstání proti „okupaci“ země v roce 2006 se podařilo americké správě dohodnout se se sunnitskými kmeny v Anbár. Za 300 dolarů měsíčně a za slíbenou práci buď v armádě nebo ve státní správě se tyto kmeny spojili s Američany v boji proti al-Qá'idě v Iráku a jejich akce měla úspěch, protože se jim podařilo dostat situaci pod kontrolu. Tito muži byli organizováni v podobě jednotkách, které byli pojmenovány „rady probuzení“ (Awakening Council, madžális aš-šahwa) nebo Synové Iráku (Sons of Ir. Obrácení sunnitských kmenů na svoji stranu je považováno za jedno z největších taktických vítězství Američanů v Iráku. Hnutí probuzení se později rozšířilo i do ostatních částí Iráku.¹⁹⁸ Zde je ale třeba poznamenat, že se americké správě a irácké vládě nepodařilo bojové jednotky „rad probuzení“ plně začlenit do bezpečnostních jednotek státu. Navíc Američané neplatili sunnitským bojovníkům vždy v čas, a proto se někteří z nich navrátili zpátky ke spolupráci s al-Qá'idou v Iráku a al-Málíkí se poté znovu musel usměrňovat.¹⁹⁹ Po neúspěchu ve volbách v roce 2010 ještě více mužů opustilo „rady probuzení“.²⁰⁰

Konečně poslední rozhodný faktor, který přispěl k většímu klidu v ulicích, byl zásahem premiéra al-Málíkího proti šiitským milicím Mahdího armády. V tomto ohledu byla zásadní bitva o Basru, která po těžkých bojích znamenala porážku Mahdího armády. Nicméně o al-

¹⁹⁷ Ve své Zprávě o stavu Unie, což je každoroční projev, který má president USA před kongresem, George Bush oznámil záměr o posílení amerických jednotek v Iráku. Viz The New York Times, „The State of Our Union Is Strong; Our Cause in the World Is Right,” 24. ledna 2007, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9D05E0DD163FF937A15752C0A9619C8B63&pagewanted=1>.

¹⁹⁸ The New York Times, „Awakening Movement in Iraq,” 19. října 2010. http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/iraq/awakening_movement/index.html?offset=0&s=newest.

¹⁹⁹ The New York Times, „Troops arrest an Awakening Council Leader“ 28. března 2009, <http://www.nytimes.com/2009/03/29/world/middleeast/29iraq.htm>.

²⁰⁰ The New York Times, „Awakening Movement in Iraq“ 19. října 2010, <http://www.nytimes.com/2009/03/29/world/middleeast/29iraq.htm>.

Málikího kampani proti šíitským i jiným milicím se budeme podrobněji věnovat v souvislosti s jeho předvolební kampaní k volbám v roce 2009.

6.1 Od americké správy po první irácké svobodné volby

Po oficiálním skončení americké invaze se moci v Iráku ujal Úřad pro rekonstrukci a humanitární pomoc (ORHA, Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance) v čele s Jayem Garnerem. Už v květnu 2003 byl ale tento úřad nahrazen Koaliční prozatímní správou (CPA, Coalition Provisional Authority), v jejímž čele stál Paulem Bremerem, jenž se významně podílel na vývoji věcí v Iráku, jak bylo načrtnuto v předchozí kapitole.

CPA měla hlavní slovo, ale také měla k dispozici poradní orgán Iráckou vládnoucí radu (IGC, Iraqi Governing Council), která byla jmenována v červenci 2003. IGC měla 25 členů, kteří patřili převážně do irácké exilové elity. Rada měla pouze velmi omezený okruh stoupenců. O začlenění představitelů ostatních složek irácké společnosti se nevedla žádná diskuze²⁰¹, což mělo za následek, že mnoho z těchto složek, zvláště sunnitů, se cítilo vyřazeno z podílu na formování země. Pravomoci IGC byly omezené: CPA s ní měla konzultovat každý důležitější krok a IGC měla jmenovat Přípravnou ústavní komisi, která by navrhla způsob, jak bude sestavena ústava a jakým způsobem bude schválena.

CPA měla v plánu dovést zemi k prvním volbám a zadat sestavení ústavy americkým expertům. Proti tomu se Iráčané v čele s šíity ohradili. Velký ajatolláh al-Sístání dokonce vydal *fatwu*, že nikdo jiný než Iráčané nesmí sestavit iráckou ústavu.²⁰² Přesněji, al-Sístání se vyjádřil, že není možné si být jistý, že komise jmenovaná Američany „sestaví ústavu, která bude v souladu s nejvyšším zájmem iráckých občanů a která bude vyjadřovat jejich národní identitu, jejímž základem je islámské náboženství a vznešené společenské hodnoty.“²⁰³ Z tohoto prohlášení je zřejmé, že velký ajatolláh al-Sístání považoval dva zdroje legitimity irácké vlády a ústavy - souhlas občanů a souhlas náboženských autorit.

Dalším šíitským vůdcem, který se postavil proti záměru sestavit iráckou ústavu v americké režii, byl Muḥammad Báqir al-Ḥakím. Ve své pátečním kázání označil tuto cestu za

²⁰¹ Katia Papagianni, „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007) 8: 261.

²⁰² Katia Papagianni, „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007) 8: 261.

²⁰³ Citováno v Cole, *The Ayatllahs and democracy in Iraq*, 10.

nesprávnou. Jako klíčové podmínky fungování irácké vlády označil vůli lidu, respekt k menšinám, který by byl zajištěn federálním zřízením státu a respekt k islámu, tj. zákony postavené na islámském právu.

Vzhledem k odporu, který americké plány ohledně ústavy vyvolaly, se CPA rozhodla ke kompromisu. Dne 15. listopadu 2003 Paul Bremer uzavřel dohodu s IGC (jak už bylo řečeno, jmenoval ji on sám), která vyzývala k volbám v květnu 2004. Bylo ale naplánováno, že v těchto volbách budou volit speciální rady ve všech 18 iráckých provinciích a budou složené z notáblů, starších a kmenových náčelníků. Tyto provinční rady zvolí prozatímní parlament a ten sestaví ústavu v souladu s *fatwou* al-Sístáního. Tento kompromis měl za cíl navrátit suverenitu do rukou Iráčanů, upokojit al-Sístáního, a zároveň předejít možnému riziku toho, že v klasických volbách by k moci mohli přijít arabští nacionalisti, či radikální šiité a sunnité, kteří nesouhlasí s americkou správou Iráku.

Nicméně i tento kompromis se minul účinkem. Už 18. listopadu 2003 nový vůdce SCIRI 'Abd al-'Azíz al-Ĥakím (1950-2009)²⁰⁴ napadl tuto dohodu s tím, že ústavní proces je urychlený a z velkého podílu Iráčanům diktovaný svrchu. Šiitští klerikové zase poukazovali na to, že se jedná spíše než o volby demokratické o volby oligarchické.²⁰⁵

Al-Sístání, který podle amerických předpokladů měl být na jejich straně, dohodu z 15. listopadu 2003 odsoudil se slovy:

Organizace zamýšlené volby členů prozatímní legislatury nezaručuje vytvoření parlamentu, který by opravdově reprezentoval irácký lid. Musí být tedy změněna na jiný způsob, který by reprezentaci iráckého lidu zajišťoval. A tímto způsobem jsou přímé volby, díky kterým bude parlament odvozen od vůle Iráčanů, bude je spravedlivě reprezentovat a zároveň bude ochráněn před případným napadnutím jeho legitimacy.²⁰⁶

Tento výrok je al-Sístáního nejvýraznějším podpořením občanské suverenity a voláním po plném demokratickém systému v Iráku. Kromě výhrad týkajících se nedemokratičnosti plánovaných voleb, al-Sístání rovněž kritizoval dohodu z 15. listopadu, že nevyhradila žádné místo islámu a nezaručila zákaz protiislámských zákonů.

Tentokrát i Muqtadá al-Šadr vyjádřil souhlas se al-Sístáního názorem a prohlásil jakýkoli orgán, který nebude zvolen v demokratických volbách, za nelegitimní.

²⁰⁴ Muḥammad Báqir al-Ĥakím byl totiž zavražděn 29. srpna 2003.

²⁰⁵ Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 12.

²⁰⁶ Washington Post, „Cleric Renews Call for Iraq Elections“, 29. listopadu, 2003.

Jako reakci na tyto ohlasy Bremer zorganizoval hlasování v IGC, které al-Sístáního volání po přímých volbách odmítlo. Nicméně takové hlasování v orgánu, který mnoho Iráčanů nepovažovalo za legitimní a který reprezentoval převážně exilovou elitu, neuspokojilo davy.

Nejprve se na podzim roku 2003 konaly demonstrace na podporu přímých voleb v Hille, které ukázaly, že techniku demonstrací a veřejného nepokoje, které v 90. letech praktikovali výhradně šadristé, převzali i ostatní složky šíitské komunity.

Na své zahraniční cestě do Německa v prosinci 2003 'Abd al- 'Azíz al-Ĥakím, který se mezitím stal předsedou IGC, oznámil, že doufá v demokratický a svobodný Irák, který bude „respektovat všechna náboženství a lidská práva“.²⁰⁷

V lednu 2004 propukly další demonstrace řízené *sajjidem* al-Sístáním, tentokrát na ulicích Basry a Bagdádu, kterých se účastnilo desetitisíce lidí požadujících přímé volby. Aby al-Sístání podpořil požadavek přímých voleb, zorganizoval 14. ledna 2004 setkání s náčelníky kmenů středního Eufratu, kteří mají velkou autoritu v rurálních částech Iráku. Počet Iráčanů žijících na venkově ale během 20. století výrazně poklesl. Al-Sístání šajchy přesvědčoval, že po přímých volbách by spíše vedli své kraje oni, než ti, „kteří přišli ze zahraničí“²⁰⁸. Zde se jasně projevuje jistá nevraživost proti exilovým Iráčanům, kteří ovládli IGC, a přesvědčení, že vládnout by měli občané, kteří Irák neopustili. Al-Sístání na tomto setkání také evokoval velké irácké povstání v roce 1920 proti britské správě, při kterém se spojili šíité s šajchy kmenů: „Nyní musíte hrát významnou roli, přesně takovou jakou jste hráli v povstání roku 1920.“

Následujícího dne 15. ledna 2004 propukly obrovské demonstrace v Basře na podporu přímých voleb, kterých se zúčastnilo asi 40 000 lidí a které vedl zástupce al-Sístáního v Basře 'Ali 'Abd al-Karím al-Musáwí. Tyto demonstrace byly také podporovány *Da'wou* i SCIRI. O pár dní později 19. ledna 2004 proběhly ještě větší demonstrace, tentokrát v hlavním městě, znovu organizované šíitskými stranami. Bagdádských provolebních demonstrací se účastnilo přibližně 100 000 lidí a mnoho z nich skandovalo al-Sístáního jméno a neslo transparenty s jeho jménem. Přesně jako al-Sístání, dav žádal přímé volby a islám ve vedení. Někteří demonstranti nesli i transparenty, které se vyjadřovali pro náboženské vedení státu.

²⁰⁷ TV al-Manár, čtvrtek, 18. prosince, 2003.

²⁰⁸ Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 16.

Po takovém vývoji situace se i ICG začínala přiklánět na stranu al-Sístáního. Aḥmad Čalabí například vystoupil před publikem ve Washingtonu a prohlásil, že preferuje otevřené volby a věří, že je možné je provést.²⁰⁹

Podobný názor vyjádřil i ‘Abd al- ‘Azíz al-Ḥakím v rozhovoru pro Reuters: „...věřím, že volby vyjádří názory a vůli lidu...a jejich konání je proveditelné.“²¹⁰ Al-Ḥakím se později tohoto roku uchýlil k ostřejší rétorice národní svobody, do které zakomponoval prvky šíitské ideologie. V březnu 2004 v den ášúry, svátku, kterým si šíité připomínají mučednickou smrt imáma Ḥusajna, se ve svém kázání al-Ḥakím znovu zastal demokratických voleb, připomenul neblahé časy, které postihly Irák, a poukázal na imáma Ḥusajna, jako na symbol svobodných lidí:

Území Iráku je území svatých míst a kolébka svobody, a náš imám Ḥusajn, mír buď s ním, je vůdce mučedníků a otec všech svobodných lidí. Abychom uzavřeli cestu ke všem možným druhům diktatur a abychom předešli opakování hořké zkušenosti se Šaddámovou tyraní, trváme v tomto nebezpečném a citlivém období našeho boje na organizování svobodných a spravedlivých voleb, které umožní lidem vyjádřit svá mínění o tom, koho si zvolí, aby je reprezentoval.²¹¹

Tento diskurz je zcela zjevně nacionalistický a využívá šíitských symbolů k vytvoření národní identity. Připomíná významnou osobnost šíitských dějin, jejíž symboliku rozšiřuje na „všechny svobodné lidi“. Pomocí tohoto diskurzu al-Ḥakím srovnává jakoukoli tyranii, která postihla Irák (a tudíž i vládu Bremera) s mučednictví imáma Ḥusajna.

V únoru 2004 se při rozhovoru pro německý *Der Spiegel* dostal al-Sístání otázku, zda si nemyslí, že demokratický systém by se v Iráku mohl zvrátit v tyranii šíitské většiny. al-Sístání odvětil, že to se nestane, protože „i když některá komunita bude mít početní většinu, nepovede to k vytvoření politické většiny, protože v každé komunitě existují rozličné politické orientace“.²¹² Al-Sístání tedy argumentoval, že kvůli politické roztržičnosti šíitů, se tito nesjednotí v politické formaci, která by ovládla politickou sféru. Tento předpoklad byl ale mylný, jak se ukázalo později v lednových volbách 2005.

Po dalších demonstracích v Náširíji se Bremer rozhodl, že vystoupí v televizi, aby vysvětlil, že volby, tak jak si je představují demonstranti, jsou nereálné. Toto vystoupení nic nezměnilo, je se zvýšila nevole Iráčanů, s kterou pohlíželi na americkou správu Iráku.

²⁰⁹ Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 19.

²¹⁰ Al-Zaman, 26. ledna, 2004.

²¹¹ al-‘Adála, 4. března, 2004.

²¹² Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 19.

V tomto boji o svobodné přímé volby se tedy šíité postavili do jednoho tábora. Nicméně, přece se mezi nimi vyskytovali rozdílné názory, co se týče budoucího uspořádání Iráku. Mezi hlavní rozpory patřila otázka federalismu. Zatímco al-Sístání prosazoval svoji vizi centralizovaného státu, představitelé SCIRI by dali přednost federálnímu Iráku. Slovy ‘Abd al-‘Azíze al-Ĥakíma: „Ústava by měla zaručit svobodné a efektivní zapojení všech složek společnosti do správy jejich země legitimním a decentralizovaným způsobem“.²¹³

Nakonec šíité dostali v podstatě to, co chtěli. Občanské volby byly naplánovány na druhou polovinu ledna 2005 a OSN získalo v demokratizaci Iráku mnohem větší roli, než si Bushova administrativa představovala. V této fázi iráckého vývoje tedy šíité hráli nenahraditelnou roli, jako ochránci demokratizačního procesu v Iráku, který na rozdíl od Chomejního neviděli jako rozporuplný islámskému řádu. I členové a vůdci SCIRI, kteří byli a jsou často obviňováni z toho, že jsou pod iránským vlivem, se slova „demokracie“ neštíteli. To poukazuje na jejich ideologickou nezávislost na iránském režimu.

Je možné se zamyslet nad šíitskými pohnutkami, které lpí na demokratickém principu. Předně demokratická hesla posloužila jako vzdor proti autoritativní americké správě. Tím, že šíitští vůdci hovořili stejným jazykem západních hodnot jako okupující mocnost, dokázali americké správě protiředit a dokonce si vymocit, co potřebovali. Šíité se samozřejmě demokratických voleb nemuseli obávat, protože tvoří převážnou většinu v Iráku. Rovněž americkou správou dosažení IGC se skládal převážně z exilových šíitů. Zde se ukázala nevraživost mezi jednotlivými složkami irácké komunity, když al-Sístání prohlašoval, že by Irák měli spravovat Iráčané, kteří v něm setrvali. Ale ani exiloví šíité nebyli nakloněni americkému plánu o volbách založených na provinčních radách. Hlavním důvodem byla asi celková neoblíbenost tohoto řešení, jejímž důsledkem by byla i nepopularita parlamentu, který by byl tímto způsobem zvolený. Proto se i SCIRI rozhodla dát se na stranu lidu proti svým americkým spojencům, a tak získat větší podporu iráckých občanů.

IGC vydala Prozatímní administrativní zákon (TAL, Transitional Administrative Law), který stanovil, že návrh irácké ústavy musí být hotov do 15. srpna 2005 a předložen k referendu do 15. října 2005. Dodatek k TAL (1. června 2004) zase stanovil, že bude zřízena stočlenná Národní rada, která bude dohlížet na prozatímní vládu. Tento zákon vyvolal mnoho nevole, jak ze strany šíitů, tak i sunnitů. Šíité se bouřili proti pravidlu, že když tři provincie budou hlasovat

²¹³ Cole, *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*, 23.

proti ústavě dvoutřetinovou většinou, ústava nebude schválena. Toto pravidlo bylo přezdíváno „kurdské veto“, protože Kurdové jím získali možnost hlasovat proti ústavě a nebýt přehlasováni šíitskou většinou. Sunnité prohlásili zákon za neplatný, protože při jeho schválení nebyly zastoupeny všechny irácké skupiny.

V červnu 2004 se IGC změnila v Iráckou prozatímní vládu (IIG, Iraqi Interim Government), která byla jmenována OSN a USA. Přestože měl tento krok vést k legitimizaci nového režimu pro skupiny, které nesouhlasily s americkou přítomností v Iráku, žádnou změnu nepřinesl. Složení IIG bylo velmi podobné složení ICG, to znamená, že tyto skupiny nebyly reprezentovány.

V létě 2004 byla zorganizována Národní konference, která se podle dodatku k TAL měla skládat z 1000 až 1500 Iráčanů, reprezentujících celou škálu irácké společnosti, a měla rozpoutat národní debatu o ústavě. Nicméně, tento předpoklad se nesplnil, jelikož na této konferenci zase chyběli zástupci skupin, kteří se postavili proti americké přítomnosti v Iráku, jako například šadristé, Muslimští ulamá, či Irácká islamistická strana.²¹⁴ Kromě toho Národní konference, která trvala tři dny, nezvolila členy Národní rady, aby dohlížela na prozatímní vládu. IIG jmenovala stočlennou Vysokou přípravnou komisi (HPC, High Preparatory Commission), kterou logicky ovládly strany dominantní v IIG.

Dalším krokem byly volby, které měly určit členy Prozatímního národního shromáždění (Transitional National Assembly), které sestaví ústavu a zároveň zvolí provinční rady. Tyto první volby podle TAL musely být zorganizovány nejpozději 31. ledna 2005. První irácké volby upravoval volební zákon z 4. června 2004. Podle tohoto zákona byl Irák jedna volební jednotka, voliči měli volit uzavřené kandidátní listiny podle poměrného volebního systému. Tento systém byl sice jednoduchý, ale zároveň upřednostňoval velké a zavedené strany, které byly schopny se prosadit na celostátní úrovni. Kromě toho tento systém zvyšoval pravděpodobnost toho, že lidé budou volit podle své etnické a sektářské příslušnosti, protože na celostátní úrovni se dalo očekávat, že aliance se budou snažit přesvědčit voliče touto nejjednodušší cestou.

Kromě toho také sunnité požadovali harmonogram stažení amerických jednotek ze země. UIA tento požadavek stáhla ze svého programu ani ne týden před volbami.²¹⁵

²¹⁴ Katia Papagianni, „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007) 8: 263.

²¹⁵ Chris Toensing, „Iraqi Elections“ *Middle East Report*, N°234 (2005), 8.

Vzhledem k těmto očekáváním vyjádřili sunnitě nesouhlas s nadcházejícími volbami v jejich stávající podobě. Protože jejich námitky nebyly vyslyšeny, vlivné sunnitské skupiny, Asociace muslimských učenců, Irácká islámská strana a menší sunnitské nacionalistické organizace vyhlásily bojkot lednových voleb.

6.2. První irácké volby 30. ledna 2005: Sunnitský bojkot

Obrázek 1: Iráčané slaví první svobodné volby, (zdroj: *The New York Times*)

6.2.1 Výsledky parlamentních voleb

Podobné obrázky jako tento se objevovaly ve světových médiích. Iráčané na nich byli zachyceni, jak slaví své první svobodné volby. Obrázky lidí, kteří hrdě ukazují své fialové prsty na důkaz toho, že se účastnili voleb, se rozletěly po celém světě.²¹⁶

Bushova administrativa zoufale potřebovala konečně nějaký hmatatelný důkaz, že americká invaze do Iráku přinesla světu něco pozitivního. Podíváme-li se však na účast a výsledky voleb, nebylo zde co slavit.

Jak jsme si ukázali, první irácké volby provázelo mnoho kontroverzí, které nakonec vedly k tomu, že sunnitské strany vyhlásily bojkot voleb, jak parlamentních, tak provinčních. Kromě kontroverzí je provázely také ozbrojené útoky, jak na voliče, tak na kandidáty.

Co se týče parlamentních voleb, Iráčané v nich volili 275 členné prozatímní Národní shromáždění, které mělo sestavit iráckou ústavu a vykonávat zákonodárnou činnost do té doby, než bude na základě nové ústavy sestavena nová vláda.

Jak se dalo očekávat po takovém sledu událostí, lidé volili převážně v souladu se svojí nábožensko-etnickou příslušností. Z tabulky výsledků parlamentních voleb z ledna 2005 se hlavním vítězem stala Spojená irácká aliance (UIA, United Iraqi Alliance), podporovaná

²¹⁶ Bylo ustanoveno, že voliči musí namočit prst ve fialovém inkoustu, aby se předešlo duplikaci hlasů.

sajjidem al-Sístáním s přibližně 4 miliony hlasy, které představovaly 48 % všech hlasů. Al-Sístáního podpora byla pravděpodobně klíčová, protože jak už bylo zmíněno, SCIRI ani *al-Da'wa* se netěšily široké popularitě a mnozí na ně nahlížely jako na pozápadnělé Iráčany, kteří se „spráhli“ buď s Amerikou, nebo s Íránem. Al-Sístáního vyzývání k volbám mělo obecně velký vliv na vysokou šíitskou volební účast. Někteří voliči se svěřovali, že k volbám přišli na jeho popud.²¹⁷

UIA byla koalice, která zahrnovala šíitské náboženské strany *Da'wu*, SCIRI, INC (Čalabí) a stoupence Muqtadá al-Šadra. I přes účast INC se dá kvalifikovat jako šíitská náboženská koalice. Její složky se ale v mnoha věcech názorově rozcházely. Dětila je například otázka federalismu.

Následovala ji Demokratická vlastenecká aliance Kurdistánu (Democratic Patriotic Alliance of Kurdistan) s asi 2,2 miliony hlasy a 26 %.

Na třetím místě skončil sekulárního šíita Ajjád 'Alláwí, v té době premiér prozatímní irácké vlády (IIG), se svojí al- 'Iráqíjou (Iraqi list, *al-qá'ima al-íráqíja*) s přibližně 14 % hlasy. Nejdůležitější složkou této aliance byla 'Alláwího INA, a tudíž tato strana představovala sekulární šíity.

REPUBLIC OF IRAQ		
LEGISLATIVE ELECTIONS OF 30 JANUARY 2005		
=====		
Elections to the National Assembly		
Source: Independent Electoral Commission of Iraq		
Figures marked with an asterisk are estimates.		
PRELIMINARY NATIONAL SUMMARY OF VOTES		
=====		
Registered voters:	14,270,000*	
Total votes cast:	8,550,571	59.9*
Invalid votes:	94,305	01.1

²¹⁷ The New York Times, „Shiite Leader Inspires Many to Cast Ballots“, 31. ledna 2005.

Total valid votes:	8,456,266	98.9	

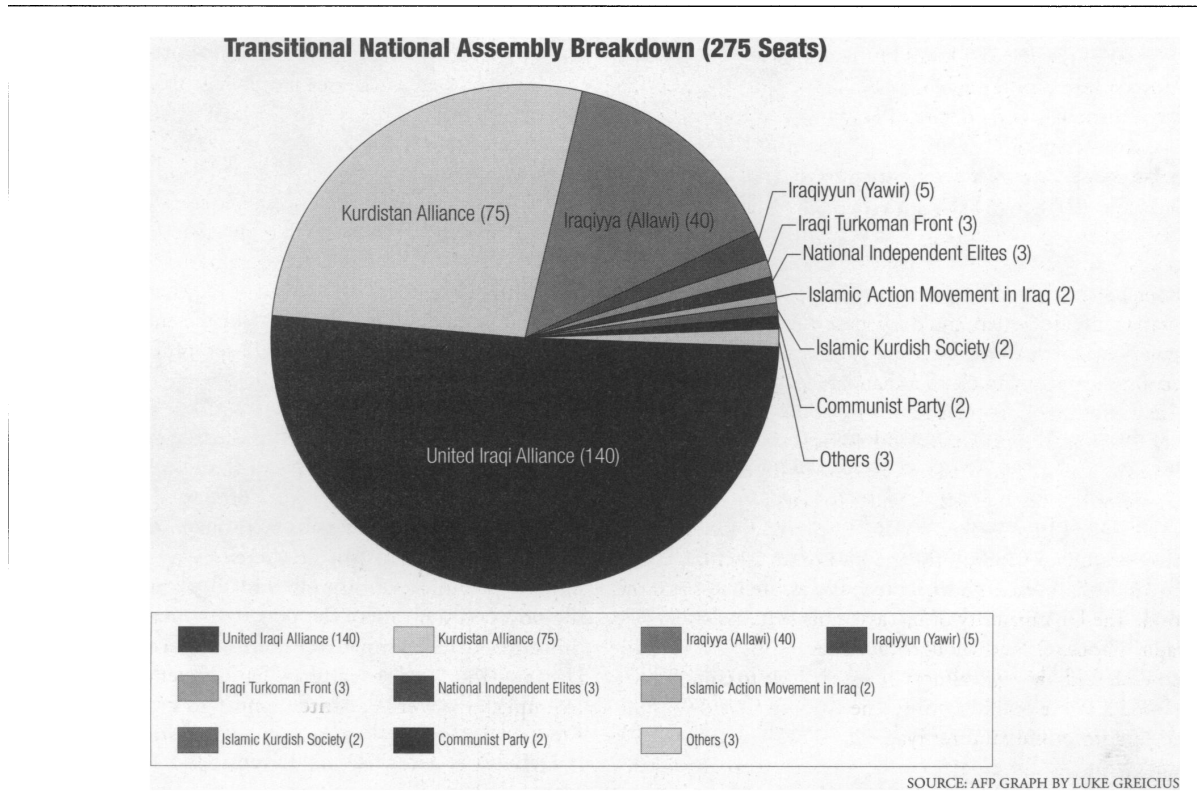
Party	Votes	%	Seats

Democratic Patriotic Alliance of Kurdistan	2,175,551	25.7	75
Iraqi List	1,168,943	13.8	40
Iraqi Turkmen Front	93,480	01.1	3
Islamic Action Organization in Iraq	43,205	00.5	2
Islamic Group of Kurdistan	60,592	00.7	2
National Democratic Alliance	36,795	00.5	1
National Independent Cadres and Elite	69,938	00.8	3
National Rafidain List	36,255	00.4	1
People's Union	69,920	00.8	2
Reconciliation and Liberation Bloc	30,796	00.4	1
The Iraqis	150,680	01.8	5
United Iraqi Alliance	4,075,292	48.2	140
Other	444,819	05.3	-

Total	8,456,266	100,0	275

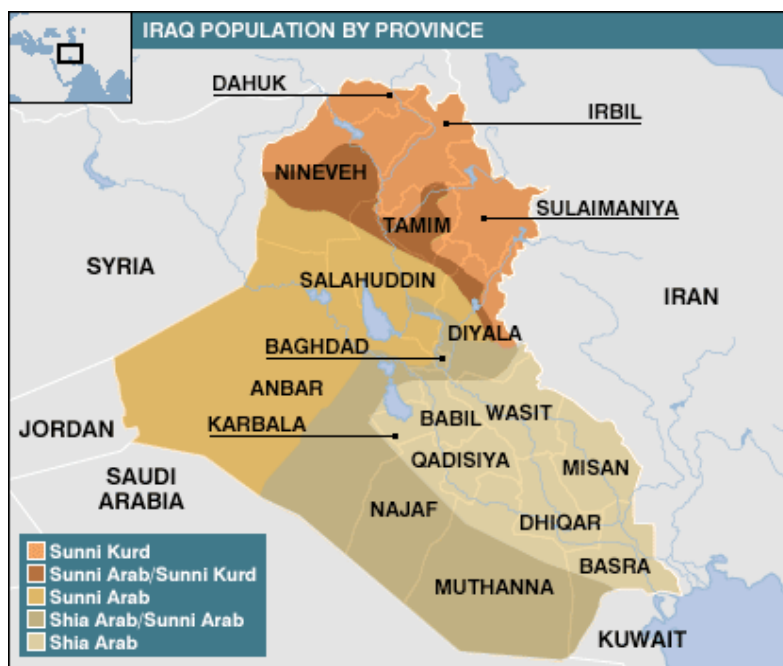
Tabulka 1: Výsledky parlamentní voleb v lednu 2005. (zdroj: Adam Carr's Election Archive)²¹⁸

²¹⁸ <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq/>

Graf 1: Výsledky parlamentních voleb v Iráku v roce 2005 (zdroj: Adam Carr's Election Archive)

Na těchto volbách byla nejmarkantnější důsledná neúčast sunnitů. To je evidentní, když srovnáme výsledky voleb se sektářským rozložením obyvatelstva.

Obrázek 2: Etnicko-náboženské rozdělení Iráku. (zdroj: BBC)

V sunnitské provincii Anbár se dostavilo k voličským urnám pouze dvě procenta lidí. A i přestože v této oblasti žijí téměř výhradně sunnité, jak je z obrázku Iráku zřejmé, vítězem se stala al-Íráqíja s 38 % a na druhém místě skončila UIA s 34 %.

V Díjále, která se vyznačuje smíšeným obyvatelstvem s lehkou převahou šiitů, už byla účast vyšší. Zde žijí i kurdská a turkmenská menšina. Zúčastnilo se totiž celých 34 % registrovaných voličů. Přestože Díjála je oblast smíšená, vyhrála s přehledem UIA s 43 % a na druhém a třetím místě se umístily Demokratická vlastenecká aliance Kurdistanu a al-Íráqíja.

Konečně v převážně šiitské Basře se voleb zúčastnilo úctyhodných 72 % registrovaných voličů, UIA také vyhrála suverénně se 70% hlasy a 'Alláwí skončil se svou al-Íráqíjou na druhém místě se slušnými 20 %.²¹⁹

Tyto volby v lednu 2005 měly za následek, že sunnité a všichni ostatní, kteří se stavěli negativně k americké okupaci (např. šadristé), téměř nebyli reprezentováni v Prozatímním národním shromáždění (Transitional National Assembly). Prvním premiérem volebního iráckého parlamentu se stal vůdce *Da'wa* Ibráhím al-Dža'farí. *al-Da'wa* byla vybrána jako prostředník mezi značně zneprátenými skupinami SCIRI a šadríst.

6.2.2 Výsledky provinčních voleb

Podobné výsledky platily i pro volby do provinčních rad. Ty snad měly ještě větší dopad na sektářskou válku, která se v následujících letech rozpoutala. Provinční rady totiž kvůli sunnitskému bojkotu v některých provinciích naprosto neodráželi rozložení společnosti. To zase způsobilo pocit ukřivdění především sunnitů, ale i šiitů z chudinských čtvrtí, kteří by tradičně volili al-Šadra, a dalo další podnět k útokům mezi komunitami.

Pro srovnání, v Anbáru se k urnám provinčních voleb dostavilo méně než jedno procento registrovaných voličů. Byla zde výjimečně špatná bezpečnostní situace, takže i ti, co by za jiných podmínek šli volit, zůstali doma.

V Díjále se k provinčním volbám dostavila třetina registrovaných voličů, což přesně odpovídá i účasti na volbách parlamentních (34 %). Zde se zúčastnila i jediná sunnitská strana, která se na provinčních volbách v roce 2005 podílela, Irácká islámská strana (IIP, Iraqi Islamic Party). Tato strana má dlouhou tradici. Vznikla jako irácká varianta Muslimského bratrstva, ale už v roce 1961 byla zakázána, protože se její náboženská idologie neshodovala s oficiální

²¹⁹ Adam Carr's Election Archive, <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq/>.

nacionalistickou ideologií státu. Během vlády Šaddáma Ĥusajna přežívala v exilu a po roce 2003 se do jejího vedení dostal Ĥáriq al-Ĥášími.

Konečně v Basře se nejlépe umístila UIA, stejně jako v parlamentních volbách. Silně jí ale konkurovala strana Fađíla (Islamic Virtue Party, Islámská strana ctnosti), která se vyznačovala radikální islámskou ideologií a která vycházela z učení Muĥammada al-Šadra, ale názorově se rozcházela s jeho synem.²²⁰ Fađíla slavila velké vítězství, neboť získala pod kontrolu stěžejní ropný průmysl.

Všechny tyto provincie byly po volbách sužovány sektářským násilím a válkou mezi různými milicemi. Anbár a Dijálu otráasaly útoky al-Qá'idy v Iráku (AQI, Al-Qaeda in Iraq) a Basru zase ovládala Mahdího armáda.

6.3 Ústavní referendum: otázka federalismu

Vraťme se ale nazpátek k národnímu iráckému projektu, který se po volbách zaměřil na sestavení ústavy. Až po skončení těchto voleb vyjádřili sunnitští představitelé, že mají zájem na podílení se při sestavování ústavy, ale vyjednávání o jejich podílu na rozhodování se protahovala, a proto sunnitě tlačili na posunutí termínu pro první návrh ústavy na 15. srpen 2005. Američané nechtěli žádné protahování dopustit. Z toho důvodu sunnitě, kteří se v plném počtu připojili k sestavování ústavy až 5. července 2005, neměli dostatek času na to, aby nějak výrazně konstituci ovlivnili, jelikož ta byla v té době, měsíc před termínem, již v hlavních obrysech hotová. To samozřejmě vyvolalo nelibost sunnitů, kteří s její stávající podobou nesouhlasili. Nakonec byla ústava 28. srpna 2005 schválena i přes sunnitský nesouhlas. V tento moment to však nebyla jen sunnitská opozice, která se stavěla negativně k nové ústavě.

Jablkem sváru se stala otázka federalismu. V prvním článku irácké ústavy se stanovuje:

Irácká republika je jednotný, federální, nezávislý a plně suverénní stát, jehož vládní systém je republikánský, reprezentativní, parlamentní a demokratický.²²¹

Konkrétně se jednalo o ústavní zákon, kterým se nejen ustanovoval kurdský sever jako zvláštní distrikt, ale také otevíral možnost vytvoření podobného distriktu pouhou parlamentní většinou:

Parlament ustanoví do šesti měsíců od svého prvního zasedání zákon, který určí výkonné procedury pro vytvoření regionů jednoduchou většinou přítomných poslanců.²²²

²²⁰ Raděj, *Irácké povstání*, p. 124.

²²¹ Irácká ústava, čl. 1, na stránkách UNAMI (United Nations Assistance Mission in Iraq), http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf.

²²² *Ibid.*, čl. 118.

O federálním zákoně, o kterém se v ústavě mluví, bylo opravdu necelý rok po volbách odhlasován, načež jeden z lídrů sunnitského bloku Tawáfuq, 'Adnán al-Dulajmí, prohlásil, že je to „začátek plánu na rozdělení Iráku“.²²³ Přestože tento zákon nebyl nikdy uveden v platnost, ústavní podmínky pro vytvoření šíitského regionu tedy existují.

Nyní se podívejme na to, které strany tento zákon prosazovaly. Jak už byl zmíněno výše SCIRI byla hlavním advokátem vytvoření šíitského regionu, zatímco *al-Da'wa* a al-Šadr se k otázce federalismu stavěli a dosud staví negativně. SCIRI měla už od počátku formování nového státu ideu vytvoření šíitské administrativní jednotky. V srpnu 2005 se Abd al- 'Azíz al-Ĥakím na toto téma vyjádřil pro al-Džazíru:

Je zásadní, abychom vytvořili jednu provincii pro střední a jižní oblasti Iráku, vezmeme-li v potaz jejich společného jmenovatele.²²⁴

Co nebylo vysloveno, bylo, že v takovém regionu by SCIRI měla hegemonii a zároveň by zde mohly vládnout islámštější režim. 'Abd al- 'Azíz téma šíitského regionu nadhodil těsně před ústavním referendem a později před prosincovými volbami.²²⁵

Požadavky na federalismus byly kritizovány i v širším arabském světě jako ukázka iráckého sektářství. Proti tomu se ale vůdci SCIRI ohradili, že jediné o co jim jde je „zabezpečit práva všech občanů, sekt a etnických skupin, podle jejich geografického umístění a demografie.“²²⁶

Sunnité odmítali federální systém, který ústava zaručuje a který by, kromě už existujícího kurdského regionu, umožnil vytvoření velkého šíitského regionu na jihu. Odpůrci federálního systému argumentovali, že takový systém bude vést k rozdělení země. Sunnité mají ale i jiný pádný důvod k odmítání federalismu – ropu. Kdyby byl vytvořen šíitský a sunnitský region, jejichž vláda by kontrolovala i přírodní zdroje, sunnité by byli ve velké nevýhodě, neboť většina 11,5 miliard potvrzených zásob ropy se nachází na šíitském a kurdském území.²²⁷ To je dobře ilustrováno na následujícím obrázku:

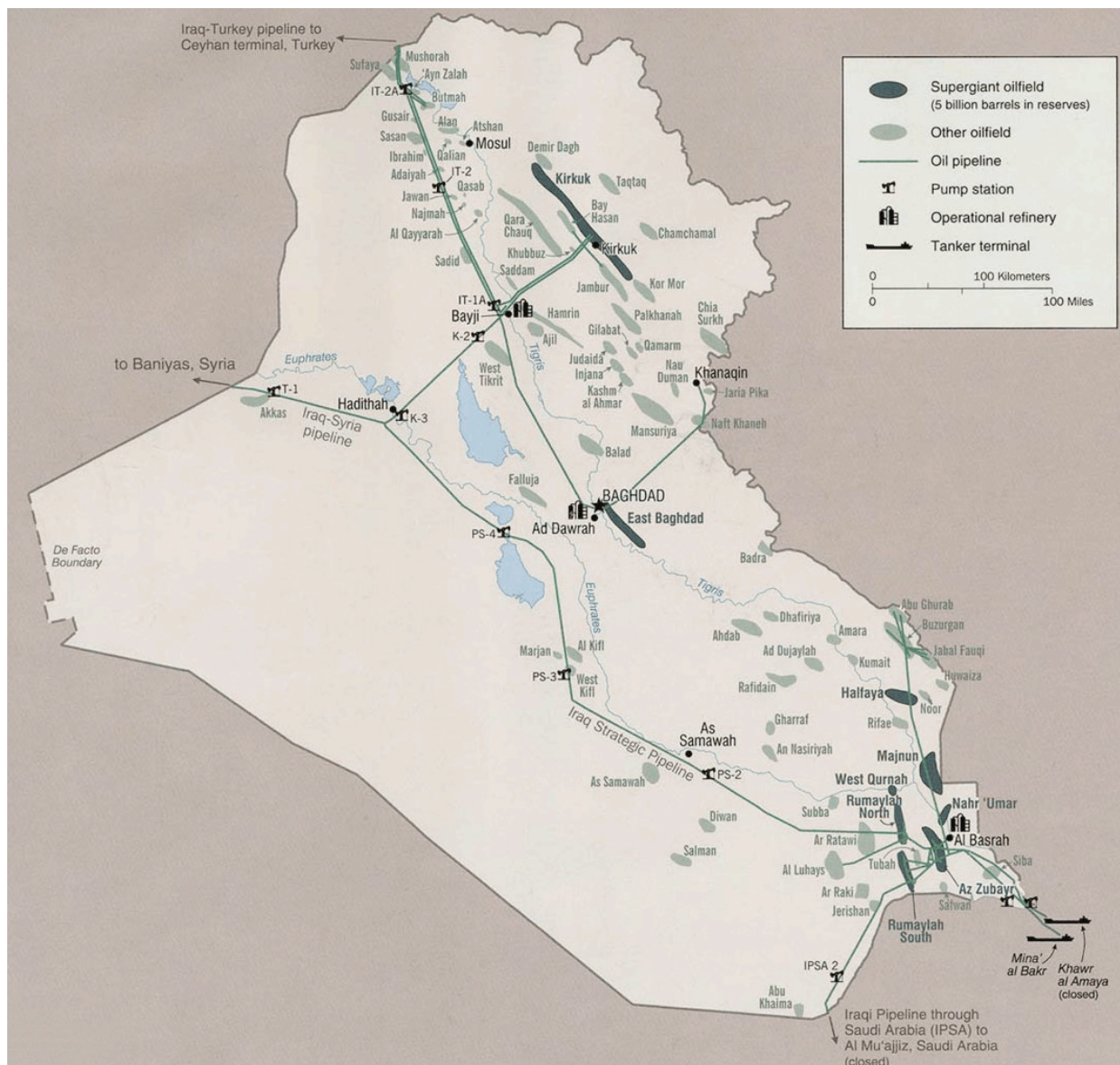
²²³ New York, Times, „Iraq Moves Towards Federal State“, 11. října, 2006, [statehttp://www.nytimes.com/2006/10/11/world/africa/11iht-iraq.3124073.html](http://www.nytimes.com/2006/10/11/world/africa/11iht-iraq.3124073.html).

²²⁴ Al-Džazíra, 15. srpna, 2005.

²²⁵ Ganji, „A Shi'i Enclave? Iranian Policy Towards Iraq“, 4.

²²⁶ Riďá Džawád, viz „Press alarm over Iraq federalism“, 13. srpna 2005, BBC Monitoring.

²²⁷ Idem.

Obrázek 3: Znázornění rozložení ropných polí v Iráku (zdroj: U.S. Energy Information Administration)

Sekulární šíita a bývalý premiér Ajjád 'Alláwí se také postavil proti federálnímu Iráku. Jako bývalý baasista preferoval centralizovaný stát a národní jednotu. Navíc jeho nacionalistický program měl zahrnovat sunnity i šíity a umožnit mu uzavřít koalici se sunnitskými stranami. Z tohoto důvodu bylo nevyhnutelné, aby 'Alláwí hájil hlavní sunnitský požadavek na jednotu Iráku.

Členové SCIRI hájili svůj požadavek nacionalismu poukazováním na existující kurdský region: „Federalismus musí být v celém Iráku. Oni se snaží připravit šíity o jejich právo na jejich federalismus...Musíme vytrvat na naší žádosti vytvoření jednoho regionu na jihu, jinak

toho budeme litovat. Co jiného jsme dostali od ústřední vlády než smrt?²²⁸ Na takové rétorice je zřejmé, že ač to nebylo vysloveno, o co se tu jedná, je právě ropa. SCIRI požadovala, aby šíité měli zisk z ropy, která se nachází na jejich území, a toho mohlo být dosaženo jen pomocí regionální vlády, v jejíž pravomoci by byla i těžba ropy.

Kromě otázky federalismu, která rozdělovala sunnity a šíity v podobě SCIRI, vyvolával velkou nevoli také zákon, který zakazoval obsazování vysokých vládních postů bývalými baasisty. Nelze opomenout ani některé feministky, které nepovažovaly ústavu za dokument, který dostatečně hájí ženská práva.²²⁹

Sajjid al-Sístání na tyto kritiky ústavy, kterou šíité později takřka jednohlasně podpořili, reagoval prohlášením, které je zaznamenané na jeho oficiálních stránkách:

Nejvyšší náboženská autorita *sajjid* al-Sístání vyzval menšinu k respektování názoru většiny. Zdůraznil, že náboženské a etické zásady a vznešené společenské hodnoty iráckého lidu musí tvořit těžiště nové ústavy. Spolupráce se sunnity se musí zakládat na přímých a nepřímých jednáních. Vždyť stanoviska šíitů a sunnitů jsou si blízka a neprotiřečí si.²³⁰

Al-Sístání se tedy vyjádřil pro vládu většiny, čímž zde myslel vládu šíitské většiny, i přes jeho slova o jednáních se sunnity z tohoto dokumentu vyplývá, že al-Sístání se v této době stavil do role ochránce šíitských zájmů. Pro porovnání je zajímavé, že v roce 2011 se od podobného názoru, který vyslovil politik Qábandží, distancoval. Qábandží prohlásil, že šíitů je v Iráku většina, a z toho důvodu ochraňovat šíitské právo na vládnutí znamená zastávat ústavní režim v Iráku. Vzápětí na toto prohlášení reagoval vysoký činitel al-Sístáního úřadu s tím, že názory mardža řji jsou v hlubokém rozporu s Qábandžího výroky. Irák není ovládán žádnou náboženskou komunitou ale většinou, která vzešla z voleb. Na těchto dvou al-Sístáního prohlášeních je výborně ilustrován odklon od sektářské rétoriky v postsaddámovském Iráku.²³¹

Irácká ústava se tedy nezrodila za společného souhlasu všech složek irácké společnosti. Dohoda se sunnity byla uzavřena pouze několik dní před samotným referendem o ústavě 15. října 2005, s tím, že bude možné ústavu znovu měnit a že se bude konat nové referendum. Na

²²⁸ Hádí al-Ámirí, velitel Sborů Badr. "Iraq Shia leaders call for federal state", *Al-Jazeera* in English, 12. srpna 2005.

²²⁹ Katia Papagianni, „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007) 8: 267.

²³⁰ Oficiální webová stránka *sajjid* al-Sístáního, <http://sistani.org/local.php?modules=extra&eid=1&show=1&nid=579>.

²³¹ Jordánské noviny al-Ghad, „al-Sístání: al- Iráq lá juħkam bi-aghlabíja tá' ifíja aw qawmíja,“ 5. března 2011, <http://www.alghad.com/?news=422282>.

základě této dohody sunnitští představitelé vyzvali své následovníky, aby podpořili ústavu. Výsledky tohoto referenda dopadly následovně:

REPUBLIC OF IRAQ					
CONSTITUTIONAL REFERENDUM OF 14 OCTOBER 2005					
Source: Independent Electoral Commission of Iraq					
VOTING BY GOVERNORATE					
Governorate	Yes		No		Total
Anbar	7,908	03.0	252,011	97.0	259,919
Arbil	825,251	99.4	5,319	00.6	830,570
Babil	512,207	94.6	29,572	05.4	541,779
Baghdad	1,647,763	77.7	472,852	22.3	2,120,615
Basrah	663,500	96.0	27,524	04.0	691,024
Dahuk	385,808	99.1	3,390	00.9	389,198
Dhi Qar	450,509	97.1	13,201	02.9	463,710
Diyala	244,537	51.3	232,443	48.7	476,980
Karbala	255,611	96.6	9,063	03.4	264,674
Kirkuk	341,426	62.9	201,262	37.1	542,688
Maysan	248,452	97.8	5,615	02.2	254,067
Muthanna	183,202	98.7	2,508	01.3	185,710
Najaf	286,898	95.8	12,522	04.2	299,420
Ninawa	322,869	44.9	395,889	55.1	718,758
Qadisiyah	287,478	96.7	9,698	03.3	297,176
Salah ad Din	93,086	18.3	417,066	81.7	510,152
Sulaymaniyah	716,210	99.0	7,513	01.0	723,723
Wasit	268,081	95.7	12,047	04.3	280,128
Total	7,742,796	78.6	2,109,495	21.4	9,852,291

Tabulka 2: Výsledky ústavního referenda v říjnu 2005. (zdroj: Adam Carr's Electoral Archive)

I přes spěšnou výzvu sunnitských lídrů k podpoře ústavy, byla v převážně sunnitských provinciích Anbár a Saláh al-dín odmítnuta velkou většinou: 97 % a 82 %. Na druhou stranu na převážně šíitském jihu a kurdském severu ústavu přijalo 95 % obyvatelstva.²³²

Jak jsme se mohli přesvědčit, tento dlouhý proces vedoucí k ústavě nikterak nepomohl integritě postsaddámovského Iráku, naopak svým ukvapeným průběhem ještě prohloubil rozdíly mezi hlavními iráckými komunitami. Sunnité, kteří bojkotovali lednové volby, protože nesouhlasili s jejich formou, se navzdory svému bojkotu chtěli podílet na sestavování ústavy. Nicméně, americká správa chtěla konstituci co nejdříve na stole, a tudíž sunnité nedostali dostatek prostoru na vyjednávání. V době jejich zapojení se do celého procesu bylo o těch zásadních otázkách už rozhodnuto a jediné co sunnitské menšině a dalším frakcím, které nesouhlasili s formou ústavy, zbylo, bylo ji odmítat.

6.4 Parlamentní volby 15. prosince 2005: sektářské koalice

6.4.1 Výsledky voleb

Tyto volby se oproti minulým lišily hlavně vysokou účastí sunnitů. Na tomto místě je třeba krátce představit sunnitskou alianci, která byla ve volbách nejúspěšnější – Frontu irácké dohody (Iraqi Accord Front, džabhat al-tawáfuq al-iráqíja). Fronta irácké dohody byla aliance, která se skládala ze sunnitské IIP Ṭáriqa al-Hášimího a dalších dvou sunnitských stran. Její program byl islamistický a jako hlavní požadavky stavěla konec americké „okupace“ a revizi konstituce a zákonů o debaasizaci a rozpuštění armády.²³³

Celková účast na volbách se tedy díky účasti sunnitů o poznání zvýšila. Zatímco v lednu volilo 60 % registrovaných voličů, v prosinci 2005 to bylo téměř 80 %, jak je zjevné z následující tabulky.

NATIONAL SUMMARY OF VOTES AND SEATS

²³² Katia Papagianni, „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007) 8: 267.

²³³ BBC, „Guide to Iraqi Political Parties“, 20. ledna 2006
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4511450.stm#nil.

Registered voters:	15,568,702	
Votes cast:	2,396,631	79.6
Invalid votes:	205,498	01.7
Valid votes:	12,191,133	77,9

Party	SEATS			A	B	C	Total
	Votes	%					
El-Ezediah Movement	21,908	00.2		1	-	-	1
Iraqi Accord Front	1,840,216	15.1		36	-	7	44
Iraqi National Dialogue Front	499,963	04.1		9	-	2	11
Iraqi Turkuman Front	87,993	00.7		1	-	-	1
Islamic Union of Kurdistan	157,688	01.3		4	-	1	5
Kurdistani Gathering	2,642,172	21.6		43	-	10	53
Liberation and Reconciliation	129,847	01.1		3	-	-	3
Mithal Al-Aloosi List	32,245	00.3		1	-	-	1
National Iraqi List	977,325	08.0		21	-	4	25
Progressives	145,028	01.2		1	-	1	2
Rafadeen List	47,263	00.4		-	1	-	1
Unified Iraqi Coalition	5,021,137	41.2		109	-	19	128
Others	588,348	04.8		-	-	-	-
Total	12,191,133	100,0		229	1	- 44	275

Jednoznačným vítězem těchto voleb se stala šiitská Sjednocená irácká koalice (UIC, United Iraqi Coalition) s 41 % hlasy v čele s tehdejšími premiérem Ibrahímem al-Dža'farím. Tuto stranu podporoval Al-Sístání a tentokrát i Muqtadá al-Šadr.²³⁴

Sunnité pochopitelně udělali velký pokrok a jejich Fronta irácké dohody získala 15% hlasů a 44 křesel v parlamentu.

Naopak bývalý premiér 'Alláwí zklamal své americké podpůrce, kteří na něj sázeli, neboť získal se svou koalicí Národní irácká listina (National Iraqi List), která zahrnovala sekulární nacionalisty a komunisty, pouhých 8% hlasů.

6.4.2 Nový premiér: Núrí al-Málíkí

Premiérem byl po těchto volbách zvolen Núrí al-Málíkí ze strany *al-Da'wa*, do té doby poměrně nevýrazná osobnost irácké politiky. Před rokem 2003 byl představitelem *Da'wa* v Damašku. Al-Málíkí byl zpočátku velmi slabým ministrem, který musel lavírovat mezi všemi hlavními hráči irácké politické scény: mezi ISCI a šadristy, na rozličných úrovních mezi sunnity a šiity, Araby a Kurdy, USA a Íránem. Nicméně v průběhu času se jeho pozice upevnila, al-Málíkí se osamostatnil a začal hrát sám za sebe. V provinčních volbách 2009 dovedl svoji stranu *al-Da'wa* s kandidátní listinou Právní stát k vítězství, které se zakládalo mimo jiné na jeho nacionalistické, protisektářské rétorice.

V této souvislosti je zajímavé podívat se na jeho projev 8. listopadu 2006 u příležitosti rozsudku trestu smrti, který Irácký nejvyšší soud vynesl nad Šaddámem Ĥusajnem a který byl vykonán 30. prosince téhož roku. Al-Málíkí tímto projevem reagoval na kritiku rozsudku smrti, která vycházela ze sunnitských kruhů. Al-Málíkí konkrétně zmínil zločiny, kterých se Šaddám dopustil na šiitech, ale také se dotkl útlaku Kurdů a křesťanů. Mimo jiné ve svém projevu řekl, že poprava „kriminálního Šaddáma se nerovná ani kapce krve mučedníků“, za jejichž smrt byl Šaddám zodpovědný. Na prvních místech mezi jmenovanými al-Málíkí zmínil Muḥammada Báqira al-Šadra a Muḥammada [Muḥammada] Sádiqa al-Šadra. Nakonec prohlásil, že doufá, že Irák už nikdy nebude ovládán jednou komunitou.²³⁵

Přestože premiér se výslovně proti žádné komunitě nepostavil, v tomto kontextu se jeho projev dal chápat jako mířený proti sunnitům.

²³⁴ Nataša Kubíková, „Irácké parlamentní volby“, *Ústav mezinárodních vztahů*, ročník XXX, 4/2006, 19-22.

²³⁵ Text celého projevu je možno najít na stránkách Iráckého centra: <http://www.iraqcenter.net/vb/27881.html> (v arabštině).

6.4.3 Mezivolební období

Mezivolební období patřilo k nejčernějším obdobím iráckých dějin. Po roce 2006 se naplno rozhořela sektářská válka. Lidé neočekávali od politiků žádné projevy či ideologii, pouze zabezpečení běžných služeb, jako je dodávka elektřiny, vody apod. Sektářská válka je také odradila od kombinace náboženství a politiky. Avšak nebyla to pouze sektářská válka ale také neschopnost krajských vůdců ochránit své občany proti různým milicím. Nadto se rozbujela korupce a střádání soukromého majetku a lidé se uvědomili, že ani náboženská rétorika ještě nedělá člověka slušným.

Jeden politik z Qádisíje, který podporoval al-Šadrovo hnutí, se o situaci vyjádřil následovně:

Lidé jsou zcela zklamaní z provinčních rad i centrální vlády, protože jsme v posledních třech či čtyřech letech jsme nebyly svědky ničeho jiného než zkázy a zabíjení. Neviděli jsme žádnou obnovu, budování infrastruktury nebo pomoc pro chudé. Zkrátka nic, co bychom nezažili za Šaddámovy doby.²³⁶

Další politik, tentokrát nezávislý prohlásil:

Korupce je všudypřítomná v parlamentu. Guvernér v televizi prohlásil, že v provincii al-Qádisíja je nejhorší stav korupci v administrativě. Přesto jsme neviděli žádného šéfa oddělení, inženýra nebo doktora, kteří by byli u nějaké korupce obviněni.

Je zřejmé, že mnoho lidí ztratilo víru v různé ideologie a náboženskou rétoriku politiků. Lidé pochopili, že náboženství bylo zneužito pro mocenské účely, a že i navenek zbožní lidé mohou být zkorumpovaní. Naopak se začalo rozmáhat přesvědčení, že islám by neměl být do politiky míchán.

K tomuto procesu sekularizace iráckých občanů zajisté výrazně přispěla i sektářská válka, kterou se podařilo poněkud usměrnit až v roce 2008. Zvláště v oblastech se smíšeným obyvatelstvem sunnitů a šíitů, jako například v Bagdádu byly její dopady traumatické. Sunnitské i šíitské milice čistily „svá“ území od příslušníků druhé komunity. Lidé museli hromadně opouštět své domovy a z bývalých sousedů se stali potencionální nepřátelé. Po takové zkušenosti lidé, unavení sektářskou válkou, požadovali hlavně klid, práci a základní bezpečnost a služby. Na mnoha místech v Iráku není dostatek elektřiny a čisté vody a kanalizační systém je nefunkční nebo funguje špatně. Také zdravotní systém je ve špatném

²³⁶ Interview Crisis Group, Usáma al-Musáwí, Díwáníja, 20. a 29. září, 2008.

stavu kvůli nedostatku lékařů, sester a vybavení.²³⁷ V takových podmínkách ideologie a náboženská rétorika ztrácí na významu a účinnosti.

6.5 Provinční volby 2009: první triumf nacionalismu?

Před provinčními volbami se rozpoutala prudká politická bitva o moc. Tentokrát bylo v sázce ještě více než v roce 2005, protože provinční rady získaly ze zákona více pravomocí než jejich předchůdci. Kromě jiného teď měly vlastní rozpočet a získaly i legislativní pravomoci, pokud jejich rozhodnutí neprotiřečí zákonům, které schválí centrální parlament.²³⁸

Ani k těmto volbám nevedla hladká cesta. Vládnoucí strany si byly vědomy svých nedostatků a neměly žádný zájem na vyhlášení voleb, protože se bály o svá křesla v provinčních radách. Protože vítězi minulých voleb byla hlavně ISCI a Kurdové, tyto politické formace chtěly vetovat volební zákon z roku 2008, ale zřejmě na nátlak Spojených států od toho upustily.

6.5.1 Kandidující strany

Šíitské skupiny sdružené ve vládnoucí koalici se názorově rozcházely v některých otázkách a to mělo ovlivnit i nadcházející volby. Nejdůležitější otázka, o které se v koalici jednalo, byla míra decentralizace země. Na jedné straně stála al-Málikího *Dá wa*, s vizí silné centrální vlády, a na druhé ISCI a Kurdové, kteří propagovali decentralizaci. Všechny tyto složky si pro nadcházející volby sestavily vlastní kandidátní listiny.

ISCI nazvala svoji volební listinu Listina mučedníka *mihrábu* a svobodných sil (Martyr of the Mihrab and Independent Forces List, Qá'imát šahíd al-mihráb wa al-quwwát al-mustaqilla). Tato aliance tvořená ISCI a jejími tradičními spojenci (např. Sbory Badr, Hnutí ħizbulláh, etc.) byla významně oslabená v tom, že v těchto volbách se nedočkala podpory *sajjida* al-Sistáního.

K otázce federalismu se jasně vyjádřil předseda ISCI už 4. ledna 2008 'Abd al- 'Azíz al-Ĥakím při jeho projevu v Nadžafu, kde se vyjadřoval k úloze rad probuzení v uklidnění sektářské války. Al-Ĥakím prohlásil, že „koncepte centralistického státu v Iráku skončila“, a vyzval k založení federálních regionů. Poukázal na fakt, že v ústavě stojí, že Irák je federální

²³⁷ The New York Times, „Iraq's Public Health Services Severely Strained, Group Says“, 18. dubna, 2007.

²³⁸ International Crisis Group, „Iraq's Provincial Elections“ *Middle East Report*, N°B2, 27. ledna 2009, 13.

stát. Al-Ḥakím řekl, že je třeba ústavu ctít a zřídil i další regiony kromě toho kurdského, a dále se vyslovil pro zvětšení kompetencí provincií. Nakonec zkritizoval vládu, že selhala v projektu usmíření šíitů a sunnitů a zvláště na politické rovině vytváří bariéry mezi náboženskými skupinami. I přes to se ale podle vůdce ISCI sunnitě a šíité sobě přiblížili a proces usmíření započal.²³⁹ Z al-Ḥakímových slov je jasné, že federalismus představoval jednu z priorit ISCI. V otázce federalismu se ISCI zásadně rozcházela s *Da'wa* Núrího al-Málikího.

Al-Da'wa soutěžila o hlasy stejných voličů jako ISCI. Hlavními hesly al-Málikího byly nacionalistický program a silná centrální vláda. Tuto rétoriku podpořil svými taženými proti komukoli, kdo ohrožoval integritu státu. Událost, které byla pravděpodobně plánovaná v souvislosti s nadcházejícími volbami a která se v nich také výrazně odrazila, bylo rozhodnutí vlády vedené Núríem al-Málikím poslat do Basry vojska a skoncovat tak s šíitskými milicemi. Okolo této akce panují různé pochyby a rozhodně se nestala tak, jak byla později interpretována al-Málikím ve volební kampani. Akce, která byla zamýšlena jako oslabení šadrstického hnutí, byla špatně připravena, od fiaska ji zachránil jen zásah amerických jednotek. Muqtadá al-Šadr nakázal svým mužům, aby se drželi zpátky, Hlavní odpor americkým jednotkám vyvíjely skupiny, které se sice k al-Šadrovi hlásily, ale nebyly pod jeho kontrolou. Spekuluje se, že se jejich porážka odehrála za tichého souhlasu Muqtadá al-Šadra, kterému jen prospělo zbavit se milicí, jež mu přímo nepodléhaly.²⁴⁰

Ale nezůstalo jen u toho. Potlačil Mahdího armádu ovládající bagdádské chudinské čtvrti, což mu zvedlo kredit v očích sunnitů, a poté se vypravil proti některým vzpurným radám „probuzení“, což mu pomohlo v očích šíitů. Také zahájil vojenskou akci proti irácké odnoži al-Qá'idy v Džale. Konečně jeho televizní vystoupení, ve kterých zdůrazňoval důležitost silného centralistického státu, z něj udělalo před iráckým publikem osobnost s nacionalistickou vizí *par excellence*. Například v jednom z nich v listopadu 2008 své názory vyjadřuje následujícím způsobem:

...naše ústava zmiňuje výlučné federální pravomoci, výlučné pravomoci regionů a provincií a společné pravomoci. Všechny ostatní pravomoci přenechává provinciím a regionům. Podle mého názoru toto je špatný přístup. Musíme vybudovat silný federální stát, jehož vláda bude mít zodpovědnost za suverenitu, bezpečnost, zahraniční politiku a ostatní záležitosti. Tyto pravomoci musí v první řadě náležet federální vládě. Ostatní pravomoci budou náležet regionům a provinciím,

²³⁹ Al-Šarq al-awsat, „Al-Ḥakím: intahá mafhúm al-dawla al-marqzija fi al-Iráq“, 4. ledna 2008, <http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&article=452582&issueno=10629>.

tak jak ústava stanovuje. V případě, že některé pravomoci nejsou specifikovány, budou přiřazeny kmeni a ne větvím.²⁴¹

Mezi další uskupení, co stojí za zmínku, je možno jmenovat Iráckou islámskou stranu (IIP, Iraqi Islamic Party), která se účastnila prvních voleb v roce 2005 jako jediný sunnitská strana, což ji bylo ostatními sunnitskými uskupeními vyčítáno. Nicméně jako jediná sunnitská strana také slavila v těchto volbách úspěchy díky neexistenci další sunnitské varianty. Před rokem 2003 existovala tato strana v ilegality a v exilu jako irácká varianta Muslimského bratrstva. Jejím hlavním vůdcem v postsaddámovské době se stal Táriq al-Hášimí.

IIP se nejvíce obávala svého sunnitského konkurenta – hnutí probuzení (Awakening Councils, madžális al-šahwa), o kterém už byla řeč v souvislosti s faktory, které napomohly ke zlepšení bezpečnostní situace v Iráku.

Další skupina, která se na druhé provinční volby připravovala, byli šadristé. Ti ztratili kredit v očích svých bývalých voličů právě kvůli krvavé sektářské válce a jejich aktivní roli, kterou v ní hráli, a excesům, kterých se dopouštěli. Šadristé se i přesto mohli spolehnout na podporu mnoha ze svých tradičních stoupců – šiitské chudiny. V tomto ohledu jim nahrávalo, že měli pod kontrolou mnoho šiitských mešit, které se nazývají *husejnija*.

Nakonec zde byly sekulární strany vedené sekulárním šiitou Ajjádem 'Alláwím, jehož nízký počet získaných hlasů v roce 2005 byl zklamáním pro Spojené státy, a sekulárním sunnitou Šálihem Muṭlaqem.

Všechna uskupení se snažila získat co nejvíce hlasů a využívala k tomu metody, jaké se naskytly. Především al-Málikí byl svými oponenty kritizován za to, že používá státní fondy na svou volební kampaň. Al-Málikí totiž ze státních peněz vytvářel tzv. „podpurné rady“ (madžális al-isnád)²⁴². Tyto podpurné rady byly vlastně kmenové skupiny, které byly oficiálně založeny v Bagdádu, aby napomáhaly procesu smíření. Následně je al-Málikí rozšířil po šiitském jihu, a dokonce i do smíšených oblastí jako Ninive, Kirkúk a Dijála. Kmenoví náčelníci s ním spolupracovali, protože se obávali popularity al-Šadrova hnutí. Tyto „podpurné rady“ nedostaly k dispozici žádné zbraně, což neznamená, že byly kompletně neozbrojené, neboť mnoho

²⁴¹ Z prohlášení, které al-Málikí udělal na Konferenci irácké elity a kompetencí (Iraqi Elite and Efficiency Conference, Mu'tamar al-nuchab wa al-kifá'át al-iráqija). Webová stránka al-Faḍily, <http://alfdhela.com/vb/showthread.php?t=4798>.

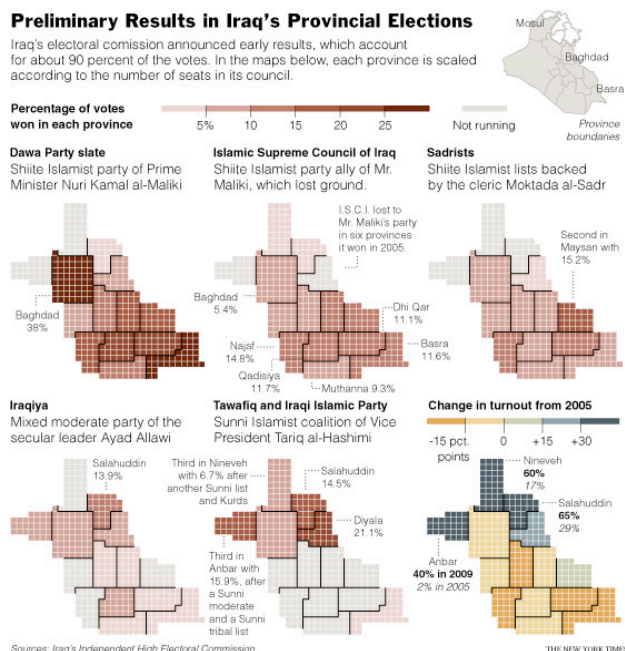
²⁴² Alá' al-Makkí člen Tawáfuqu (Irácká islámská strana) se takto vyjádřil pro interview pro Crisis Group, Bagdád, 5. září, 2009 citováno v „Iraq's Uncertain Future: Elections and Beyond“ *Crisis Group Middle East Report* N°94, 25. února, 2010, 6.

Iráčanů vlastní svoje osobní zbraně, a sledovaly situaci na ulicích. Pokud taková rada byla svědkem něčeho neobvyklého, nahlásila to policii nebo americkým jednotkám. Někdy takové rady pořádaly provládní demonstrace, ale i tam, kde se tak nedělo, se od kmenových náčelníků očekávalo, že své lidi přesvědčí k podpoře vlády, která je ochraňuje a zajišťuje jim stálý příjem.

Jak se dalo očekávat tyto „podpůrné rady“ sklidily prudkou kritiku skupin soupeřících s al-Málíkím. ISCI, šadristé a Kurdové prohlásily tyto rady za nelegitimní, jako způsob vládního boje o kmenovou podporu, a požadovali jejich zrušení, dokud jejich legalita nebude prokázána. Al-Málíkí to odmítl.²⁴³

6.5.2 Výsledky provinčních voleb

Výsledky provinčních voleb 2009 byly přelomové. Lidé se obrátili zády k zavedeným, sektářským stranám a podpořili *Da'wu* a jejího představitele a stávajícího premiéra Núrího al-Málíkího, který opustil sektářskou rétoriku, a začal se prosazovat s nacionalistickými hesly, protože pochopil, že po několika letech sektářské války je irácké obyvatelstvo rozporů mezi různými komunitami unavené. Al-Málíkí vyhrál dohromady 126 křesel a daleko za ním na druhém místě skončil 'Abd al-'Azíz al-Ĥakím a Listina mučedníka mihrábu s 52 křesly. Následující výsledky byly už vyrovnané.

Obrázek 4 : Výsledky provinčních voleb 2009, (zdroj: The New York Times)

²⁴³ International Crisis Group, „Iraq's Provincial Elections: The Stakes“ *Middle East Report* N°82, (2009) :25-27. <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-syria-lebanon/iraq/082-iraqs-provincial-elections-the-stakes.aspx>

Obrázek 5: Irácké provincie, (zdroj: Fort Defense Group)

Podíváme-li se podrobněji na výsledky voleb v jednotlivých provinciích, vyjde najevo, že al-Málíkí vyhrál v osmi provinciích (Bábil, Bagdád, Basra, Mísán, Muṭanná, Qádisíja, D́í Qar, Nadžaf) a z toho ve čtyřech s velikou převahou (Bagdád, Qádisíja, D́í Qar, Basra). Jeho největším úspěchem byl Bagdád, když vezmeme v potaz, že z celkového počtu obyvatelstva 6 995 000 skoro 30 % tvoří sunnité.²⁴⁴

Na druhém místě skončili šadristé se svojí formací Nezávislé hnutí liberálů (Independent Liberals Trend) spolu se sunnitským *Tawáfuqem* a Ṭáriqem al-Hášimím.

²⁴⁴ Oficiální webové stránky SIGIR, Zvláštní generální inspektor pro obnovu Iráku (Special Inspector General for Iraq Reconstruction), <http://www.sigir.mil/directorates/interactiveMap.html#>.

Ve smíšené provincii Dijále vyhrál s 21 % sunnitský Tawáfuq a s 17 % ho následoval Národní irácký projekt (National Iraqi Project Gathering) sekulárního sunnitského politika Šáliḥa al-Muṭlaqa a těsně za ním skončili Kurdové (Aliance Kurdistánu, Kurdistan Alliance) s 15 %.

Ajád 'Alláwí a jeho al- Iráqíja (Irácký národní list, Iraqi National List), vítěz následujících parlamentních voleb 2010, slavil úspěchy pouze v provincii Šaláh al-Dín. Tam nechybělo mnoho a 'Alláwí s 13,9 % překonal vítězný Tawáfuq v čele s Táriqem al-Hášimím, který získal 14,5 % hlasů.²⁴⁵

Dalším důležitým rozdílem od roku 2005 byla vysoká volební účast sunnitů, což se také projevilo na skromnějším výsledku zbývajících komunit, a zvláště pak Kurdů.

Konečně, třetím nejvýznamnější charakteristikou těchto voleb byla výsledná fragmentace politického terénu. Žádné politické seskupení nezískalo více než 20 % hlasů v provincii a 15 % na celostátní úrovni. (Ale pozor, hlavní důvod nebyl, že předchozí vládnoucí strany se nezhostily uspokojivě svého úkolu při poskytování základních služeb a bezpečnosti ve svých regionech. Naopak al-Málikího *al-Da'wa* se na minulé vládě mnoho nepodílela, a proto jí nedostatek služeb nemohl být vyčítán. Kromě toho si al-Málikí připsal významné body za usměrnění Mahdího armády a uklidnění situace v provincii Anbár. Paradoxně al-Málikí nevyhrál právě v té jediné jižní provincii, v Karbalá, kde jeho *al-Da'wa* před volbami vládla.)

Volby se konaly pouze ve čtrnácti z osmnácti iráckých provincií. Kurdská krajská vláda volby neorganizovala.

Co se týče volebního systému, poprvé byl použit systém částečně otevřených kandidátních listin. To znamenalo, že voliči si nemuseli vybrat z předem stanovených a seřazených kandidátních listin, ale místo toho volili obojí – kandidátní listinu i konkrétního kandidáta na ní.

Vzhledem k takovému systému vládnoucí strany očekávaly neúspěchy u volebních uren, proto v naději na větší podporu v průběhu volební kampaně opustili sektářskou rétoriku a jmenovaly místo oddaných straníků spíše technokraty a úředníky, kteří se těšili dobré pověsti, aby je reprezentovali.

Islámská nejvyšší rada (ISCI, Islamic Supreme Council in Iraq), který do roku 2009 ovládala většinu jižních provincií, dosáhla obzvláště špatného výsledku. Zdálo se, že lidé

²⁴⁵ Oficiální webová stránka UNAMI (Pomocná mise OSN pro Irák, United Nations Assistance Mission for Iraq).
http://www.uniraq.org/documents/ElectoralMaterial/IHEC_Preliminary%20Results_Governorate%20Cuncil%20Elections_2009_EN.pdf.

trestají ISCI za špatnou správu a za to, že míchá do politiky náboženství. Podle některých iráckých politiků, se tato prohra dala interpretovat jako příklon země k nacionalismu a odklon od sektářství. Například jeden sekulární sunnitský politik v provincii Anbár prohlásil:

Al-Málíkí vyhrál, protože použil nacionalistickou rétoriku namísto sektářské. Jeho vítězství může být interpretováno jako vítězství nacionalistického přístupu nad sektářským. To je také důvod, proč byla ISCI poražena: reprezentovala náboženský postoj, kterému lidé už nevěří.²⁴⁶

Protože šíitští duchovní v čele se al-Sístáním tento vývoj událostí očekávali, tentokrát žádné politické uskupení nepodpořili. Vyzývali své věřící, aby šli k volbám, ale nijak nenaznačili, koho volit.

Pokles vlivu náboženství na politiku se také projevil sníženou účastí na pátečních modlitbách. Páteční modlitby v 90. letech zavedl Muḥammad Muḥammad al-Šadr a po roce 2003 je využil k mobilizaci svých stoupců jak jeho syn Muqtadá al-Šadra tak i *sajjid* al-Sístání.

Přestože žádná strana nedosáhla vysokého počtu hlasů, vítězové těchto voleb byli zřejmí. V Bagdádu a na jihu země (s výjimkou Karbalá, jak už bylo zmíněno) vyhrála strana al-Málíkího poměrem 2:1 k ISCI, předchozí vládnoucí straně.

Faktory, které vedly k al-Málíkího vítězství jsou dva. Ten první je, že jeho strana představovala jedinou možnou alternativu k vládě ISCI, a další faktor byla jeho nacionalistická rétorika. Nebyli to jen jeho slova, která mu zajistila podporu většiny voličů, ale byly to také jeho činy. Al-Málíkí zaútočil na každého, kdo narušoval integritu Iráku, bez ohledu na náboženství. To se nejjasněji ukázalo při jeho boji proti šadristům. Podařilo se mu společně s Američany připsat si zásluhy na zklidnění situace v Anbár a zároveň se postavil proti Kurdům.

Vítězství stávajícího premiéra al-Málíkího by ale nemělo být přeceňováno. Jeho strana Právní stát (State of Law, dawlat al-qánún) celostátně získal pouze 15,1 % hlasů. Nicméně i tento výsledek stačil k tomu, aby výrazně vyhrál nad svým hlavním předvolebním konkurentem ISCI. Tato strana totiž celostátně získala pouhých 7,7 %.²⁴⁷

Sunnité získali největší počet hlasů v Ninive a v Anbár vyhráli ty skupiny, kterým se podařilo přinést relativní klid do dříve nejkrvavější provincie.

²⁴⁶International Crisis Group „Iraq’s Uncertain Future: Elections and Beyond“ *Middle East Report* N°94, 25. února 2010, 3.

²⁴⁷International Crisis Group „Iraq’s Uncertain Future: Elections and Beyond“ *Crisis Group Middle East Report* N°94, 25. února, 2010, 6.

Volby ve výsledku tedy zapříčinily vznik fragmentovaného politického terénu s mnoha malými stranami, které dosáhly přibližně stejného počtu hlasů. Volebním zákon ustanovil příliš vysokého volebního dělitele, kterého strany musely dosáhnout, aby se získaly křesla v provinčních radách. Volební dělitel představoval počet voličů v dané provincii dělený počtem míst přidělených této provincii. Následkem toho většina stran na tento práh nedosáhla a žádná křesla nezískala. Jejich hlasy byly rozděleny mezi ostatní strany. Vysoký volební dělitel totiž protěžoval velké strany, z nichž většina byla vytvořena hned po roce 2003 a vyznačovala se islámskou rétorikou. Mnoho malých sekulárních stran nezískalo potřebný počet hlasů.

Asi nejvýstižnější analýzou provinčních voleb 2009 je komentář, který poskytl Ajád Džamál al-Dín, člen al- Iráqíje, strany Ajáda 'Alláwího. Jeho komentář by se dal shrnout následujícím způsobem:

Ve volbách volilo 7,5 miliónu Iráčanů, což představuje asi polovinu registrovaných voličů, a z 418 politických skupin bylo zvoleno jen 16. Hlasy pro zbývajících 402 skupin byly ztraceny. Poražené strany získaly přibližně 4.miliony hlasů, zatímco vítěz pouhých 3,5milionu hlasů. Většina poražených stran se vyznačovala nacionalistickým a sekulárním politickým programem, naopak vítězové se skládali se stran propagujících jak nacionalistický tak i náboženský pohled na politiku. I v rámci vítězných stran největší počet hlasů – asi 1 milionu – získala strana, která se nejvíce zaměřila na nacionalistickou rétoriku. To znamená, že nakonec volilo pro nacionalistickou politiku 5 miliónů Iráčanů, avšak pro sektářskou či náboženskou se vyslovilo pouze 2,5 milionu občanů.²⁴⁸

Ve výsledku tedy etablované strany díky vysokému volebnímu děliteli nebyly tak drtivě poraženy, jak by odpovídalo jejich nepopularitě. Volby vyhrála al-Málíkího kandidátní listina Právní stát, na druhém místě se umístila ISCI a třetí skončili šadristé. Irácká islámská strana slavila úspěchy v Díjále, nikoli však v Anbáru. Menší nacionalistické strany volby prohrály kvůli volebnímu systému, který byl nastaven vládnoucími stranami, tak aby z něj měly užitek.

Přestože Iráčané volili z velké většiny podle své etnické a náboženské příslušnosti, odklon od sektářské rétoriky byl znatelný. Kromě toho, dvě strany, které prosazovaly ideu federalismu, ztratily mnoho stoupenců ve prospěch al-Málíkího strany, která hájila centralizovaný silný stát.

²⁴⁸ International Crisis Group „Iraq’s Uncertain Future: Elections and Beyond“*Middle East Report* N°94, 25. února, 2010, 6.

6.5.3 Ponaučení z voleb: na cestě k sekularismu a nacionalismu

Tyto volby hlavně posílily pozici premiéra al-Málikího a jeho strany. Al-Málikí se do politiky dostal v roce 2006 jako kompromisní kandidát pro ISCI i pro šadristy, v tu dobu dvě nejsilnější křídla šiítské koalice. Během doby zastínila ale jeho osobnost samotné vůdce těchto šiítských uskupení. Jeho receptem na úspěch se stala kombinace nacionalistické protiamerické rétoriky a kampaně za nastolení pořádku na ulicích. V této kampani hrály samozřejmě velikou roli americké jednotky a al-Málikí z velké části sklídl plody jejich úsilí.

Poradce premiéra al-Málikího Šádiq al-Riqábí se vyjádřil o provinčních volbách následujícím způsobem:

Výsledky naznačují, že většina Iráčanů dává přednost silnému, demokratickému, sjednocenému Iráku, se silnou centrální vládou, která bude propagovat svobodu a nesektářský program, poskytovat služby a bude bezúhonná. Kromě toho naznačují, že Iráčané se staví proti silnému federalismu, který by mohl vést k rozdělení Iráku. Nad to, výsledky dokazují, že samotná náboženská rétorika nestačí na získání podpory davů.²⁴⁹

Tato analýza nevzala přirozeně na vědomí fakt, že al-Málikí nevyhrál volby s nějakou velkou většinou, a že k jejímu vítězství přispěly hlavně neúspěchy ostatních politických útvarů ve správě jejich svých provincií.

Al-Málikí sám se po volbách hlavně snažil upevnit svoji pozici zřizováním různých úřadů *Da'wa* po celém území Iráku, které se začaly angažovat i v různých humanitárních pracích stejně jako ISCI.

Al-Málikího rivalové si také z provinčních voleb 2009 odnesli velké ponaučení. Voliče očividně unavila militantní sektářská rétorika (spolu se sektářským násilím, které se k ní váže) a strany musely tedy změnit jak svůj diskurz tak svůj program. „Iráckost“ nabírala v dané situaci vyšší důležitost než náboženství.

Například ISCI, v té době největší rival al-Málikího Právního státu, byla kritizována hlavně za neschopnost poskytovat služby a za to, že své Sbory Badry zneužívala k prosazování svých cílů, místo toho, aby členové těchto sborů ochraňovali občany. Někteří vyčítali ISCI její konexe na Írán a jiní zase propagaci federalismu.

Vedení ISCI se vskutku pokusilo o nový přístup a ideologii, jak prohlásil jeden z členů Irácké národní aliance (UIA, United Iraqi Alliance), kterou ISCI vedlo:

²⁴⁹ E-mailová korespondence Crisis Group citováno v „Iraq's Uncertain Future“, 8.

ISCI byla přísně potrestána společností. Oni ale situaci zhodnotili a vyvodili z ní závěry. Změnily strukturu strany a její politickou ideologii. A nyní dokonce hledají ženy bez závoje, které by se připojily k jejich koalici, stejně jako nemuslimy.²⁵⁰

Další změny na sebe nenechaly dlouho čekat. Například televizní stanice al-Furát, kterou ISCI ovládá, začala občas hrát hudbu a ve vysílání se někdy objevily i ženy bez závoje.

Co se týče ideologických změn, nejdůležitější bylo přehodnocení přístupu k federalismu.

‘Ammár al-Ḥakím po vyhlášení výsledků lednových voleb se na toto téma vyjádřil, že ISCI věří „v silnou vládu v Bagdádu a [že ISCI] zastavila diskuze o federalismu už dávno“.²⁵¹ Ukončení diskuzí na toto téma se ale jeví jako pouhá volební strategie ve světle prohlášení jiného vysoce postaveného člena ISCI ‘Adnána Muḥammada Šáha:

Islámská nejvyšší rada nezměnila svůj pohled na otázku federalismu. I nadále v něj věříme, a tato víra se opírá o dobře prostudovanou vizi. V ústavě existuje mnoho odstavců, které o něm mluví. Zdá se, že je třeba ještě rozvinout další věci, aby projekt federalismu mohl být zahájen a hladce aplikován bez překážek z té či oné strany.²⁵²

Podle slov Šáha je zjevné, že al-Ḥakímovo prohlášení o federalismu, jako o věci, která je pro stranu pasé, bylo spíše součástí předvolební rétoriky. To nepřímo potvrdil sám al-Ḥakím. I když je to chronologický skok vpřed, na tomto místě je užitečné zmínit jeho proslov, kterým se před několika týdny k tomuto tématu vyjádřil. Al-Ḥakím ve svém projevu požadoval, aby bylo provinčním radám umožněno pracovat v rámci decentralizovaného státního zřízení, jak stanovuje ústavní zákon z roku 2008. Ten stanovuje, že hlavním legislativním orgánem v rámci provincie je provinční rada, a al-Ḥakím vyzval k jeho dodržování a k tomu, aby rady měly dostatečné kompetence k efektivnímu řízení jednotlivých provincií.²⁵³

Zkrátka ISCI své požadavky na plně federální stát, které implicitně obsahovaly vytvoření šíitského regionu, jemuž by ideálně mohla ISCI vládnout, zcela neopustila. V předvolením boji se jen proměnily v požadavky na důkladnou decentralizaci státu a zvýšení pravomocí provinčních rad.

Sunnitské strany zase po reflexi nad výsledkem voleb došly k názoru, že je třeba omezit náboženský diskurz, a nezávislí kandidáti si uvědomili, že profitovali v těchto volbách na

²⁵⁰ Interview Crisis Group, Qásim Dáwúd, Bagdád, 29. září, 2009.

²⁵¹ Al-‘Arabíja TV, 20. února 2009.

²⁵² Interview Crisis Group, ‘Adnán Muḥammad Šáh, Bagdád, 9. února, 2010.

²⁵³ Noviny Achbár (Zprávy), „Al-Ḥakím juṭálibu bi al-tamkín madžális al-muḥáfazát min al-‘amal binizám al-lá markazíja“, 14. 4. 2011, http://www.akhbaar.org/wesima_articles/index-20110414-108478.html.

systemu otevřené kandidátní listiny a že trahili na vysokém volebním děliteli, stejně tak jako na své nesjednocenosti.

6.6 Parlamentní volby 7. března 2010

Nejvýznamnějšími událostmi období před parlamentními volbami 2010, které otrásaly politickou situací v Iráku do stejné míry jako masivní bombové útoky v srpnu, říjnu a prosinci 2009 a těsně před volbami 25. ledna 2010, byl kontroverzní volební zákon, stále nevyřešená otázka Kirkúku, a hlavně použití debaasizační komise na vyřazení stovek kandidátů z volebního boje.

Ale než se dostaneme k těmto spletitým otázkám irácké politiky, je nutné si představit nejdůležitější účastníky voleb.

6.6.1 Kandidátní listiny

V září roku 2009 se vytvořila Irácká národní aliance (INA, Iraqi National Alliance, al-i'tiláf al-waṭani al-íráqí)²⁵⁴. Byla to vlastně obměněná UIA, která v roce 2005 sdružovala všechny šíity. Tentokrát ale její pozice nebyla tak silná a skládala se ze dvou hlavních složek: ISCI a šadristů. K nim se přidaly menší skupiny a jednotlivci, jak islamisté, tak sekulární šíité, a nějací sunnité.

Další rozdíl oproti roku 2005 bylo, že al-Sístání INA nepodpořil, tak jako se v roce 2005 veřejně hlásil k UIA. Před volbami 2010 sice al-Sístání vyzýval občany k volební účasti, aby zabránili uzurpaci moci „nelegitimních sil“, ale nevyjádřil podporu žádné straně. Ajád 'Alláwí v této záležitosti dokonce osobně al-Sístáního navštívil, aby se ujistil o jeho nestrannosti. al-Sístání na této schůzce potvrdil, že „stojí ode všech stejně daleko“.²⁵⁵

Na druhou stranu Írán svoji podporu sjednocené šíitské straně INA nestáhl, protože doufal, že pokud tato strana bude u moci, vztahy mezi Irákem a Íránem budou na dobré úrovni.

Co se ale INA nepodařilo, bylo přilákat do aliance nějakého silného sunnitského politika, aby tak dostála svým slovům o alianci napříč různými odnožemi islámu. Nakonec tedy INA měla stejný šíitský profil jako UIA, ale s menším volebním potenciálem. I představitelé INA si

²⁵⁴ Neplést s INA Ajáda 'Alláwího.

²⁵⁵ Oficiální webová stránka al-Sístáního, „'Alláwí wa qáda qá'imatihi murtáhún ilá hajád al-mardža 'ija“, 15. února 2010, www.sistani.org/local.php?modules=extra&eid=2&sid=145.

byli vědomi tohoto handicapu a snažili se ho vyvážit plány na povolební široké koalici s ostatními stranami. V tomto ohledu se Humám Ḥamúdí (nar. 1952)²⁵⁶, druhý muž ISCI vyjádřil následovně:

Nyní je nejdůležitější budování státu, úsilí, které je stejně důležité jako ústava. Proto INA plánuje po volbách ustanovení politické fronty, která by zahrnovala všechny, i když nyní jdeme do voleb odděleně.²⁵⁷

Členové Al-Málikího Právního Státu (State of Law, *dawlat al-qánún*) se otevřeně vysmívali plánům ISCI na uzavírání široké koalice po volbách a obviňovali ji, že si z provinčních voleb 2009 neodnesla žádné poučení a že i nadále vede sektářskou politiku.

O vlastní straně představitelé Právního státu tvrdili, že se už poučila z minulých chyb a odmítá politiku na sektářské bázi. Kamál al-Sa'ídí, jeden z představitelů *Da'áwy*, o národním zaměření strany prohlásil:

My věříme, že podmínky, za kterých jsme zakládali UIA v roce 2004, se mezitím změnily. Nechceme znovu vytvořit tu samou UIA. My usilujeme o koalici napříč různými etnickými i náboženskými skupiny. Nabídli jsme národní program stranám, které nejsou součástí UIA. Máme vizi národní kandidátní listiny zahrnující celé politické spektrum.²⁵⁸

V průběhu předvolební kampaně pronesl al-Málikí mnoho proslovů, které jsou zaznamenány na oficiálních stránkách jeho Právního státu. V jednom z nich přesvědčuje voliče, aby dali hlas jeho koalici následujícím způsobem:

Neříkáme, že uděláme [kroky směřující k jednotě Iráku], protože jsme je už udělali a náš národ a Bůh jsou nám toho svědky. Vy nám věnujete Vaši důvěru a spokojenost, protože (rozuměj pokud) jste překonali sektářskou bariéru a zůstali jste věrní jednotě, suverenitě a nezávislosti Iráku. Byl to právě Právní stát, kdo vrátil Iráku autoritu mezi zeměmi světa.²⁵⁹

Tento projev názorně ilustruje al-Málikího strategii předvolební kampaně, jejímž jádrem bylo připomínat minulé úspěchy Právního státu při stabilizaci země a odvolávat se na její nacionalistické ideály sjednoceného a suverénního Iráku. V tom samém projevu se al-Málikí vyjádřil také k otázce decentralizace státu:

²⁵⁶ <http://hamoudi.org/arabic/>.

²⁵⁷ Interview Crisis Group, Humám Ḥammúdí, Bagdád, 28. září 2009.

²⁵⁸ Interview Crisis Group, Kamál al-Sa'ídí, Bagdád, 9. července 2009.

²⁵⁹ Oficiální webové stránky Právního státu, „Kalimat ra'ís al-wuzará' al-sajjid Núrí Kámil al-Málikí aṭná' ḥuḍúrihi mu'tamar li-i'tilíf dawlat al-qánún“, 16. února 2010. <http://www.qanoon337.org/337/news.php?action=view&id=68>.

Opakujeme naše odhodlání podpořit provinční rady ve vykonávání jejich ústavních úkolů a pravomocí. Nicméně suverenita, bezpečnost, zahraniční politika a správa přírodních zdrojů musí zůstat pod kontrolou centrální vlády.²⁶⁰

Z této části projevu je jasné, že al-Málíkí nijak svoji pozici ohledně státu se silnou centrální vládou nezměnil.

Nevýhodou *Da'wa*, jako hlavní složky Právního státu bylo, že si nikdy nedokázala zajistit širokou veřejnou podporu, tak jako al-Šadr a ISCI, a nadále zůstávala spíše elitní skupinou. I proto se al-Málíkí rozhodl vsadit na kmeny a začal zakládat už zmíněné kmenové „podpůrné rady“.

Kromě nestálé podpory kmenů si ale al-Málíkí nezískal podporu ostatních politických stran a stejně jako INA se mu nepovedlo přilákat žádné významné sunnity na svůj list, což ukázalo jeho nacionalistickou všeobjímající rétoriku jako prázdná slova.

Ve výsledku INA i Právní stát představily převážně šiitské kandidátní listiny, navzdory jejich nacionalistickému diskurzu. Al-Málíkího strana si ale oproti šadristům a ISCI (INA) mohla připsat body za relativní stabilitu, které v posledních letech Irák dosáhl. Kromě toho al-Málíkí vždy prosazoval stát se silnou centrální vládou, zatímco lidé měli ještě v živé paměti volání ISCI, bývalé SCIRI, po federálním státu.

Další aliance, které stojí za zmínku, jsou sekulární. První z nich je strana Ajáda 'Alláwího al-Íráqíja, která se nakonec stala vítězem voleb a druhá Aliance jednoty Iráku (Unity of Iraq Alliance, *i'tiláf waḥdat al-Íráq*) tehdejšího ministra vnitra Džawáda al-Búláního (nar. 1960).

Ajád 'Alláwí je ikonou sekulární politiky v Iráku. Tím pádem je i symbolem politiky, která není založena na sektářských kategoriích. A vskutku Al-Íráqíja nebyla sektářského charakteru. 'Alláwímu se podařilo vytvořit alianci s významnými osobnostmi sunnitské komunity. V první řadě se mu podařilo uzavřít spolupráci se sekulárním sunnitou Šálihem al-Muṭlaqem, předsedou strany Dialogu (Iraqi Front for National Dialogue, *Ḥiwár*), která v provinčních volbách 2009 získala 19 křesel. Dalším významných sunnitských spojencem 'Alláwího se stal Ṭáriq al-Hášimí, bývalý lídr Tawáfuqu a další.

Aliance Jednota Iráku v čele s Džawádem al-Buláním se nijak výrazně nelišila od Právního státu Núrího al-Málíkího. Zahrnovala sice i sunnitské postavy, ale ty nebyly natolik výrazné, aby jí to dodalo profil nesektářské, všezahrnující strany. Jednota Iráku tvořila jen sekulární variantu Právního státu, která trpěla nedostatkem zvučných jmen.

²⁶⁰ Idem.

Další aliance, o které se zde zmíníme, Liberálové (Liberals, al-Aḥrār) byla sekulární do takové míry, že požadovala revizi článku 2 ústavy, který ustanovuje šarí'u, islámské právo, hlavním zdrojem legislativy.²⁶¹

Poslední velikou koalici, která se ucházela o hlasy voličů, byla Kurdská aliance, která ale přesahuje rámec této studie.

6.6.2 Volební zákon

Vyjednávání okolo nového volebního zákona nebylo jednoduché od samého počátku a nakonec byl schválen jen s velkým zpožděním. Boj o nový volební zákon ukázal, do jaké míry je irácká politická scéna dosud rozdělena, a také do jaké míry má americká diplomacie stále vliv na iráckou politiku.

Politici se dohodli, že by bylo příliš časově náročné sestavovat nový volební zákon, a proto byl použit volební zákon z roku 2005, do kterého se měly zanést změny.

Nejprve se rozhořel boj o otázku Kirkúku. Přestože kurdské záležitosti překračují rámec této studie, je třeba se o Kirkúku alespoň letmo zmínit, neboť tento problém otrásá iráckou politikou celé postsaddámovské období. Kirkúská otázka má své kořeny v Šaddámově politice a jeho politice násilného přesídlování obyvatel, aby oslabil jejich odpor proti režimu. Do Kirkúku z toho důvodu přemístil mnoho Arabů a do roku 2003 bylo vystěhováno více než 100 000 Kurdů.²⁶² V průběhu popřevratových let se ale do Kirkúku začali vracet původní Kurdové a přibyli i noví. Znovu se změnilo rozložení obyvatelstva a Kurdové vyžadovali, aby se tyto demografické změny promítly v novém volebním zákoně. Proti tomu se samozřejmě stavěli Arabští a Turkmenští politici z Kirkúku a obvinili Kurdské strany, že do Kirkúku přivedli Kurdy, kteří pochází z Erbilu, či Sulejmánije.²⁶³ Nakonec Kurdové tuto politickou bitvu částečně vyhráli a bylo ustanoveno, že se použije součet obyvatel z roku 2009 a nikoli z roku 2005, s tím, že pokud by u některých občanů vznikly pochybnosti, prověří je zvláštní komise.²⁶⁴

Ale stejně jako v otázce šíitského regionu na jihu země i v otázce Kirkúku hraje hlavní roli ropa. V kirkúské oblasti se totiž těží přibližně 40% irácké produkce a 70% produkce zemního

²⁶¹ International Crisis Group, „Iraq's Uncertain Future“, 17.

²⁶² Webové stránky Council of Foreign Relations, „The Challenge in Iraq's Other Cities: Kirkuk 30. června 2006, <http://www.cfr.org/iraq/challenge-iraqs-other-cities-kirkuk/p11036>.

²⁶³ International Crisis Group, „Iraq's Uncertain Future“, 20-23.

²⁶⁴ Rozdíl v počtu Kurdů v roce 2004 a 2009 byl obrovský. Jednalo se o nárůst z 400 000 na 900 000 Kurdských voličů.

plynu. Turecko se vehementně staví proti tomu, aby Kurdové spravovali toto přírodní bohatství, protože se bojí, že by to mohlo ohrozit jejich národní bezpečnost. Kromě toho Turecko obhajuje práva turkmenské menšiny, která v této oblasti žije. Konečně pro Kurdy je kirkúkský problém tako otázkou národní cti a Kirkúk hraje významnou roli v jejich národních mýtech.²⁶⁵

Dalším tématem předvolebního období byla forma kandidátních listin. Znovu se diskutovalo o tom, zda použít uzavřené, či otevřené kandidátní listiny, tzn. zda voliči mohou volit pouze určité aliance, nebo zda mohou také ovlivnit pořadí na jejich kandidátních listinách volením jednotlivých kandidátů.

Jak se ukázalo, systém otevřených kandidátních listin neprosplval velkým a na popularitě ztrácejícím stranám, jako například ISCI. Nicméně, veřejné mínění bylo na straně otevřených kandidátních listin. A co je důležitější, tento systém zastával samotný *sajjid* al-Sistání, který se k tomuto tématu vyjádřil v průběhu své páteční modlitby 25. září 2009. Strana jako ISCI by rozhodně nechtěla protirečit velkému ajatolláhovi al-Sistánímu, a proto spolu s ostatními naoko podporovaly systém otevřené kandidátní listiny. Objevilo se ale podezření, že se ISCI ani nesnaží o řešení předvolební Kirkúkské krize, protože by jí zaseknutí se na mrtvém bodě vyhovovalo. Volební zákon by se tak mohl vrátit do své podoby z roku 2005, která obsahovala ještě systém uzavřených kandidátních listin.²⁶⁶

Další sporný bod se týkal tzv. náhradních křesel. Významný sunnitský politik a tehdejší viceprezident Táriq al-Hášimí dokonce volební zákon kvůli této otázce vetoval. Zákon stanovoval, že parlament bude mít 323 křesel a 16 z nich bude považováno za náhradní křesla. Osm z nich by sloužilo pro zastoupení minorit v parlamentu (konkrétně: křesťané, Jazídí, Sabejcomandejci, Šabakové) a zbylých osm by bylo rozděleno mezi vítězné strany. Al-Hášimí požadoval zvýšit počet těchto křesel a také aby tyto hlasy byly spíše věnovány těm stranám, které volby prohrají, než upevňovat moc vítězů. Navíc al-Hášimí požadoval, aby byl vytvořen speciální 19. distrikt pro Iráčany v zahraničí. Tento požadavek se dá považovat za sektářský ve

²⁶⁵ Pro více informací o Kirkúkské otázce viz webové stránky např. UNHCR, „Iraq: Threat of ethnic tension, violence in Kirkuk“ 14. srpna 2008, <http://www.unhcr.org/refworld/topic,463af2212,469f2d3c2,48ae79b8c,0.html>, Council of Foreign Relations, „The Challenge in Iraq's Other Cities: Kirkuk 30. června 2006, <http://www.cfr.org/iraq/challenge-iraqs-other-cities-kirkuk/p11036> BBC, „Kirkuk: Iraq's incendiary city“ 16. března 2005 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2871775.stm.

²⁶⁶ Takový názor vyjádřil například Qásim Dáwúd, sekulární člen INA. Interview Crisis Group, Bagdád, 29 září, 2009.

svém charakteru, protože mezi iráckými uprchlíky je mnoho sunnitů, jak se k tomu tématu vyjádřil Šálih al-Muṭlaq:

Vláda a některé šiitské strany si nepřejí, aby vystěhovaní Iráčané měli odpovídající počet hlasů. Jedná se o sunnity, když mluvíme o vystěhovalcích.

Nakonec al-Hášímí se svým vetem ničeho nedosáhl a zákon byl odhlasován. Sunnité volili proti.

6.6.3 Vyloučení kandidáti

Nakonec se nejvíce kontroverzní předvolební aférou stala diskvalifikace 511 kandidátů v rámci programu debaasizace. K tomuto kroku se Nejvyšší národní komise pro zodpovědnost a spravedlnost (Supreme National Commission for Accountability and Justice) odhodlala těsně před volbami.

Tato diskvalifikace se jeví jako účelová z několika důvodů. Za prvé, její výkonní ředitelé Aḥmad Čalabí a Fajšal al-Lámí oba kandidovali v nastávajících volbách za INA, to znamená, že se v jejich případě jednalo o střet zájmů.

Za druhé, oběti této hromadné diskvalifikace nedostali k dispozici důkazy své viny a měli pouze tři dny na přípravu své obhajoby. O spěchu komise v přípravě tohoto kroku svědčí i to, že mezi diskvalifikované zařadila i 59 osob, proti kterým neexistovalo žádné obvinění, pouze jejich jména se podobala cílům debaasizace.

Reakce na diskvalifikaci tolika kandidátů byly bouřlivé. Velitel amerických jednotek v Iráku obvinil Čalabího a al-Lámího z toho, že jednají pod iráckým vlivem. Tohoto nařčení se jim dostalo i od některých Iráčanů, jako například od Nabíla al-Sa'ída, kandidáta číslo dvě na kandidátní listině Jednoty Iráku Džawáda Búláního:

Celá ta věc je irácká hra. Naši přátelé [z komise] ji hrají opravdu dobře. Všechno se odehrálo po návštěvě iráckého ministra zahraničních věcí v Iráku, který jim nařídil, aby to celé začali, a poté se vrátil domů. Tito lidé jednali přesně podle jeho pokynů.²⁶⁷

Írácká účast na diskvalifikaci volebních kandidátů je sporná a není možné ji potvrdit.

Jisté je, že diskvalifikace byla nařízena hlavně proti sekulárním stranám a kandidátům. Nejvíce postižená byla al-Íráqíja Ajáda 'Alláwího, z níž bylo vyloučeno 72 kandidátů. Na dalším místě, co do následků diskvalifikace, skončila Jednota Iráku Džawáda la-Búláního s 67

vyloženými kandidáty. Silně poškozena byla těsně před volbami i strana Liberálů Ajáda Džamál al-Dína.

Tyto tři strany nejvíce poškozené, byly vedeny sekulárními šííty. I přesto byla však diskvalifikace považována za útok na sunnity. První důvodem je, že debaasizace byla od jejího zavedení považovaná za nástroj proti sunnitům, což nebylo úplně přesné. Ve službách Baas pracovalo i mnoho šíitů, i když jich nebylo tolik jako sunnitů. Nyní diskvalifikace postihla jak šíity, tak sunnity. Co jí ale dodalo sektářský nádech, bylo, že zasáhla i významné sunnitské politiky, zvláště pak už několikrát zmíněného spojence Ajáda 'Alláwího v jeho al- 'Iráqíji Šáliḥa al-Muṭlaqa. Postiženi byli také Zafar al- 'Aní, rovněž z kandidátní listiny al- 'Iráqíje a tehdejší ministr obrany z al-Málikího aliance Právní stát 'Abd al-Qádir al- 'Ubajdí.

Šíitské strany shromážděné v INA a s nimi spojená média diskvalifikaci více než 500 kandidátů podporovala. K nim se přidal i premiér al-Málikí, i přestože se týkala jeho ministra obrany. Jednotliví členové těchto stran ale nebyli vždy tímto krokem nadšeni a mnoho z nich bránilo právě Šáliḥa al-Muṭlaqa jako bezúhonného člověka.

Prezident Džalál Ṭalabání otevřeně toto rozhodnutí odsoudil a zpochybnil legálnost existence samotné komise.

Spojené státy a Evropská unie hrozila tím, že volby neuzná. A Šáliḥ al-Muṭlaq volal po bojkotu voleb.

I tuto krizi se ale podařilo překonat. Z 511 diskvalifikovaných kandidátů bylo očištěno pouze 26, mezi nimi i ministr obrany al- 'Ubajdí. Naproti tomu Šáliḥ al-Muṭlaq nebyl ke kandidatuře připuštěn. Ajád 'Alláwí se i přesto rozhodl volby nebojkotovat. Jeden ze sunnitských členů al- 'Iráqíji k tomu řekl:

Tolikrát jsme lidem radili nebojkotovat volby. Věříme, že řešení spočívá ve stabilizování demokracie a podpoře politických reforem skrze širokou účast.

6.6.4 Výsledky voleb

REPUBLIC OF IRAQ LEGISLATIVE ELECTION OF 7 MARCH 2010
Election to the Council of Representatives

Source: Independent High Electoral Commission of Iraq, The Majlis website	
Parties (in alphabetical order by English name)	
* Jabahat al-Tawafuq (Iraqi Accord)	
* Al-I'tilaf al-Watani al-Iraqi (Iraqi National Alliance)	
* Al-Haraka al-Wataniya al-Iraqiya (Iraqi National Movement)	
* Komele Islami le Kurdistan (Kurdistan Islamic Group)	
* Yekitiya Islamiya Kurdistan (Kurdistan Islamic Union)	
* Listi Kurdistan (Kurdistan List)	
* Rewti Gorran (Movement for Change)	
* I'tilaf Wehdat al-Iraq (Unity Alliance of Iraq)	
* I'tilaf Dawlat al-Qanon (State of Law Coalition)	
NATIONAL SUMMARY OF SEATS	
The Independent High Electoral Commission has so far only given voting for party lists which succeeded in having members elected in a given Governorate. It is therefore not currently possible to give national voting figures.	
Party	Seats
Iraqi Accord	6
Iraqi National Alliance	70
Iraqi National Movement	91
Kurdistan Islamic Group	2
Kurdistan Islamic Union	4
Kurdistan List	43
Movement for Change	8
Unity Alliance of Iraq	4
State of Law Coalition	89
Christian seats (non-party)	5
Minorities seats (non-party)	3

Total	325
<p>The State of Law Coalition is the party of Prime Minister Nouri al-Maliki.</p> <p>The Iraqi National Movement (al-Iraqiyya) is the party of former Prime Minister Atad Allawi. The Iraqi National Alliance is Maliki's former party, now led by Ibrahim al-Jaafari. The Iraqi Accord and Unity Alliance are parties of the Sunni minority.</p> <p>The three Kurdistan parties plus the Movement for Change (Gorran) are parties of the Kurdish minority.</p>	

Tabulka 3: Výsledky parlamentních voleb 2010, (Adam Carr's Electoral Archive)

Z výsledků voleb je zřejmé, že největší úspěch slavila al- Iráqíja Ajjáda 'Alláwího. Jeho vítězství zvláště vynikne, pokud srovnáme jeho poměrně neslavné výkony u předcházejících voleb. V prvních volbách v lednu roku 2005 se sice umístil na slušném třetím místě, ale 13 % hlasů, které získal, jeho americké zastánce nijak neoslnilo. V prosincových volbách téhož roku se tento počet dále snížil na 8 %. Zdálo se, že 'Alláwího straně americká podpora spíše škodila. Co se týče provinčních voleb v roce 2009, tam 'Alláwí také žádné velké úspěchy neslavil. Jen v provincii Šaláh al-Dín se mu podařilo ohrozit vítěznou stranu Tawáfuq. Z těchto důvodů bylo jeho vítězství v posledních parlamentních volbách tak překvapující.

Překvapilo zvláště druhého vítěze voleb Núrího al-Málikího, který předpokládal, že stejně jako v roce 2009, tyto volby vyhraje. Al-Málikí hnal celou záležitost tak daleko, že označil volby za zmanipulované a na jeho podnět byly volební výsledky přepočítávány.²⁶⁸

Nezávislá nejvyšší volební komise (IHEC, Independent High Electoral Commission) ale žádné podvody s volbami nepotvrdila.²⁶⁹ Tento incident jen dokazuje al-Málikího zklamání z voleb a odhaluje atmosféru vzájemné nedůvěry a osočování na irácké politické scéně.

V květnu 2010 se al-Málikího strana společně s šíitskou INA dohodly na zformování koalice. Přestože se zdálo, že se takto znovu spojí stará UIA z doby prvních voleb, tento proces nebyl tak hladký. Vznikl totiž spor o premiérský post. ISCI a šadristé vehementně al-Málikího na této pozici odmítali.²⁷⁰

²⁶⁸ Los Angeles Times, „Maliki seeks recount in Iraq elections“, 22. března, 2010, <http://articles.latimes.com/2010/mar/22/world/la-fg-iraq-election22-2010mar22>.

²⁶⁹ Reuters, „Iraq election recount over, no fraud found“, 14.května 2010, <http://www.reuters.com/article/2010/05/14/us-iraq-election-idUSTRE64D3Y220100514>.

²⁷⁰ The Guardian, „Did clerics win the Iraqi election?“ 9.května 2010, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/may/09/iraq-election-clerics-theocracy?INTCMP=SRCH>.

Vyjednávání o tom, kdo se stane premiérem skončili 3. srpna 2010 fiaskem.²⁷¹ Mezitím se také Ajjád 'Alláwí pokoušel o získání politických partnerů a vytvoření koalice.²⁷² Když se na koalici domlouval s ISCI, al-Málíkí odjel do Íránu „žalovat“ na ISCI, že jako jediná ho nepodpořila v premiérském postu a zamýšlí spolupracovat s 'Alláwí, kterého podporují hlavně sunnitě. Kvůli tomu ISCI a 'Alláwí své schůzky posunuli.²⁷³ To je příkladná ukázka toho, jak někteří iráčtí politici používají iránského vlivu k upevnění své vlastní politické moci a jak je tento vliv stále důležitý. Nicméně, pro koalici 'Alláwího a ISCI bylo třeba také souhlasu kurdské aliance. Kurdové zaslali 19 bodů, které by koalice musela přijmout. Mezi nimi bylo i vyřešení kirkúkské otázky ve prospěch Kurdů a „odarbštění“ města.²⁷⁴ 'Alláwí, jako irácký nacionalista, tyto podmínky odmítl a Kurdové se přiklonili k al-Málíkímu, který je dokázal lépe uspokojit. Ten se zase za iránské pomoci dokázal dohodnout se šadristy.²⁷⁵ Írán totiž zatlačil na Muqtadá al-Šadra, aby se spojil s al-Málíkím namísto s 'Alláwím. Al-Málíkí a al-Šadr se dohodli 1. října 2010 al-Šadr se stáhl z INA. USA a arabské státy tuto koalici přijali i přes obavy před zvýšeným vlivem Íránu na Irák kvůli přítomnosti šadristů ve vládě. Proto zase Spojené státy přesvědčily 'Alláwího, aby se na této koalici podílel spolu s ISCI i Kurdy. Výměnou získal pozici předsedy Národní rady pro nejvyšší strategické metody (NCHSP, National Council for Higher Stategic Policies). Status tohoto orgánu je ale nejasný. Zatímco 'Alláwí ho považuje za výkonný orgán, al-Málíkí mu přiřazuje spíše konzultativní funkci. Dalším ústupkem 'Alláwímu bylo očištění tří sunnitských vedoucích osobností al-Íráqíje (mezi nimiž byl i Šáliḥ al-Muṭṭlaq), kteří byly vyloučeni Nejvyšší národní komisí pro zodpovědnost a spravedlnost z voleb v březnu 2010.

Nakonec, poté co Irák velmi úspěšně soupeřil s Belgií o to, komu bude sestavení vlády trvat déle, představil premiér al-Málíkí novou vládu, která zahrnovala všechny důležité složky irácké politické scény.

²⁷¹ Kenneth Katzman, „Iraq: Politics, Governance, and Human Rights Kenneth Katzman“, Congressional Research service, 1. dubna, 2011, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>.

²⁷² Bloomberg Businessweek, „Iraq's Allawi, Sadr meet in Syria for cabinet talks“, 20. července 2010, <http://www.businessweek.com/news/2010-07-20/iraq-s-allawi-sadr-meet-in-syria-for-cabinet-talks.html>.

²⁷³ Asharq alawsat (English edition), „Allawi – Al-Hakim Alliance to be Announced Soon“ 20. srpna 2010, <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=1&id=22737>.

²⁷⁴ Pro všechny body viz Kurd Net, „Kurds send 19 conditions to Allawi and Maliki“ 18 srpna 2010, <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/8/state4137.htm>

²⁷⁵ Los Angeles Times, „Sadr bloc backs Maliki for Iraqi prime minister“, 2. října 2010, <http://articles.latimes.com/2010/oct/02/world/la-fg-iraq-maliki-20101002>.

Z těchto událostí, které předcházely vytvoření poslední irácké vlády vyplývá několik skutečností. Za prvé, přestože vládní koalice má nakonec všeobsažnou podobu, stalo se tak spíše díky vnějšímu tlaku. Jednotlivé frakce irácké politické scény, v čele se šíity jsou rozděleny takovým způsobem, že by bez těchto vnějších tlaků nedokázaly najít společnou řeč. To na druhou stranu ale také znamená, že mezi šíitskými skupinami existují stejné rozdíly jako mezi šíitskými a sunnitskými stranami.

Za druhé, vliv Íránu i Spojených států na domácí politiku státu je nepřehlédnutelný a nic nenaznačuje tomu, že by se zmenšoval. Zahraniční tlaky těchto států způsobují polarizaci irácké politické scény a staví proti sobě sunnity a šíity. Zatímco Írán vyvíjel svůj vliv, aby vznikla šíitská koalice, Spojené státy by nejrady viděli jako premiéra Ajjád 'Alláwího, kterého podporují sunnité, aby co nejvíce zamezily íránskému vlivu v oblasti.

A konečně, Núrí al-Málíkí, jenž byl v roce 2006 do pozice premiéra spíše dotlačen, se projevil jako politik, který úporně lpí na své moci. Kromě toho, že veškerá jeho jednání s ostatními stranami hatila jen al-Málíkího hlavní podmínka, že on bude premiérem, jsou jeho ambice zjevné i díky moci, kterou nahromadil ve svých rukou.²⁷⁶ Al-Málíkí je v současnosti premiérem, a tedy z moci úřední i hlavním velitelem iráckých ozbrojených sil. Ve svém minulém volebním období také získal pozici přímého velitele bagdádské brigády. V neposlední řadě v současné době také kontroluje ministerstva obrany, vnitra a národní bezpečnosti, dokud se vláda neshodne na nových ministrech. Tuto dobu může al-Málíkí dle libosti protahovat.

Kromě výše uvedených faktů, které svědčí o fragmentaci a irácké, konkrétněji šíitské politické scény, o škodlivých zahraničních vlivech a nezdravých ambicích některých politických osobností, existují i pozitivní náznaky o tom, že přece jen někteří myslí i na blaho země. Takovým příkladem jsou velice úspěšné ropné smlouvy s prestižními světovými společnostmi, které vyjednal a podepsal ministr pro ropu al-Šahristání v roce 2009.²⁷⁷ Ty by měly platit dvacet let, přinést Iráku ročně přibližně 200 miliard dolarů a posunout ho druhou ze

²⁷⁶ Webové stránky Carnegie Endowment for International Peace, „Winners and Losers in the Iraqi Election Battle“, 10. ledna 2011, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=42260>.

²⁷⁷ Reidar Visser, „The First Licensing Round Gets off the Ground: The Politics of Oil in Iraq“ *Historiae* (2009), <http://historiae.org/licensing.asp>.

13. na 4. místo ve vývozu ropy.²⁷⁸ Někteří dokonce spekulují, že Irák by se mohl stát největší ropnou velmocí po Saúdské Arábii.²⁷⁹

Podmínky těchto ropných smluv jsou pro Irák velmi výhodné. Za prvé, jsou to dohody o službě, nikoli o vlastnictví. To znamená, že ropná pole zůstanou v iráckých rukách a společnosti dostanou plat za každý vytěžený barel. Většinou je totiž aplikován systém společného sdílení ropných polí, který ve své podstatě ustanovuje ropné společnosti spolujetníky těžené ropy. Tento systém zabezpečuje Iráku suverenitu nad svým přírodním bohatstvím a zároveň poskytuje možnost tyto poplatky si určit.²⁸⁰

Za druhé, usmlouvané ceny za barel, jež musí vláda zaplatit zahraničním společnostem jsou velmi nízké, dokonce mnohem nižší než většina společností požadovala. Například Exxon Mobil-Shell přijala, že bude dostávat pouhý 1,90 dolaru za barel, i když původně požadovala 4 dolary.²⁸¹

Kromě toho, většina zahraničních ropných společností není ze Spojených států. To značí, že se al-Šahristání snažil co možno zachovat nezávislost Iráku na Spojených státech a zároveň odpovědět hlasům, které vládě vyčítají, že nabízí ropu americkým „okupantům“.²⁸²

Z událostí posledních let tedy vyplývá, že ačkoli jsou Irák i šíitská komunita politicky rozdělené a mnoho politiků používá nacionalistickou rétoriku v první řadě pro své mocenské ambice, přece jen v některých sektorech se slogany nacionalismu proměnily v činy. Irácké ropné smlouvy se zahraničními společnostmi jsou toho důkazem.

²⁷⁸ The New York Times, „Oil Companies Look to the Future in Iraq“ 30. listopadu 2009, <http://www.nytimes.com/2009/12/01/world/middleeast/01iraqoil.html>.

²⁷⁹ Missy Ryan, „Imagining Iraq, Defining Its Future“ *World Policy Institute*, (2010): 71.

²⁸⁰ Reidar Visser, „The First Licensing Round Gets off the Ground: The Politics of Oil in Iraq“ *Historiae* (2009), <http://historiae.org/licensing.asp>.

²⁸¹ The New York Times, „Oil Companies Look to the Future in Iraq“ 30. listopadu 2009.

²⁸² Reuters, „No boon for U.S. firms in Iraq oil deal auction“ 13. prosince 2009, <http://www.reuters.com/article/2009/12/13/us-iraq-usa-oil-idUSTRE5BB18Q20091213>.

7. KAPITOLA: VÝZKUMY VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ

Posledním měřítkem sektářských tendencí v irácké společnosti, ke kterým zde bude přihlíženo jsou výzkumy veřejného mínění, které byly vykonány na zakázku vícero televizních společností jako BBC či NHK.²⁸³

Nejprekvapivějším údajem relevantním k našemu tématu, který průzkumy veřejného mínění odhalují je fakt, že v srpnu 2007, v době prudkého sektářského násilí, se 98% Iráčanů vyjádřilo, že rozdělovat lidi podle jejich sektářské příslušnosti není správné. Tento výzkum také poskytuje data rozdělená na odpovědi šíitů a sunnitů a jejich poměr v pohledu na tuto otázku je identický – 98% je přesvědčeno o nesprávnosti dělení lidí podle toho, zda jsou sunnité nebo šíité.

Z průzkumu z této doby vyplývá, že většina Iráčanů (62 %) podporuje ideu sjednoceného Iráku s ústřední vládou v Bagdádu. Nicméně nezanedbatelných 28 % se vyslovilo pro federální zřízení státu a regionálních vlád. Pokud se podíváme na poměr šíitů a sunnitů v této otázce, naprostá většina podpořila sjednocený Irák (97 %). Šíitská většina už tak přesvědčivá nebyla (56 %) a celých 42 % se přiklonilo ke federálnímu státu. To ostatně odpovídá i politické situaci té doby; SCIRI ještě otevřeně zastávala přesvědčení, že Irák by měl být rozdělen na federální části. V jiném výzkumu veřejného mínění, který stejně jako předcházející výzkum, je k dispozici na stránkách neziskové organizace Global Policy Forum kontrolující práci OSN, je přehled iráckých odpovědí na otázku: centrální stát versus federální stát od roku 2004 do roku 2008.

²⁸³ Global Policy Forum, <http://www.globalpolicy.org/iraq/invasion-and-war/iraqi-public-opinion-and-polls.html>.

Q13 Which of the following structures do you believe Iraq should have in the future?

	Mar08	<i>Aug07</i>	<i>Feb07</i>	2005	2004
	%	%	%	%	%
One unified Iraq with a central government in Baghdad,	66	62	58	70	79
A group of regional states with their own regional governments and a federal government in Baghdad	23	28	28	18	14
A country divided into separate independent states	9	9	14	9	4
Refused/don't know	1	1	-	3	3

V této tabulce je zřejmý vývoj názoru Iráčanů v otázce jednotného centralizovaného Iráku. V roce 2004, kdy byli mnozí ještě plni nadějí do budoucna a sektářské násilí ještě nenabylo své drastické podoby let 2006 a 2007, velká většina Iráčanů (79 %) byla přesvědčena o tom, že Irák by měl mít podobu jednotného státu se silnou centrální vládou. V „době temna“ sektářské války v roce 2007 už je toto číslo mnohem menší – pouhých 58 %. V roce 2008, poté co se situace díky americkému zvýšení počtu vojáků v Iráku zlepšila, se názor Iráčanů zase nepatrně přiklonil ke konceptu centralistického státu. Fluktuaci názorů iráckého obyvatelstva v otázce centralismus versus federalismus, je možné vyzvětlit právě děním na ulicích Iráku. V době, kdy rozpory mezi komunitami vypadaly neřešitelné, se logicky více lidí přiklonilo k vytvoření federálních regionů, kde by nikdo nikoho nezabíjel kvůli jeho náboženství. Jak se ukázalo, že se situace zlepšuje, zvýšil se i počet lidí preferujících centralizovaný Irák. Toto, ale i fakt, že i v době nejprudší sektářské války se přece jen většina lidí stavěla za ideu sjednoceného Iráku svědčí o vysoké míře nacionalismu mezi jeho občany.

Na druhou stranu, z těchto výzkumů jsou přirozeně patrné i rozdíly mezi komunitami. To je logické pokud přihlédneme k tomu, že přibližně polovina Iráčanů žije ve čtvrtích, které nikdy nebyly smíšené a 17 % procent obyvatelstva tvrdí, že v jejich čtvrtích po roce 2003 nastalo vysídlování kvůli náboženství.

Názory se například rozcházejí v tom, které blízkovýchodní státy přispívají k sektářskému násilí v Iráku. Podívejme se pro názornost na následující tabulku:

Q33 *Do you think that the following countries are or are not actively engaged in encouraging sectarian violence within Iraq?*

“Are”	All	Sunni arab	Shia arab
	%	%	%
Syria	66	27	86
Iran	79	99	62
Saudi Arabia	65	28	91

Zatímco v otázce Iránu je 99 % sunnitů bylo přesvědčeno, že má negativní vliv na sektářské násilí, šiité tento názor sdílí pouze 62 %. Situace je opačná v případě Sýrie a Saúdské Arábie. Zatímco 86 % šiítu si myslelo, že Sýrie přispívá k sektářské válce, pouhých 27 % sunnitů s tímto tvrzením souhlasila. Pro Saúdskou Arábii platí obdobná čísla – 91 % šiítů a 28 % sunnitů věřilo, že saúdský režim má podíl na násilí na iráckých ulicích.

Rozdílné názory panovaly i v otázce, zda je přijatelné útočit na koaliční jednotky. Zatímco převážná většina sunnitů (93 %) vyjádřila názor, že útoky na cizí vojáky jsou přijatelné, šiité byli v tomto názoru rozdělení na poloviny.

V čem se ale obě komunity shodují je, že není akceptovatelné útočit na vládní ozbrojené síly (sunnité 82 % a šiité 98 %).

Téměř polovina (49 %) všech dotázaných Iráčanů v březnu roku 2008 uvedla, že mají blízké přátele z jiné komunity. Avšak celých 59 % z nich odpovědělo, že by si nepřáli, aby si jejich děti vzali příslušníka jiné náboženské skupiny.

Konečně, mnoho Iráčanů (52 %) označilo vztahy mezi sunnity a šiíty z nepříliš dobré až špatné. Nicméně 73 % těch samých respondentů uvedlo, že věří, že se situace nezhorší nebo dokonce bude lepší.

Jak je ze všech těchto příkladů zřejmé, mezi iráckými komunitami existují rozdíly v názorech a jisté bariéry (například odmítání mezisektářského manželství) jsou zjevné. Z těchto výzkumů také vyplývá, že sami Iráčané jsou si těchto problémů vědomi a že věří ve zlepšení vztahů mezi sunnity a šiíty. Většina iráckých občanů také věří ve sjednocený a centralizovaný Irák, přestože procento šiítů tohoto přesvědčení bylo v roce 2008 podstatně menší. A co je nejdůležitější, naprostá většina iráckých občanů věří, že lidé by neměli být rozdělováni na základě jejich sektářské příslušnosti.

Výzkumy veřejného mínění posloužily pro ilustraci do jisté míry protikladného fenoménu, který už byl patrný z voleb. Naprostá většina Iráčanů se dívá negativně na rozdělování lidí podle

etno-náboženských skupin. Mnoho z nich v zápětí ale dodá, že by svoje děti neoženili či neprovdali za příslušníka jiné skupiny. Kromě toho výzkumy veřejného mínění poukázaly na rozdílnost v názorech sunnitů a šíitů, například v otázce, jaký zahraniční stát zasahuje do irácké politiky, nebo zda je přípustné zabíjet zahraniční voljáky.

ZÁVĚR

Má diplomová práce sledovala vývoj a postavení šíitské komunity od založení iráckého státu do dnešních dnů s cílem odpovědět na otázku „**Jak se iráčtí šíité postavili k různým nacionalistickým ideologiím v různých obdobích od založení Iráku a jakým směrem se tyto nacionalistické tendence ubíraly na politické scéně postsaddámovského Iráku?**“

Hlavní argument práce spočíval v tom, že rozdíly mezi sunnity a šíity v Iráku se v minulosti ani nyní nezakládaly a nezakládají ani tak na nějakých zásadních ideologických rozporech či kulturní odlišnosti jako na politických a společenských faktorech. Irácký nacionalismus v podobě jeho teritoriální verze (waṭaníji) může být úspěšný i v iráckých podmínkách.

V první části studie jsem se věnovala složení a situaci šíitů před rokem 2003. Vyplývalo, že území Iráku nikdy nebylo rozděleno na čistě sunnitská či šíitská území. Naopak Irák se nacházel po dlouhá staletí na pomezí mezi sunnitskou a šíitskou říší, a z toho důvodu zde docházelo ke spolupráci mezi komunitami, k mísení obyvatel, a dokonce ke změnám víry. K takovému masivnímu obrácení sunnitských kmenů na šíitskou víru došlo v 19. století z praktických důvodů. To jen potvrzuje, že mnoho iráckých šíitů a sunnitů patří do stejné kulturní a etnické skupiny.

I přes prvotní úspěchy politických a organizačních schopností šíitů v iráckém povstání proti Britům roku 1920, po založení iráckého státu přišlo velké zklamání. Šíité byli odstaveni od moci, které se ujala sunnitská elita bývalých osmanských důstojníku a která vládla pod britským dohledem. Šíitští duchovní přispěli k marginalizaci šíitů svým dílem, když zakázali svým věřícím jakoukoli spolupráci s režimem, například v podobě zaměstnání ve státních službách.

Šíitská situace, a spolu s ní šíitsko-sunnitské vztahy, se začala pozvolně zlepšovat jako důsledek několika faktorů: rostoucí ekonomické síly, vzdělanosti, a sekularizace. Mnoho šíitů, kteří nechtěli jednat proti nařízení duchovních a dělat kariéru ve státních službách, se rozhodlo pro obchod. Šíitský obchod začal kvést a celková situace šíitů se začala zlepšovat, což mělo za následek, že ve 40. letech začali sunnité a šíité mezi sebou uzavírat sňatky. To by bylo o dvacet

let dříve nevídané. Moderní vzdělání je spojeno s procesem sekularizace. Přestože duchovní zakazovali svým věřícím posílat děti do státních škol, mnoho šíitů se postupem času rozhodlo jinak. S opouštěním náboženských škol slábl také vliv duchovních i role náboženství, což k sobě sunnity a šíity ještě více přiblížilo. V neposlední řadě měla na tento vývoj vliv měnící se státní ideologie od panarabského k teritoriálnímu nacionalismu, tedy k ideologii, která se pro iráckou heterogenní společnost hodila lépe.

Tento vývoj kulminoval v republikánském Iráku před nástupem strany Baas k moci. Šíité a sunnité se podílely na stejných organizacích, jako byly například komunistická strana nebo strana Baas. Díky sekularizaci nejen irácké společnosti ideologické rozdíly mezi sektami bledly a to do takové míry, že *šajch* azharské univerzity prohlásil, že mezi sunnou a šíou nejsou žádné fundamentální rozpory.

Po nástupu strany Baas a Saddámovi diktatury se situace zhoršila. Příčin bylo několik. Kvůli islamizaci, která nahradila sekulární ideologie, náboženství získalo zpět svou moc a rozdíly mezi komunitami se znovu prohloubily. Důležitější byla ale neúspěšná snaha Saddáma Husajna působit na národní cit Iráčanů směsicí panarabského nacionalismu s teritoriálním iráckým nacionalismem a zároveň jeho krvavý boj proti šíitům a Kurdům. Po Saddámově odstranění se zdálo, že země je natolik fragmentovaná, že dokonce někteří předpovídali její zánik.

Irák zaznamenal velký posun od oficiálního ukončení bojových operací amerického útoku. I přes některé neduhy se odehrály již čtvrté svobodné a demokratické volby a jedno ústavní referendum. Šíitská politická a mocenská scéna se ukázala být rozdrobená. Faktory, které jsou při její kategorizaci zásadní jsou: jakou roli hrají náboženství v politice a státu a postoj k federalismu. Obecně se dá říci, že se irácká politická scéna posunula na přímce od náboženské rétoriky a zásahů duchovních autorit do politiky k sekularismu a od federalismu k nacionalismu. Co se týče nacionalistické ideologie, žádná strana už panarabskou ideologii nezastává. Naopak, jakékoli zásahy zahraničních států na vnitropolitické záležitosti Iráku, jsou vnímány jako útok na suverenitu země. Volby 2010 prokázaly nepřehlédnutelné vítězství stran a hlavně osobností, které se vždy vyznačovaly nacionalistickou rétorikou a důrazem na jednotu Iráku.

Z bližšího pohledu na volební výsledky a na složení stran je zřejmé, že situace není tak růžová, jak se zdá. Vítězná strana Ajáda 'Alláwího získala převážnou podporu sunnitů. Sice ji vede sekulární šíita, ale jinak se její kandidátní listina skládala ze samých významných sunnitů. Pro druhou vítěznou stranu současného premiéra Núrího al-Málíkího zase volili téměř výhradně

šiiťe a na její kandidátní listině se nacházeli v podstatě jen šiiťe. Kromě toho, pokud se sečtou procenta hlasů al-Málikího strany a šiitského bloku INA, vyjde téměř identické číslo, jako to které získala šiitská koalice v roce 2005. Iráčtí sunnitě a šiiťe tedy v posledních volbách volili podle své sektářské příslušnosti ale vybrali si strany s nacionalistickou rétorikou.

Tento rozpor se odráží i v analýze výzkumů veřejného mínění. Přestože všichni Iráčané souhlasí, že není správné rozdělovat lidi podle jejich sektářské příslušnosti, a většina z nich uvádí, že má mezi druhou komunitou blízkého přítele, přece jen výzkumy veřejného mínění odhalují mezi názory a postoji obou skupin znatelné rozdíly. Podle výzkumů jsou si lidé těchto rozdílů vědomi, ale většina věří, že se situacelepší.

Analýza volebních výsledků i výzkumy veřejného mínění potvrzují shodnou věc v tom, že Iráčtí sunnitě a šiiťe souhlasí s myšlenkou jednotného Iráku nesektářského charakteru v abstraktní rovině, ale ve skutečnosti jejich lojalita k vlastní komunitě stále existuje. Z pohledu na předvolební rétoriku, je ale jasné, že sektářská lojalita nemá mnoho co dočinění s vlastním náboženstvím, neboť to bylo díky sekularizačnímu trendu odstaveno mimo sféru politického soupeření. Zde se naskytuje otázka, co přimělo Iráčany volit podle své sektářské příslušnosti, když ne náboženství, a dává prostor náboženským komunitám k sociologické studii o nenáboženské lojalitě v Iráku.

Irácká společnost zůstává tedy i nadále rozdělená podle rozdílných sektářských příslušenství a sociálních skupin. Avšak je nutné mít na mysli, že tak jak tomu bylo v průběhu minulého století, i dnes zde působí faktory, které od sebe sunnitské a šiitské obyvatelstvo vzdalují. V diplomové práci jsem se věnovala vlivu USA, Íránu, Saúdské Arábie, Sýrie a Turecka na vnitropolitickou situaci v Iráku. Všechny tyto státy mají svoje zájmy, které jsou pro ně přednější nad iráckými zájmy, a jejich tlaky na různé strany proti sobě staví irácké sunnity a šiiťy.

Nejedná se ale jen o zájmy jednotlivých států. Už několik let se mluví o tom, že novým zásadním rysem blízkovýchodní reality je rostoucí propast mezi sunnity a šiiťy. Jedná se zde o zájmy států na vyšší geopolitické úrovni. Nejlépe tuto situaci vyjádřila Mari Luomi:

V oblasti [celého Blízkého východu] státy ovládané sunnity, a zvláště pak Saúdská Arábie, jsou zde ohrožovány v souboji o moc Íránem. Oblast, která byla tradičně ovládána Bagdádem, Damaškem a Káhirou, se stává svědkem toho, že pozvolna padá do rukou Washingtonu, Tel Avivu a Teheránu.

Pokud si sunnitské státy musí vybrat mezi Spojenými státy, současnou mocností v oblasti a jejím šíitským soupeřem, dávají přednost tomu prvnímu.²⁸⁴

Do jaké míry geopolitické zájmy blízkovýchodních států hrají roli ve vztazích mezi iráckými šíity a sunnity nebylo předmětem této studie. Pokud ale nějaký vliv mají, pak je to vliv negativní, který zasazuje rány křehké důvěře mezi komunitami.

Ve světle těchto okolností – sektářských praktik minulého režimu, zasahování zahraničních států do jednotlivých rozhodnutí politických stran a jejich geopolitických zájmů – se dá považovat za úspěch jakákoli nacionalistická tendence, i když jen na rétorické a abstraktní úrovni. Podle všeho ale v současné době jsou pro Iráčany rozhodující jiné věci než ideologické rozdíly mezi sunnou a šíou. Lidé se musí potýkat s nedostatkem práce, služeb a bezpečnosti a korupční skandály se objevují jak na běžícím pásu. Tyto problémy irácké společnosti byly zvláště zjevné na demonstracích v minulých měsících. Stejně jako v jiných arabských zemích i Iráčané projevovali demonstracemi svoji nespokojenost se státem. Jejich požadavky se ale lišily od revolučních požadavků demonstrantů v jiných zemích. Iráčtí demonstranti volali po skoncování s korupcí, po zlepšení služeb a po odstoupení al-Málikího. Tyto požadavky byli mnohem konkrétnější než v ostatních zemích a nepožadovaly změnu režimu ale jeho zlepšení. To svědčí o dvou věcech. Za prvé, Iráčané přijmou a jsou spokojeni s formou státu, ve kterém žijí. A za druhé tento vývoj napovídá, že pokud by se našla strana, či osobnost, schopná efektivně řešit existenční problémy Iráčanů, existuje veliká možnost, že by ho lidé volili bez ohledu na jejich sektářskou příslušnost a takovým způsobem by se posunul Irák ještě dále na ose mířící jednotnému státu. Budoucí vývoj šíitsko-sunnitských vztahů je klíčový i pro ostatní blízkovýchodní země. Pokud by Iráčtí šíité a sunnité dokázali i v budoucnu pokračovat v budování národní identity nesektářského charakteru, mohlo by to znamenat významný příklad i pro ostatní státy v oblasti.

²⁸⁴ Mari Luomi, „Sectarian Identities or Geopolitics? The Regional Shia-Sunni Divide in the Middle East,“ *The Finnish Institute of International Affairs* (2008):4.

Seznam použité literatury

- Anderson, Liam. *The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?* New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Allawi, Ali. *The Occupation of Iraq. Winning the War, Losing the Peace.* New Haven: Yale, 2007.
- Baram, Amatzia . „A Case of Imported Identity: The Modernizing Secular Ruling Elites of Iraq and the Concept of Mesopotamian-Inspired Territorial Nationalism, 1922-1992.“ *Poetics Today*, Vol. 15., NO. 2, Cultural Processes in Muslim and Arab Societies: Modern Period II (Summer, 1994).
- Baram, Amatzia. „Territorial Nationalism in the Middle East“ *Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No. 4 (Oct., 1990).
- Batatu, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq.* Princeton: Princeton University Press, 1978.
- Bengio, Ofra. *Saddam's Word. Political Discourse in Iraq.* Oxford University Press: New York, Oxford, 1998.
- Bhimji, Saleem překl., *Biography of the Marja ' Taqlīd of the Shi 'a World.* Qum: Imām 'Alī Foundation, 200X.
- Bouillon, Markus E. *Iraq: Preventing a New Generation of Conflict.* New York: International Peace Academy, 2007.
- Cole, Juan R. I.. *The Ayatollahs and Democracy in Iraq.* Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.
- Dawisha, Adeed. *Arab Nationalism in the Twentieth Century.* Princeton and Oxford: Princeton Press, 2003.
- Dawisha, Adeed. *Iraq, A Political History from Independence to Occupation.* New Jersey: Princeton, 2009.
- Dodgem, Toby, „Iraqi Transitions: from regime change to state collapse“ *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 4-5, (2005).
- Farouk- Sluglett, Marion a Peter Sluglett, „The Historiography of Modern Iraq“ *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991).
- Fawn, Rick. *The Iraq war : causes and consequences.* Boulder: Rienner, 2006.
- Fisk, Robert. *The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East* (London: Alfred Knopf, 2006)
- Galbraith, Peter.W. *The end of Iraq : how American incompetence created a war without end.* London: Pocket Books, 2007.
- Ganji, Babak. „A Shi'i Enclave? Iranian Policy Towards Iraq.“ *Middle East Series*, (2006)
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism.* Oxford: Basil Blackwell. 1983.
- Gombár, Eduard. „Irák od svržení monarchie po Šaddámovu diktaturu“. *Mezinárodní politika.* (2/2003) ROČNÍK XXVII.
- Gombár, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice.* Praha: Karolinum, 2004.

- Haim, (ed.), *Arab Nationalism: An Anthology*. (Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1974).
- Haass, Richard. *War of necessity, war of choice : a memoir of two Iraq wars*. New York: Simon & Schuster, 2009.
- Chilton, Paul. *Analysing Political discourse. Theory and Practice*. London: Routledge, 2004.
- Ismael, Tareq Y. a Jacqueline S. Ismael. „Whither Iraq? Beyond Saddam, Sanctions and Occupation.” *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 4/5, (2005).
- Jabar, Faleh. *The Shi'ite Movement in Iraq*. London: Saqi, 2003.
- Jabar Faleh. „The Worldly Roots of Religiosity in Post-Saddam Iraq“ *Middle East Report*, No. 227 (Summer, 2003).
- Karsh, Efraim , Inari Rautsi, *Šaddám Husajn*. Praha: Melantrich, 1995.
- Kenneth Katzman, „Iran-Iraq Relations“, *Congressional Research Service*, 2010.
- Kedourie, Elie. *Nationalism*. London: Hutchinson & co., 1961.
- Kedourie, Elie. „The Shiite Issue in Iraqi Politics, 1941” *Middle Eastern Studies*, Vol. 24, No. 4 (1988).
- Kropáček, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2003.
- Kubíková, Nataša. „Irácké parlamentné volby“, *Ústav mezinárodních vztahů*, ročník XXX, 4/2006, 19-22.
- Landtsheer, Christ'l. *Beyond Public Speech and Symbols. Exploration in the Rhetoric of Politicians and the Media*. London: Praeger, 2000.
- Landtsheer, Christ'l. *Politically Speaking. A Worldwide Examination of Language Used in the Public Sphere*. London: Praeger, 1998.
- Longrigg, *Four Centuries of Modern Iraq*. Oxford: Clarendon Press, 1925.
- Luomi, Mari. „Sectarian Identities or Geopolitics? The Regional Shia-Sunni Divide in the Middle East“, *The Finnish Institute of International Affairs* (2008).
- Mackenzie, Compton. *Eastern Epic: Volume 1 September 1939-March 1943 Defence* (London: Chatto & Windus, 1951).
- Nakash, Yitzhak. *The Shi'is of Iraq*. New Jersey: Princeton University Press, 2003.
- Nasr, Vali. *The Shia Revival*. New York: W. W. Norton & Company, 2007.
- Papagianni, Katia. „State Building and Transitional Politics in Iraq: the Perils of a Top-down Transition.“ *International Studies Perspectives* (2007).
- Přebinda, Petr. *Cesta k soudobému Iráku*. Ostrava: Montanex, 2005.
- Raděj, Tomáš. *Irácké povstání v letech 2003-2009*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010.
- Ryan, Missy. „Imagining Iraq, Defining Its Future“ World Policy Institute, 2010.
- Samii, A. William. „Shia Political Alternatives in Postwar Iraq“ *Middle East Policy*, vol. X, No. 2, (2003).
- Shiner, Phil. *The Iraq War and international law*. Oxford: Hart, 2008.

- Šulc, František. „Irák jako americký návrat do minulosti“ *Mezinárodní politika*, (2008).
- Tibi, Bassam. *Arab Nationalism, Between Islam and the Nation-State*. New York, London: Palgrave Macmillan, 1997.
- Toensing, Chris. „Iraqi Elections“ *Middle East Report*, N°234 (2005).
- Visser, Reidar. *Basra, the failed Gulf state : separatism and nationalism in southern Iraq* (Münster : Lit, 2005).
- Visser, Reidar. „The First Licensing Round Gets off the Ground: The Politics of Oil in Iraq“ *Historiae* (2009).
- Wiley, Joyce N. *The Islamic Movement of Iraqi Shi'as*. London: Lynne Rienner Publishers, 1992.
- Zubaida, Sami. „The Fragments Imagine the Nation: The Case of Iraq.” *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 34, No. 2, Special Issue: Nationalism and the Colonial Legacy in the Middle East and Central Asia (2002).

Internetové zdroje

- Britannica www.britannica.com
- The Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/>
- Chicago Manual of Style, http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html
- Etymologický slovník [Etymonline.com](http://www.etymonline.com)
- Global Policy Forum <http://www.globalpolicy.org/index.php>
- International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org>
- Council Foreign Relations <http://www.cfr.org/>
- Qantara <http://en.qantara.de/Islamismus/633b216/index.html>.
- UNHCR <http://www.unhcr.org>
- International Crisis Group www.crisisgroup.org
- SIGIR (Special Inspector General for Iraq Reconstruction)
<http://www.sigir.mil/directorates/interactiveMap.html#>
- UNAMI (United Nations Assistance Mission in Iraq),
http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf.
- Carnegie Endowment for International Peace,
<http://www.carnegieendowment.org/>
- Sajjida Sístáního*, <http://sistani.org/local.php?modules=extra&eid=1&show=1&nid=579>.
- Právní stát <http://www.qanoon337.org>
- Iraq Center, <http://www.iraqcenter.net/vb/27881.html>
- Strana al-Fađíla <http://alfdhela.com/vb/showthread.php?t=4798>

Elektronický tisk

The New York Times

- „Uncovering Iraq’s Horrors in Desert Graves,” 5. června 2006.
„Iraq Moves Towards Federal State,” 11. října 2006.
„The State of Our Union Is Strong; Our Cause in the World Is Right,” 24. ledna 2007.
„Iraq’s Public Health Services Severely Strained, Group Says,” 18. dubna 2007
„Syria Is Said to Be Strengthening Ties to Opponents of Iraq’s Government,” 7. října 2007.
„Troops arrest an Awakening Council Leader,” 28. března 2009.
„Oil Companies Look to the Future in Iraq,” 30. listopadu 2009.
„The Heart of Allawi’s Win,” 29. března 2010.
„Awakening Movement in Iraq,” 19. října 2010.
„Resurgent Turkey Flexes Its Muscles Around Iraq,” 4. ledna 2011.

The Guardian

- „Did clerics win the Iraqi election?” 9. května 2010,
„Maliki is Iraq’s best defence against Iranian influence,” 28. října 2010.

Los Angeles Times

- „Maliki seeks recount in Iraq elections,” 22. března, 2010.
„Neighboring countries compete for influence in Iraq,” 4. srpna 2010.

Ostatní

- BBC, „Guide to Iraqi Political Parties,” 20. ledna 2006.
„Sadr bloc backs Maliki for Iraqi prime minister,” 2. října 2010.
Bahrain Online, „Ájat al-láh al-Sístání dafa` ší`at al-`iráq li tawwali al-sulṭa al-sijásíja,” 14. února 2005.
USA Today, „Iran expands economic influence on Iraq,” 25. října, 2010.
al-Ghad, „al-Sístání: al-`iráq lá juḥkam bi-aghlabíja tá`ifíja aw qawmíja,” 5. března 2011.
Achbár, „Al-Hakím juṭálibu bi al-tamkín madžális al-muḥáfazát min al-`amal binizám al-lá markazíja,” 14. 4. 2011
Bloomberg Businessweek, „Iraq’s Allawi, Sadr meet in Syria for cabinet talks,” 20. července 2010.

Asharq alawsat (English edition), „Allawi – Al-Hakim Alliance to be Announced Soon“ 20. srpna 2010.

Kurd Net, „Kurds send 19 conditions to Allawi and Maliki“ 18 srpna 2010.

„Neighboring countries compete for influence in Iraq“ 4. srpna 2010.

The Daily Star „Allawi, Sadr meet in Syria to resolve Iraqi government impasse“ 20. července 2010

Rozhlas

National Public Radio. Adeed Dawisha, „Should Iraq Be Partitioned?“ 28. října 2006.

Obrázky, grafy a tabulky

Obrázek 1: Iráčané slaví první svobodné volby, *The New York Times*, „Shiite leader inspires many to cast ballots“, 31. ledna 2005,

<http://www.nytimes.com/2005/01/31/international/middleeast/31najaf>.

Obrázek 2: BBC, „Iraq: Timing the troop withdrawal“, 23. května 2006.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5007864.stm.

Obrázek 3: Znázornění rozložení ropných polí v Iráku, (U.S. Energy Information Administration) http://www.eia.doe.gov/emeu/security/esar/esar_bigpic.htm

Obrázek 4: Výsledky provinčních voleb 2009, *The New York Times*, „Prime Minister’s Party Wins in Iraqi Vote but Will Need to Form Coalitions“, 5. února 2009.

<http://www.nytimes.com/2009/02/06/world/middleeast/06iraq.html>

Obrázek 5: Irácké provincie, Fort Defence Group <http://fdgpmc.com/tag/iraq>

Graf 1: Výsledky parlamentních voleb v Iráku v roce 2005. Adam Carr’s Electoral Archive, <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq>

Tabulka 1: Výsledky parlamentní voleb v lednu 2005. Adam Carr’s Electoral Archive, <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq/>

Tabulka 2: “ Výsledky ústavního referenda v říjnu 2005. Adam Carr’s Electoral Archive, <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq/>

Tabulka 3: Výsledky parlamentních voleb 2010, Adam Carr’s Electoral Archive, <http://psephos.adam-carr.net/countries/i/iraq/>